

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

OSMANLI HÂKİMİYETİNDE
SİVRİHİSAR KAZASI

Yüksek Lisans Tezi

Hamiyet KOCA

Çorum 2019

OSMANLI HÂKİMİYETİNDE SİVRİHİSAR KAZASI

Hamiyet KOCA

**Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Dr. Öğretim Üyesi Nadir KARAKUŞ**

Çorum 2019

KABUL VE ONAY

Hamiyet KOCA tarafından hazırlanan "*Osmanlı Hâkimiyetinde Sivrihisar Kazası*" başlıklı bu çalışma, 25/03/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ (Başkan)

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Nadir KARAKUŞ (Danışman)

İmza

Dr. Öğretim Üyesi Fatih GÜZEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (25/03/2019)

İmza
Hamiyet KOCA

ÖZET

KOCA, Hamiyet. *Osmanlı Hâkimiyetinde Sivrihisar Kazası*, Yüksek Lisans, Çorum, 2019.

Eskişehir'in en büyük ilçesi olan Sivrihisar, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. MÖ 1200 yılından günümüze kadar varlığını sürdüren Sivrihisar Frigyalılar, Romalılar, Bizans, Selçuklular ve Osmanlı Devletinden almış olduğu birçok mirası günümüze kadar ulaştırmıştır. Bulduğu coğrafi konum itibariyle merkez olma özelliğini hiçbir zaman kaybetmemiş ve gelişme göstermeye devam etmiştir. Günümüzde tarihi mekânları, özgün mimarisi, önemli şahsiyetleri ve kendine özgü kültürel dokusuyla dikkatleri üzerine çeken bir ilçe konumundadır.

Çalışmada Sivrihisar'ın tarihi, coğrafyası, tarihi şahsiyetleri ve mimari eserleri ele alınmıştır. Tez, giriş ve dört bölümden oluşmaktadır. İlk çağlardan günümüze kadar varlığını sürdüren Sivrihisar kazasının hangi medeniyetlere ev sahipliği yaptığı, hangi coğrafyada bulunduğu özellikle Osmanlı Devleti dönemi temel alınarak, ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Ankara Vilayeti Salnamelerinin çevirisi yapılarak o dönemlerdeki Sivrihisar hakkında genel bilgi verilmiştir. Kazanın yetiştirdiği tarihi şahsiyetler ve bu kişilerin Osmanlı Devleti'nde hangi konumlarda buldukları incelenmiştir. Tarihi eser bakımından zengin olan ilçenin mimari eser ve tarihi yerleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Eskişehir, Sivrihisar, Kaza, Salnâme.

ABSTRACT

KOCA, Hamiyet. *District Sivrihisar under Domination of The Ottoman Empire*, Master Thesis, Çorum, 2019.

Sivrihisar, the largest province of Eskişehir, has been home to many civilizations throughout the history. Persistent its existence from 1200 BC, Sivrihisar has been carried many cultural and historical heritages from the Frigians, the Romans, the Byzantines, the Seljuks and the Ottoman Empire to the day. It has never lost its central importance due to its geographical position and continued to develop. Today it is still a remarkable town with its historical places, original architecture, significant historical characters and original cultural texture.

In this study, the history, geography, historical characters and architectural works of Sivrihisar have been investigated. The thesis consists of an introduction and four chapters. Based on especially the Ottoman period, a detailed research was realized about which civilizations have been founded in Sivrihisar district that is existing from the premedieval era and about its geographic location. A general information related to Sivrihisar was presented by interpreting of the Salnames of Ankara of that period. Historically major figures who grown up in the province and in which important positions of the Ottoman Empire they served, were searched. Also a brief information was given about architectural works and historical places of the province which is rich in historical structures.

Key Words: The Ottoman Empire, Eskişehir, Sivrihisar, District, Salnâme.

TEŞEKKÜR

Bu alıőmanın oluŐturulmasında desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen eŐim Recep KOCA'ya, biricik kk kızım Neva'ma, sevgili ablam Dursaliye AĞLAR'a, kardeŐlerime, çalışmaya birlikte baŐladığımız fakat daha sonrasında emekliye ayrılan değerli danıŐmanım Öğretim Üyesi Dr. Ramazan KARAMAN beyefendiye, çalıŐmamı daha doğru bir Şekilde srdrebilmemi sağlayan Öğretim Üyesi Dr. Nadir KARAKUŞ beyefendiye teŐekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar DİZİNİ	ix
RESİMLER DİZİNİ	x
KISALTMALAR	xii
ÖN SÖZ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVRİHİSAR KAZASININ COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ

1.1.SİVRİHİSAR ADININ ETİMOLOJİSİ	4
1.2.SİVRİHİSAR KAZASININ SINIRI	4
1.3.SİVRİHİSAR KAZASININ TARİHİ	7
1.3.1.Başlangıçtan Selçuklu Hâkimiyetine Kadar Sivrihisar	8
1.3.2.Selçuklu Hâkimiyetinde Sivrihisar	10
1.3.3.Osmanlı Hâkimiyetinde Sivrihisar Kazası	14
1.4.SİVRİHİSAR KAZASININ COĞRAFİ DURUMU	25

İKİNCİ BÖLÜM

KAZANIN YETİŞTİRDİĞİ TARİHİ ŞAHSİYETLER

2.1.OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ TARİHİ ŞAHSİYETLER	30
2.1.1. Esope	30
2.1.2.Selmân-ı Fârisî	30
2.1.3.Seyyid Nureddin	31
2.1.4.Karaca Ahmed	32
2.1.5.Şeyh Abd-i Vehhâb (Abdülvehhab)	33
2.1.6.Şeyh Seyyid Mahmud Süzani	33

2.1.7.Nasreddin Hoca	33
2.1.8.Yunus Emre	35
2.2.OSMANLI DÖNEMİ TARİHİ ŞAHSİYETLERİ	38
2.2.1.Çandarlı Kara Hayreddin Paşa	38
2.2.2.Hızır Bey	40
2.2.3.Sinan Paşa.....	42
2.2.4.Yakup Paşa	43
2.2.5.Ahmet Paşa	43
2.2.6.Şeyh Baba Yusuf	43
2.2.7.Tokatlı Molla Lütü	44
2.2.8.Hızır Bey	45
2.2.9.Derviş Şemseddin	45
2.2.10.Ali Veleği Yusuf.....	45
2.2.11.Hayder	46
2.2.12.Aziz Mahmud Hüdayi	46
2.2.13.Osman Afif	47
2.2.14.Ömer Lütü Efendi	48
2.2.15.Şeyh İbrahim Efendi	48
2.2.16.Mehmet Ali Efendi	48
2.2.17.Ahmet Muhtar Efendi	48
2.2.18.Hacı Hilmi Efendi.....	49
2.2.19.Ahmed Hüsamettin Efendi	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVRİHİSAR KAZASI MİMARİSİ VE TAARİHİ ESERLERİ

3.1.OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ SİVRİHİSAR MİMARİSİ	50
3.1.1.Pessinus	50
3.1.2.Sivrihisar Kalesi	53
3.1.3.Sivrihisar Kılıç Mescid Minaresi.....	54
3.1.4.Mülk Köyü Doğan Arslan Mescidi	55
3.1.5.Sivrihisar Ulu Camii	55
3.1.6.Nasreddin Hoca'nın Evi	58
3.1.7.Hamamkarahisar Köyü Ulu Camii	58
3.1.8.Sivrihisar Hoca Yunus Türbesi (Kümbet Camii)	59

3.1.9.Sivrihisar Mahmud Suzani Türbesi	60
3.1.10.Alemlşah Kümbeti	61
3.2.OSMANLI DÖNEMİ SİVRİHİSAR MİMARİSİ.....	62
3.2.1.Cami, Mescid ve Türbeler	62
3.2.1.1.Balaban Camii.....	63
3.2.1.2.Hızır Bey Mescidi (Kubbeli Mescidi)	64
3.2.1.3.Kurşunlu Camii.....	65
3.2.1.4.Sivrihisar Hazinedar Mescidi.....	66
3.2.1.5.Sivrihisar Hoşkadem Mescidi	68
3.2.1.6.Sivrihisar Akdoğan Mescidi	69
3.2.1.7.Gecek Köyü Ulu Camii.....	70
3.2.1.8.Sivrihisar Ak Camii Minaresi	71
3.2.1.9.Namazgâh	72
3.2.1.10.Elmalı Camii (Hacı Eskici Mescidi).....	72
3.2.1.11.Bodur Camii (Kutbiddin Camii)	72
3.2.1.12.Yenice Camii	73
3.2.1.13.Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Cami).....	74
3.2.1.14.Hamdi Baba Türbesi	76
3.2.2.Medreseler	76
3.2.3.Kervansaraylar.....	76
3.2.4.Hamamlar	77
3.2.4.1.Sinan Paşa Hamamı	78
3.2.4.2.Yeni (Çifte) Hamamı	78
3.2.4.3.Hamamkarahisar Köyü Çardak Hamamı	79
3.2.4.4.Ermeni (Gavur) Hamamı	80
3.2.5.Çeşmeler	81
3.2.5.1.Balaban Çeşmesi.....	81
3.2.5.2.Kurşunlu Çeşmesi	82
3.2.5.3.Akdoğan Çeşmesi	82
3.2.5.4.Hükümet Meydanı Çeşmesi.....	83
3.2.5.5.Kağrı Pazarı (Kanlıpazarı) Çeşmesi.....	83
3.2.5.6.Hızır Bey Medresesi Acı Çeşmesi	83
3.2.5.7.Sivrihisar Neman Çeşmesi	83
3.2.5.8.Ak Çeşme.....	84

3.2.5.9.Acem Çeşmesi	85
3.2.5.10.Üç Pınar Çeşmesi.....	85
3.2.5.11.Hacı Ümit (Hacı Mut) Çeşmesi	86
3.2.5.12.Garipçe Çeşme	86
3.2.5.13.Porsuk Çeşmesi.....	86
3.2.5.14.Mavi Kadın Çeşmesi.....	86
3.2.5.15.Kurtlu Çeşme	87
3.2.5.16. Tabakhane Çeşmesi	87
3.2.5.17. Şadırvan	87
3.2.5.18.Yenice Mahallesi Çeşmesi.....	87
3.2.6.Diğer Yapılar	88
3.2.6.1.Ermeni Kilisesi	88
3.2.6.2.Saat Kulesi	90
3.2.6.3.Zaim Ağa Konağı.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA SALNÂMELERİNDE SİVRİHİSAR

4.1.SALNÂME-İ SENE-İ 1289.....	93
4.1.1.Seferihisar Kazası	93
4.2.SALNÂME-İ SENE-İ 1290.....	94
4.2.1.Seferihisar Kazası	94
4.3.SALNÂME-İ SENE-İ 1291.....	95
4.3.1.Seferihisar Kazası	96
4.4.SALNÂME-İ SENE-İ 1293.....	96
4.4.1.Seferihisar Kazası	97
4.5.SALNÂME-İ SENE-İ 1295.....	97
4.5.1.Seferihisar Kazası	98
4.6.SALNÂME-İ SENE-İ 1299.....	98
4.6.1.Seferihisar Kazası	100
4.7.SALNÂME-İ SENE-İ 1308-1309	100
4.7.1.Sivrihisar Kazâsı.....	102
4.8.SALNÂME-İ SENE-İ 1311.....	104
4.8.1.Sivrihisar Kazâsı.....	106
4.9.SALNÂME-İ SENE-İ 1318.....	108

4.9.1.Sivrihisar Kazâsına Dâir Malûmât	110
4.10.SALNÂME-İ SENE-İ 1320.....	112
4.10.1.Sivrihisar Kazâsına Dair Ma'lûmât	114
4.11.SALNÂME-İ SENE-İ 1325.....	117
4.11.1.Sivrihisar Kasabası	119
SONUÇ	125
KAYNAKÇA.....	128
EKLER	133
EK-1: Salnâme-i Sene-i 1289.....	133
EK-2: Salnâme-i Sene-i 1290.....	136
EK-3: Salnâme-i Sene-i 1291.....	139
EK-4: Salnâme-i Sene-i 1293.....	143
EK-5: Salnâme-i Sene-i 1295.....	147
EK-6: Salnâme-i Sene-i 1299.....	151
EK-7: Salnâme-i Sene-i 1308-1309	157
EK-8: Salnâme-i Sene-i 1311.....	166
EK-9: Salnâme-i Sene-i 1318.....	174
EK-10: Salnâme-i Sene-i 1320.....	181
EK-11: Salnâme-i Sene-i 1325.....	188

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1: Sivrihisar Kazası 1891 Yılı Nüfus Sayısı.....	19
Tablo 1.2: Sivrihisar Kazası 1894 Yılı Nüfus Sayısı.....	19
Tablo 1.3: Sivrihisar Kazası 1900 Yılı Nüfus Sayısı.....	19
Tablo 1.4: Sivrihisar Kazası 1902 Yılı Nüfus Sayısı.....	20
Tablo 1.5: Sivrihisar Kazası 1907 Yılı Nüfus Sayısı.....	20
Tablo 4.1: 1325 yılı Sivrihisar kazasının nüfusu	121
Tablo 4.2: 1325 yılı Sivrihisar kazasının vergi tutarları	121
Tablo 4.3: 1325 yılında Sivrihisar kazasında bulunan mimari yapı ve binalar	121
Tablo 4.4: 1325 yılında Sivrihisar kazasında bulunan hayvanlar ve elde edilen gelir..	122
Tablo 4.5: Sivrihisar kazasında yıllara göre koyun ve tiftik keçisi sayıları.....	122

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 1.1: Eskişehir İli Haritası	26
Resim 1.2: Sivrihisar İlçesi Haritası.....	27
Resim 2.1: Nasreddin Hoca'nın Sandukası	34
Resim 3.1: Pessinus Antik Kenti.....	51
Resim 3.2: Pessinus Antik Kenti.....	51
Resim 3.3: Pessinus Antik Kenti (Tapınak Figürü)	52
Resim 3.4: Sivrihisar Kalesi.....	53
Resim 3.5: Sivrihisar Kalesi İç Görünümü	53
Resim 3.6: Kılıç Mescid Minaresi	54
Resim 3.7: Doğan Arslan Mescidi	55
Resim 3.8: Sivrihisar Ulu Cami	56
Resim 3.9: Sivrihisar Ulu Cami	57
Resim 3.10: Sivrihisar Ulu Cami Minberi	57
Resim 3.11: Hamamkarahisar Köyü Ulu Camii	58
Resim 3.12: Kümbet Cami	59
Resim 3.13: Mahmud Suzani Türbesi	60
Resim 3.14: Mahmud Suzani Türbesi	61
Resim 3.15: Alemşah Kümbeti	61
Resim 3.16: Alemşah Kümbeti Giriş Kapısı.....	62
Resim 3.17: Balaban Cami.....	63
Resim 3.18: Hızır Bey Mescidi	64
Resim 3.19: Kurşunlu Cami	65
Resim 3.20: Kurşunlu Camii İç Görünümü	66
Resim 3.21: Hazinedar Mescidi	67
Resim 3.22: Hazinedar Mescidi Kâbe Minyatürü.....	67
Resim 3.23: Hoşkadem Cami.....	68
Resim 3.24: Hoşkadem Cami İç Görünümü	69
Resim 3.25: Akdoğan Mescidi	70
Resim 3.26: Gecek Köyü Ulu Cami.....	71

Resim 3.27: Ak Cami	71
Resim 3.28: Namazgâh	72
Resim 3.29: Bodur Cami	73
Resim 3.30: Yenice Cami	74
Resim 3.31: Aziz Mahmud Hüdayi Cami	75
Resim 3.32: Aziz Mahmud Hüdayi Cami İçten Görünümü.....	75
Resim 3.33: Sinan Paşa Hamamı	78
Resim 3.34: Yeni (Çifte) Hamam	79
Resim 3.35: Hamamkarahisar Çardak Hamamı.....	79
Resim 3.36: Ermeni Hamamı	80
Resim 3.37: Balaban Çeşmesi.....	81
Resim 3.38: Kurşunlu Çeşme.....	82
Resim 3.39: Akdoğan Çeşmesi	82
Resim 3.40: Nemane Çeşmesi.....	84
Resim 3.41: Ak Çeşme.....	84
Resim 3.42: Acem Çeşmesi	85
Resim 3.43: Üç Pınar Çeşmesi.....	85
Resim 3.44: Mavi Kadın Çeşmesi.....	86
Resim 3.45: Kurtlu Çeşme	87
Resim 3.46: Ermeni Kilisesi	88
Resim 3.47: Ermeni Kilisesi	89
Resim 3.48: Saat Kulesi	91
Resim 3.49: Zaimağa Konağı.....	91
Resim 3.50: Zaimağa Konağı İç Görünümü	92

KISALTMALAR

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
C.	: Cilt
S.	: Sayı
ss.	: Sayfa aralığı
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen madde
agt.	: Adı geçen tez
t.y.	: Tarihsiz
H.	: Hicrî
M.	: Miladî
MÖ.	: Milattan önce
çev.	: Çeviren
ter.	: Tercüman
haz.	: Hazırlayan
nşr.	: Neşreden
A.V.S.	: Ankara Vilayeti Salnâmesi
SEV	: Sivrihisar Eğitim Vakfı
Ord.	: Ordinaryus
Prof.	: Profesör
Dr.	: Doktor
Doç.	: Doçent
bk.	: Bakınız
b.	: Bin
m.	: Metre
cm.	: Santimetre
km.	: Kilometre
yy.	: Yüzyıl
Hz.	: Hazreti

ÖN SÖZ

Ülkemiz Asya ve Avrupa kıtasını birbirine bağlaması sebebiyle önemli bir yerde bulunmaktadır. Bundan dolayı birçok devlet, bu topraklara sahip olmak istemiş ve bu uğurda savaşlar yapmıştır. Sivrihisar da sınırda olan bir bölge olduğundan, dönem dönem farklı devletlerin yaşam alanı olmuştur. Köklü bir şehir olan Sivrihisar'ın tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte, tarihi milattan öncelere dayanmaktadır. Hristiyanlıktan önce yaygın olan Kybele kültürünün merkezi konumdaki Pessinus bölgesinin yakınında bulunmasından dolayı Sivrihisar ve çevresinin önemi ilk çağlara kadar gitmektedir.

Etiler, Romalılar ve Bizanslılar döneminde Sivrihisar ve çevresi vilayet merkezidir. İlk zamanlarda şehrin en merkezi yeri Pessinus iken bölgeye Bizans İmparatorluğunun hâkim olmasıyla birlikte Bizans imparatoru Justinianus, Kybele kültürünü ortadan kaldırmak için şehri, günümüzde Sivrihisar ilçe merkezinin bulunduğu bölgeye taşımıştır.

Anadolu kapılarının Türklere açılmasıyla birlikte, bir müddet Selçuklu Devletinin toprakları içinde yer alan Sivrihisar ilçesinde, Selçuklu mimarisine ait yapıları görmek oldukça mümkündür. Selçuklular fethettikleri bölgelerde özellikle cami, mescit, han gibi binaların yapımına önem göstermişlerdir. Bununla birlikte fethedilen bölgelere Türkleri iskân ettirmişlerdir. Bölgeye yerleştirilen bu Oğuz Türkmenleri devletin muhafazasını sağlamışlardır. Selçuklulardan sonra bölgeye kısa bir süre İlhanlılar hâkim olmuştur. İlhanlıların bölgedeki hâkimiyetlerini kaybetmeleri sonucu küçük devletlerin kurulması ile bölgede Anadolu beylikleri dönemi başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemlerde Karamanlı mülkü sayılan Sivrihisar 1354 yılında Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa tarafından Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Bölge ilk dönemlerde sürekli Karamanoğulları ve Osmanlılar arasında el değiştirmiştir. 1415 yılında Mehmed Çelebi'nin Karamanoğullarına karşı kazanmış olduğu zafer ile Sivrihisar Osmanlı toprakları içerisine dahil edilmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı toprakları içinde yer alan Sivrihisar siyasi, sosyal ve kültürel yapısıyla dikkat çekmeye başlamıştır. XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Hüdâvendigâr sancağına bağlı iken 1915 yılında Eskişehir sınırları içerisine dâhil edilmiştir.

Sivrihisar ile ilgili genellikle yapılan tez çalışmalarını bölgeyi tarihi olarak ele almamış, daha ziyade yer altı zenginlikleri ile ilgili çalışmalar ya da bölgeyi sosyo-ekonomik olarak ele alan çalışmalar yapılmıştır. Bu tür akademik çalışmalar incelendiğinde tarihi alanda yapılan çalışmaların az olduğu görülmüş, bölgenin Osmanlı dönemindeki tarihi yapısını incelemenin uygun olacağı sonucuna varılmıştır.

Çalışmamız giriş ve dört ana bölüm olarak ele alındı. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu, kapsamı, yöntemi ve temel kaynakları üzerinde duruldu. Birinci bölümde Sivrihisar adının kökeni ve kazanın sınırı, Sivrihisar ve çevresinin tarihi süreç içerisinde hangi uygarlık ve devletlere ev sahipliği yaptığı ve coğrafi konumu ele alındı.

İkinci bölümde Osmanlı dönemi ve öncesinde Sivrihisar kazasında yetişen önemli şahsiyetler incelendi. Tarihi dokusu zengin olan Sivrihisar bölgesinde yetişen veya bir müddet bölgede bulunan kişilerden önemli görevleri yerine getirmiş ve devlet bünyesinde iyi mevkilere gelmiş olan şahsiyetler de kaleme alındı.

Üçüncü bölümde Sivrihisar kazasının Osmanlı dönemi öncesinde ve Osmanlı döneminde yapılan mimari eserleri ve tarihi yerleri incelenmeye çalışıldı. İlçe merkezi küçük bir yer olmasına rağmen, dört bir yanı mimari eser ve tarihi yerlerle dolu olan bölgedeki, eserler incelenerek bu eserlerin tarihi zemini araştırmaya tabi tutuldu. Bu bölüm yazılırken Osmanlı dönemi mimari eserleri belirli bir sınıflandırma yapılarak kaleme alındı. Mimari eserler tek tek incelendi.

Dördüncü bölümümüzde Ankara Vilayet Salnamelerinin 1872 yılından 1907 yılına kadar ulaşılan Sivrihisar bölümlerinin transkripsiyonu yapılarak, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Sivrihisar hakkındaki bilgilere ışık tutulmaya çalışıldı. Sivrihisar kazasının siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel alandaki özellikleri tarihi, mimarisi, iklimi, coğrafi koşulları gibi birçok özelliği ayrıntılı bir şekilde incelenerek tez sonuçlandırıldı.

Hamiyet KOCA

Mart 2019

GİRİŞ

Anadolu kapılarının Türklere açılması ile birlikte Türkler, Anadolu'nun pek çok yerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Böylelikle Anadolu'da Türk yerleşimi artmış olup, Türkler İslamiyet'in bu coğrafyada yayılmasında etkili olmuşlardır. Eskişehir iline bağlı olan Sivrihisar ilçesi de sınırdadır, uç merkezinde bir şehir olması dolayısıyla birçok savaşa sahne olmuş ve dönem dönem Selçuklular, Karamanoğulları, İlhanlılar ve Osmanlı toprakları içerisinde yer almıştır.

Tezimiz giriş, dört ana bölüm ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Genel olarak tezimizin ana konusunu Sivrihisar kazasının tarihi, coğrafyası, önemli şahsiyetleri, mimari unsurları ve Ankara Vilayet Salnamesi Sivrihisar bölümlerinin transkripsiyonu oluşturmaktadır. Tezimizde, adını bulunduğu yerdeki kayalıklardan alan Sivrihisar'ın, tarihi gelişimi ele alınarak Osmanlı Devleti hâkimiyetindeki dönem daha ayrıntılı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce, konu belirlerken Sivrihisar ve çevresini bütün dönemlerde incelemek çok kapsamlı olacağından Osmanlı Dönemi ile kısıtlama gereksinimi duyulmuştur. Selçuklular başta olmak üzere diğer dönemlerle ilgili de bilgiler verilerek, Osmanlı dönemi öncesinden bahsedilmiş ve bölgenin Osmanlı öncesinde nasıl bir zemin üzerine kurulduğunu belirtmek amaçlanmıştır. Cumhuriyet döneminde Sivrihisar bölgesinin tarihi, Osmanlı dönemi sonrasını içerdiğinden konularımız içerisine dâhil edilmemiştir.

Sivrihisar bölgesi günümüzde tarihi yapısı itibarıyla keşfedilmeyi bekleyen ilçelerden biridir. Bölgede birçok devlet ve uygarlık yaşamış olmasına rağmen bu bilgiler birçok kişi tarafından bilinmemektedir. Oysaki bölgenin tarihi kökeni çok derinlere kadar gitmektedir. Üzerinde taşıdığı tarihi doku çok önemli olmasına rağmen bölgede bulunan birçok mimari yapıya kişiler tarafından zarar verilmiş ve bazen de onarıyoruz gerekçesiyle yanlış onarımlar yapılmıştır. Bu eksiklikleri gidermek ve bölgenin tarihi önemini daha iyi bir şekilde kavranabilmesi için, akademik tarzda çalışmalar yapılmalıdır.

Tez yazımında tarih olarak hicri ve miladi karışıklığı yaşanmaması için tarihler miladi olarak verilmiş olup, sadece kitabe, sanduka gibi eserlerin çevirisinde aslına sadık kalınarak hicri olarak verilmiştir. Hicri olarak verilen bu tarihler miladi yıllarla karışmaması

için H kısaltmasıyla belirtilmiştir. Kısaltmaların yazımında Türk Dil Kurumu'nun kısaltmaları esas alınmıştır.

Tezimizi oluştururken ilk kaynaklara başvurulmaya özen gösterilmiş olup gerektiği yerlerde ikinci kaynaklara da başvurulmuştur. Çalışmamızı ele alırken Osmanlı döneminin ilk zamanları ile ilgili çok kaynağa ulaşamadığımızdan Sivrihisar kazası ve tarihi süreç içerisindeki sınırla ilgili çok ayrıntılı bilgiler verilememiştir.

Konu belirlendikten sonra araştırmanın hedefleri doğrultusunda ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Kaynak teminleri sağlanmış makale, sözlük, salname, ansiklopedi ve tez çalışmalarından yararlanılmıştır. İnternetteki bilgilerden de kaynak gösterilerek yararlanılmış ve tezin içeriği görsellerle zenginleştirilmiştir.

Araştırma boyunca Sivrihisar hakkında ayrıntılı bilgiler verilen, Dr. Halime Doğru'nun "*XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*", Tahsin Özalp'ın "*Sivrihisar Tarihi*", Orhan Keskin'in "*Bütün Yönleriyle Sivrihisar*" kitapları başucu kitabı olarak kullanılmıştır. İlçenin tarihçesinin yer aldığı bölümde ise dönemine göre birinci el ya da ikinci el kaynaklardan yararlanılarak, Sivrihisar ile ilgili bilgi içeren kısımlar incelenmiştir. Osmanlı dönemi ele alınırken, Aşık Paşazade'nin "*Osmanoğulları'nın Tarihi*" ve Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "*Osmanlı Tarihi*" isimli eserlerine de önemli ölçüde yer verilmiştir.

"*Ankara Vilayet Salnameleri*"nin Sivrihisar bölümlerinin transkripsiyonunu yaparken sık sık salnamelere başvurmakla birlikte Şemseddin Sami'nin "*Kâmûs-ı Türki*" ve Ferid Devellioğlu'nun "*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*" adlı sözlükleri, çeviri yaparken en temel kaynaklarımız arasında yer almıştır. Mimari eserleri incelerken özellikle Erol Altınsapan'ın "*Sivrihisar'da Türk Mimarisini*" ve Canan Parla ile birlikte kaleme aldıkları "*Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*" adlı eserlerden yararlanılmıştır.

Sivrihisar bölgesinde yetişen önemli şahsiyetleri ele alırken özellikle "*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*" maddelerine sıkça başvurularak tez metnimizin içeriği zenginleştirmeye çalışılmıştır. Bunlarla beraber günümüzde ilçe konumunda olan bölgeyi araştırmak için internetten de faydalanılmıştır. Özellikle Sivrihisar Belediyesi'nin resmi sitesi hem bilgi hem de resim olarak sıkça başvurduğumuz internet sayfaları arasında yer almaktadır. Mimari eserler bölümünü ele alırken eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamak adına sıkça görsellere başvurulmuştur. Bu görsellerin bazıları internet sayfalarından alınmış olup, çoğu tarafımdan çekilmiştir. Aynı zamanda hem

bulunduğu ilin çevresinde bulunan şehirler hem de ilçenin hangi sınırlarında yer alan ilçelerin haritası verilerek, bölgenin daha iyi bir şekilde kavranması sağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİVRİHİSAR KAZASININ COĞRAFİ KONUMU VE TARİHİ

1.1.SİVRİHİSAR ADININ ETİMOLOJİSİ

Sivrihisar kazasının ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Etiler (MÖ 1200) devrinde Sallpa, Yunan ve Roma devrinde Spâlya, klasik devirde Abrustula, Bizanslılar devrinde Jüstiniapolis, Kazvinî (ö. 1340) tarihinde¹ Sibrihisar, sonradan Seferihisar ve daha sonradan da Sivrihisar olarak adlandırılmıştır.²

Sivrihisar'ın diğer bir adı Seferihisar'dır. Fakat günümüzde Seferihisar İzmir'in bir ilçesidir. Sivrihisar'ın, Seferihisar olarak İlhanlılar ve Selçuklular dönemi kaynaklarında yer almasında herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü o dönemlerde İzmir Türklerin elinde bulunmamaktadır. Ama İzmir'in Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte bölge artık Sivrihisar olarak adlandırılmıştır.³

1.2.SİVRİHİSAR KAZASININ SINIRI

Kaza, Osmanlı döneminde kadının hem idare ettiği bölgeyi hem de bu bölgeyi tanımlayan coğrafi bir terimi ifade etmektedir. Günümüzdeki karşılığı ilçe olan kaza kelimesi, Osmanlı dönemine has bir kelime olup daha önceki dönemlerde kullanılmamıştır. Coğrafi bir bütünlüğe sahip idari bir bölge haline gelişi XVII. yüzyıldan itibaren tam olarak belirginleşmiştir.⁴

¹ Tarihçi, coğrafyacı ve şair olan Hamdullah el- Müstevfi Kazvinî'nin "Târîh-i Güzîde" adlı tarih eseri bulunmaktadır. Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî, Târîh-i Güzîde, çev: Prof. Dr. Mürsel Öztürk, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018). Bk. Abdülkerim Özaydın, "Hamdullah el-Müstevfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 15, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 454-455.

² Tahsin Özalp, *Sivrihisar Tarihi*, (Eskişehir: Tam-İş Matbaası, 1961), 7.

³ Özalp, *age.*, s. 8.

⁴ Tuncer Baykara, "Kaza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 25, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 119.

Sivrihisar'ın Osmanlı Devleti zamanındaki idari yapılanmasına bakıldığında Orhan Bey (1324-1362)'in yaptırdığı yaya tahrirlerinde Sivrihisar'ın yayalık⁵ ve müsellemlik⁶ alanlarının Sultanönü⁷ sancağına bağlı olduğu görülmektedir.⁸

Tapu tahrir defterlerinde XV. ve XVI. yüzyıllarda Sivrihisar nahiyesinin⁹ Sultanönü sancağına değil de Hüdâvendigâr sancağına bağlı olduğu anlaşılmaktadır. I. Mehmet (1413-1421) zamanında Sivrihisar'ın kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmasıyla bölgeye yeni bir statü uygulanarak Sivrihisar Hüdâvendigâr¹⁰ sancağına bağlanmıştır.¹¹

İlk kurulan sancaklardan biri olan Hüdâvendigâr sancağı uzun süre Anadolu Beyliğine bağlı kaldıktan sonra sınırları genişletilmiş ve XIX. yüzyılda ilk olarak eyalet sonrasında ise vilayet haline getirilmiştir. Sancak bu adı I. Murad'ın Hüdâvendigâr unvanından almıştır.¹² Hüdâvendigâr sancağının hangi bölgeleri içine aldığına dair kesin kayıtlara, XV. yüzyılın sonlarına doğru tahrir¹³ defterlerinden ulaşılmaktadır. Bu kaynaklara göre Hüdâvendigâr sancağı 1487 yılında otuz iki nahiyeden oluşmaktadır. II. Bayezid (1481-1512) dönemine ait Anadolu icmal defterine¹⁴ göre tımar sistemi¹⁵ içinde

⁵ Yaya, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında Türklerden teşkil edilen bir sınıf ulûfeli piyade askerine verilen addır. Yaya teşkilatı Orhan Bey zamanında yaptırılmıştır. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, "*Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*", (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004), 608.

⁶ Müsellemler, Osmanlı'nın teşekkülü sırasında ve Orhan Gazi zamanında vergiden muaf olarak askerlik hizmetinde bulunan kişilere denilmektedir. Bk. Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 4. Baskı, 160,170; Pakalın, *age.*, C 2: 627.

⁷ Sultanönü, Osmanlı Devleti teşkilatında, merkezi Eskişehir olan idari durumu kapsamaktadır. Bk. Metin Tuncel, "Sultanönü", *İslam Ansiklopedisi*, C 11, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 35.

⁸ Mehmet Fatih Becerik, "*Sivrihisar'ın XIX. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Durumu (Temettuat Defterlerine Göre)*", (Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2002), 8.

⁹ Nahiyeler, idari taksimat derecelerinin en küçüğü hakkında kullanılmaktadır. Osmanlılar zamanında idari teşkilat vilayet, sancak, kaza ve nahiyeler olarak dört derecedir. Nahiyeler birkaç köyün birleşiminden oluşmaktadır. Günümüzde bu kelime yerine bucak kelimesi kullanılmaktadır. Bk. Pakalın, *age.*, C 2, 643.

¹⁰ Hüdâvendigâr, baş şehri Bursa olan sancağın daha sonraları ise vilayetin adı olmuştur. J. K. Kramers, "Hüdâvendigâr", *İslam Ansiklopedisi*, C 5/1, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 578.

¹¹ Dr. Halime Doğru, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997), 14.

¹² Rumeli, I. Murad (1362-1389) döneminde ikinci vatan haline gelmiş ve Osmanlılar Anadolu'da üstünlük sağlamışlardır. Gazi Hüdâvendigâr unvanı ise I. Murad'ın gaza ile imparatorluk kurucusu kimliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Bk. Halil İnalçık, "I. Murad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 31, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 163.

¹³ Tahrir, nüfus ve arazi gibi umumi olarak yapılan yazmalardır. Osmanlılar, zapt ettikleri yerleri tescil maksadıyla tayin olunan heyetlere yazdırır ve bunlara dayanılarak arazi ve emlakların kayıtlarını kayıtlarını düzenli bir şekilde tuttururlardı. Bk. Pakalın, *age.*, C 3, 376.

¹⁴ İcmal defteri, para işlerine ait hesapların toplu olarak kaydedildikleri deftere denir. Arapça bir kelime olan icmal, toplamak ve kısaltmak demektir. Bk. Pakalın, *age.*, C 2, 24.

¹⁵ Tımar, fetihler sırasında devlet arazisine dahil edilen yerlerden, sipahiler kılıç hakkı olarak verilen hisse yerleridir. Bu yerlerin kayıtlarının tutulduğu defterlere tımar defteri denir. Bk. Pakalın, *age.*, C 3, 497.

yapılan idari bölünmede nahiye olarak zikredilen birimler içerisinde Sivrihisar da yer almaktadır.¹⁶

XV. ve XVI. yüzyıllarda nahiyede yer alan ve bugün hala eski isimlerini koruyan köyler göz önüne alındığında, Sivrihisar'ın o zamanki sınırının günümüzdeki kaza sınırından oldukça geniş olduğu görülmektedir. Güney ve güneydoğu sınırı Sakarya Nehri ile doğal olarak sınırlanmış olmakla beraber, bazı köyler bugünkü Polatlı köyleri arasında yer almıştır. Güneybatıda böyle doğal sınır yoktur. Kuzeyde, Porsuk Çayı engel oluşturmamış, Mihalıççık bölgesinin yayalık alanları dışında kalan köyler Sakarya Nehri'ne kadar Sivrihisar nahiyesi içerisinde kendine yer bulmuştur. Batıda ise bu sınır daha esnektir. Sultanönü sancağının Karacaşehir nahiyesinin son bulunduğu yerde Sivrihisar nahiyesinin başladığı görülmektedir.¹⁷

1478 ve 1521 tarihli defterlerde Hüdâvendigâr sancağına farklı birimler ilave edilse de Sivrihisar sancak içinde nahiye olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1520-1530 yılları arasındaki tahrirlerin sonuçlarını yansıtan Anadolu vilayeti icmal defterine göre kaza statüsü içerisinde gösterilen yirmi beş birimden biri de Sivrihisar'dır. Uzun yıllar bölgede önemli bir değişiklik olmazken XIX. yüzyılda Hüdâvendigâr sancağında geniş ölçüde düzenlemeler yapılmış ve Sivrihisar, bu sancağın kapsadığı alan dışında bırakılmıştır.¹⁸

1698 yılına kadar Sivrihisar kazâ iken 1737 yılına kadar ise Günyüzü ayrı Sivrihisar ayrı birer kaza konumundaydı. 1742-43 yılından 1861 yılına kadar Sivrihisar, Günyüzü Yörkân-Yörükler kazası birer kaza ise de hepsi Sivrihisar'a tabi durumda iken 1861 yılında Günyüzü Sivrihisar'a bağlı bir nahiye haline gelmiştir. Sivrihisar'a ilk kaymakam geldiğinde Günyüzü nahiyesinde 116 köy bulunmaktadır. 1930 yılında Kaymaz nahiyesi kurulmuş ve birçok köy Sivrihisar'a eklenmiştir. 1891 yılında İyiceler, Çanakçı, Yıldızlı, Yenice, Etrek, Kocahacılı, Kargılı Türktaciri köyleri bulunmaktadır. Karahamzalı, Abdülkerim, Polatlı köyleri 1902 yılında ayrılarak Haymana'ya verilmiştir. Sarıobası, Kapulu, Gürsöğüt, Gençali, Kebir, Yalınız Çam, Kargı, Kahmutlar köyleri de Beypazarı'na verilmiştir. 1920 senesinde Yassı Höyük, Karacaahmet, Çekirdeksiz ve Tatlıkuyu Polatlı'ya, 1946 senesinde Adahisar, Orhaniye, Osmaniye, Sarıköy, Mecidiye

¹⁶ Feridun Ecemen, "Hüdâvendigâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 18, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 285.

¹⁷ Doğru, *age.*, 14.

¹⁸ Ecemen, *agm.*, C 18, 286.

Mihalıççık'a, 1947 senesinde Sazılar, Köşeler, Kıranhamamı, Bebi, Ömerler Polatlı'ya, 1959 yılında Zaferhamit, Kaymaz Yaylası, Yaralı Mamudiye'ye verilmiştir.¹⁹

1.3.SİVRİHİSAR KAZASININ TARİHİ

Eskişehir bölgesinde yapılan çalışmalar şehrin paleolitik (Eski taş) dönemde yerleşmelerin olduğunu ortaya koymaktadır. Kalkolitik, Hititler, Frigyalılar, Roma ve Bizans döneminde önemli konuma sahiptir. İslamiyetin güçlenmesiyle birlikte Anadolu'da Bizans yavaş yavaş gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bölgeye ilk fetih Emevi Halifesi olan I. Velid (705-715) zamanında 708 yılında Mesleme b. Abdülmelik tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁰

Eskişehir iline bağlı Sivrihisar ilçesi de hem coğrafi konum hem de yer altı zenginlikleri olarak önemli bir noktada bulunmaktadır. Bundan dolayı tarihi süreç içerisinde önemli bir rol oynamış ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Sivrihisar'ın tarihine geçmeden önce bölgeyi ziyaret eden, seyyah J. E. Dauzats'ın "1855'te Anadolu'nun Bir Köşesi" adlı eserinde Sivrihisar hakkındaki düşüncelerini kaleme aldığı yazısına yer vermek istiyoruz.

"... Burasını geçince bir kaya yığımına geldik ki adeta bir merdiven çıkıyormuşuz gibi; tırmanarak aştık, demek doğru düşer. Fakat bu kaya yığımının tepesine ulaştığımız vakit, gözlerimizin önünde muhteşem bir panorama serilmişti: sağımızda bir silsileye yaslanmış Sivrihisar şehri ile onun önüne açılan Sivrihisar vadisi uzanıyordu.

Buradan vadiye doğru inerek, çadırımızı, şehrin dışındaki bir mezarlık içine kurduk. Sivrihisar, Anadolu'da şimdiye kadar gördüğümüz kasabaların en latifi idi. Eskiden burası gayet büyük bir şehir imiş, öyle ki, eski çağlardan kalma mezarlık, yeni şehrin dört misli büyüklüğünde bir yer işgal ediyor. Şehrin içinde de birçok kadim abidelerin izlerine rastlanıyor. Mermer sütun başlıkları her adımda rastlanan şeylerden, şimdi kapıların önünde yahut köşe başlarında binek taşı hizmeti görüyor. Meydanların birinde büyük bir Yunan lahdini,

¹⁹ Özalp, *age.*, 14.

²⁰ Mehmet Azimli, "Mesleme b. Abdülmelik ve Futuhâtı", Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C II, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000), 90.

Türkler çeşme haline ifrağ etmişler; üzerindeki Yunani bir kitabe pek mükemmel okunuyor.”²¹

Burada seyyah Dauzast’ın da ifade ettiği ve bölgedeki tarihi kalıntılardan da anlaşıldığı üzere, Sivrihisar bölgesinin tarihi milattan öncelere kadar gitmektedir.

Sivrihisar Etiler, Romalılar ve Bizanslılar devrinde vilayet merkezidir. Selçuklular devrinde ve Osmanlıların ilk devirlerinde de vilayet merkezi konumundadır. 1844 yılına kadar Hüdâvendigâr vilayetine bağlıdır. Bir müddet Bilecik’e bağlanmış olmakla birlikte Hüdâvendigâr vilayetine tabi konumdadır. 1845 yılında Ankara’ya verilmiş olup günümüzde Eskişehir iline bağlıdır.²²

Bundan sonraki bölümlerde Sivrihisar kazâsının tarihi süreç içerisinde hangi medeniyetlere ev sahipliği yaptığını ve hangi dönemlerden geçtiğini ele almak istiyoruz.

1.3.1.Başlangıçtan Selçuklu Hâkimiyetine Kadar Sivrihisar

İlk çağlarda Sivrihisar ve çevresinin Trak asıllı bir kavim olan Frigyalılar’ın elinde olduğu ifade edilmektedir. (MÖ 1200–700) Frig Krallığı’nın başkenti Midas’ın mezarının bulunduğu bölge Sivrihisar’a 40 km uzaklıkta yer almaktadır. Sivrihisar’ın güneybatısında bulunan Yazılıkaya bölgesinde Frig anıtlarının yer alması, bir dönem bölgedeki Frigyalı hâkimiyetinin varlığını doğrulamaktadır. Bu bölgeler Midas Kenti olarak bilinmektedir. Anıtların üzerinde Frig yazısı ve Midas adının bulunmasından dolayı Yazılıkaya’ya Midas Anıtı denilmiştir.²³

Frig döneminde Pessinus, Sivrihisar ilçesinin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Pessinus bölgesinde bugün, Ballıhisar Köyü yer almaktadır. Bu bölgenin merkez ilçeye uzaklığı 16 km olmakla birlikte Konya-Çeltik yolu üzerinde bulunmaktadır. Antik Sard’dan (Salihli) gelip Gordion’a giden kral yolu buradan geçmektedir. Eskişehir’in Sivrihisar ilçesi ünlü kral yolu üzerinde bulunması sebebiyle ilk çağlardan beri varlığını sürdürmüştür. Frig çağında Kybele’ye ithafen yapılan mabet, Helenistik çağda onarılmış meclis binası, çarşı, yollar, su kanalı ve amfiteatr kurulmuştur.²⁴

İlk dönemlerde Sivrihisar yakınındaki, Ana Tanrıça – Kybele (Magna Mater) – kültürünün bulunduğu Pessinus (Ballıhisar) merkez durumda bulunmaktadır. Ana

²¹ J. E. Dauzats, *1855’de Anadolunun Bir Köşesi*, çev.: Reşad Ekrem Koçu, (İstanbul: Çığır Kitabevi, t.y.), 26.

²² Özalp, *age.*, 13-14.

²³ Orhan Keskin, *Bütün Yönleriyle Sivrihisar*, (İstanbul: Bayrak Matbaa, 2001), 15.

²⁴ Keskin, *age.*, 15.

Tanrıçanın MÖ 204 yılında Roma'ya taşınması ile kült merkezi yavaş yavaş önemini kaybetmeye başlamıştır.²⁵

Ana Tanrıça'nın taşınmasının ardından Anadolu'da yerli Tanrıça olan Kybele'ye ibadet devam etmiştir. Tanrıça'ya taht ve sunakların yapılması, törenlerin düzenlenmesi ile Tanrıça'nın ünü İmparatorluk sınırlarına yayıldı. Hristiyanlığın ortaya çıkması ile birlikte bu dini benimseyenler olmuştur. Kybele geleneğinden kurtulamamış insanlarla, Hristiyanlığı benimseyen insanlar yeni mezhepler ortaya çıkarmaya başlamışlardır. IV. yüzyılda Hristiyanlık yörede kesin olarak yerleşince Kybele kültü yasaklanmış, Pessinus'taki tapınak yıkılmıştır. Ana Tanrıça geleneğinin sona ermesi ile Bizans döneminde bölge önemini yitirmeye başlamıştır.²⁶

VI. yüzyılda Bizans İmparatoru Justinianus (527-565) kenti yeniden canlandırmak istemiş ve yeni kurduğu kente kendi adını (Justinianopolis) vermiş, fakat yeni kenti, Pessinus'un olduğu yere değil bugünkü Sivrihisar merkezinin bulunduğu yere kurmuştur. Pessinus şimdi küçük bir köy iken Sivrihisar Anadolu için büyük ilçelerden biri konumundadır.²⁷ Justinianus Sivrihisar yerleşkesini kurarken Pessinus kentindeki mabed, tiyatro ve yapıların mermerlerini taş ocağı şeklinde kullanmıştır. O dönemlerde yapılan Sivrihisar kalesinin yapımında da bu taşlar kullanılmıştır. Bu kaleden günümüze kale içindeki su sarnıcı, tahıl ambarı ve yer altı depolarının kalıntıları kalmıştır.²⁸

Bölgeye Justinianus tarafından şehir inşa edilmeye başlanmasıyla birlikte Pessinus eski önemini yitirmiştir. Ekonomik bir öneme sahip olan şehir artık Bizans askeri yolundaki istihkâm silsilesinin bir unsuru olmuştur.²⁹ Hatta Justinianopolis Kalesi olarak isimlendirilen kalede 700'lü yıllara doğru Pessinus başpiskoposu yaşamaya başlamıştır.³⁰

Özetlemek gerekirse Antikçağ'da bölge Frigler'in, Lidyalılar'ın, Persler'in, Büyük İskender'in ve Roma'nın hâkimiyetinde kalmıştır. Bölge Bizans İmparatorluğu zamanında büyük ölçüde gelişmiştir.³¹

²⁵ Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), 299.

²⁶ Doğru, *age.*, 7.

²⁷ Prof. W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, çev.: Mihri Pektaş, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1960), 91.

²⁸ Doğru, *age.*, 8.

²⁹ Besim Darkot, "Sivrihisar", *İslam Ansiklopedisi*, C 10, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 727.

³⁰ Ramsay, *age.*, 246.

³¹ İbrahim Sezgin, "Sivrihisar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 37 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 289.

Anadoluya Arap akınları ilk olarak Halife Hz. Ömer (634–644) döneminde başlamış ve Türklerin Anadolu’daki hâkimiyetlerine kadar devam etmiştir. Hz. Ömer döneminden sonra da 646 yılında Muaviye (661-680)’nin Amuriyye Savaşı’na gittiği de yine kaynaklarımızda görmüş olduğumuz bilgiler arasındadır.³² Bu sefer sonrasında Muaviye her ne kadar Amuriyye³³ şehrini ele geçirememişse de Dımaşk (Şam)’a büyük ganimetlerle dönmüştür.³⁴

Fetihler Emeviler devriyle son bulmamış Abbasiler döneminde de devam etmiştir. Harun Reşid (786-809) 806 yılında Ankara bölgesine doğru sefere çıkmış ve Bizans Devletini vergiye bağlamıştır.³⁵ Halife Mu’tasım (833-842) 837 yılında Ankara bölgesine doğru sefere çıkmış ve Ankara’yı işgal girişiminde başarılı olmuştur. Daha sonrasında 12 Ağustos tarihinde de Amuriyye’yi ele geçirmiş ve Bizans Devleti üzerinde büyük bir yıkım etkisi bırakmıştır. Çünkü Amuriyye, Anatolikan temasının en önemli kalesi olmakla birlikte hâkim Bizansın yurd şehri konumundadır.³⁶

1.3.2.Selçuklu Hâkimiyetinde Sivrihisar

Bizans döneminde bulunduğu konum itibariyle oldukça önemli bir yere sahip olan Sivrihisar, bu önemini Selçuklular döneminde de devam ettirmiştir. Türklerle Müslümanların münasebeti, ilk olarak Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinde başlamıştır. Bu ilişki Abbasiler döneminde artarak devam etmiş ve Türkler İslamiyet’in daha fazla yayılmasında etkili olmuşlardır.

Türkmenler, 1069 yılında Romanos Diyojen (1068-1071)’i mağlup ettikten sonra Sivrihisar’ı ele geçirmişler ve Amuriyye’yi tahrip etmişlerdir.³⁷ Alpaslan (1064-1073)’ın Bizans İmparatorluğuna karşı kazanmış olduğu Malazgirt Zaferi’yle birlikte

³² Belâzürî, *Fütûhu’l- Bıldân (Ülkelerin Fetihleri)*, ter.: Prof. Dr. Mustafa Fayda, (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 191.

³³ Amuriyye, eski Frigya’nın meşhur bir şehri olup, İstanbul’dan Kilikya’ya giden askeri yol üzerinde bulunmaktadır. Şimdi ki Emirdağ’ın 12 km kadar şarkında bulunan yeri kapsadığı düşünülmektedir. Bk. Besim Darkot, “Amuriye”, İslam Ansiklopedisi, C 1, (Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997), 412.

³⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev.: Prof. Dr. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 7. Baskı, 108.

³⁵ İbnu’l-Esir, *El-Kamil fi’t-Tarih*, ter.: Abdullah Köşe, C 6, (İstanbul: Bahar Yayınları, 1986), 178; Ostrogorsky, *age.*, 182

³⁶ İbnu’l-Esir, *age.*, C 6, 420. Ostrogorsky, *age.*, 195.

³⁷ Prof. Dr. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, (İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969), 2. Baskı, 123-124.

Anadolu'nun kapıları Türklere açılmış ve bölgede Türkler için, yayılma ve yerleşme büyük bir hızla gerçekleşmiştir.³⁸

1073 yılında I. Süleyman Şah (1075-1086) başkomutanlığındaki Türk orduları, Sivrihisar'ı Ahmet Şah komutasında ele geçirmişler ve şehirde bulunan kayalar sebebi ile şehre Karahisar adını vermişlerdir. 1075 yılında Süleyman Şah İznik'i başkent yaparak, Anadolu Selçuklu Devletini kurmuş olsa da Haçlı orduları ve Bizanslılar devleti geri çekilmeye mecbur bırakmışlardır. Başkentini Konya'ya çekilmesi ve Sivrihisar'ın da Konya'ya yakın konumda bulunması sebebiyle bölge, uç beyliği olarak önem kazanmıştır.³⁹

Asırlar boyunca çeşitli milletlere ev sahipliği yapan Eskişehir, Selçukluların Anadolu'yu fethetmelerinin ardından Türklerin iskân faaliyetlerinden önemli derecede etkilenmiştir. Sivrihisar bölgesi de bu göçlerden etkilenmiş ve Türkmenlerin yerleştiği bölgeler içerisinde yerini almıştır.

Malazgirt Zaferi'nden sonra ilk fethedilen yerlerden biri Sivrihisar'dır. Selçuklular döneminde Sivrihisar bölgesindeki halkı Oğuz Türkmenleri oluşturmakta ve Türkmenler devleti muhafaza etmektedirler.⁴⁰

Sivrihisar'a gelen Oğuz Boyları şunlardır:

1. Karkın Aşireti: Sivrihisar'a 20 km mesafede olan bir köy oluşturmuşlardır.
2. Kınık Aşireti: Sivrihisar'a 10 km uzaklıkta olan bir köyü vardır.
3. İğdir Aşireti: Kınık ve Aktaş arasında bu adı taşıyan bir mevki ve büyük bir harabe vardır.
4. Alaçat veya Alaçoi: Çandır Köyü'nde bu adı taşıyan bir mevki vardır.
5. İğdir Köyü: İğdeönü veya İğdeli adını taşıyan bir aşiret adına kurulmuştur.
6. İmralı: İmur ve Yölemir aşiretleri buraya oturmuştur.
7. Beydilli Aşireti: Günyüzü'nde Bedil Köyü denilen yerde oturmuşlardır.
8. Yazır Aşireti: Günyüzü'nde Yazır denilen yerde oturmuşlardır.
9. Büğdüz Aşireti: Günyüzü'ndeki bu isimde aşiret oturmuştur. Halen Ayvalı Köyü'nün yaylasıdır.⁴¹

Bu boylardan Kınık boyu Selçuklu hanedanını çıkarmış olan boydur. Ankara Yörükleri arasında Kınık Oymağı XVI. yüzyılda 123 vergi nüfuslu oymaktır. Bu Kınık

³⁸ Turan, *age.*, 210-211.

³⁹ Keskin, *age.*, 17-18.

⁴⁰ Özalp, *age.*, 9.

⁴¹ Özalp, *age.*, 10.

Oymağı Sivrihisar yöresinde yaşamaktadır. Bu boylara nispet edilen yer adları XII. yüzyılda namları Horasan'a kadar gitmiş kalabalık Türkmen gruplarından yadigârdır.⁴² Yazırlar ise Anadolu'nun fethi ve Türklerin yerleşmesinde önemli bir rol oynamışlardır.⁴³

Bu oğuz boylarının kollarından olan; Avşar, Kılıç Aşireti, Karaca Ören Aşireti, Kırgızlar, Köseler, Sazılar, Karaburan Aşireti, Alayunt Türkmenleri yine bu bölgelere yerleşmişlerdir. Bu Türkmen kolları hakkında biraz bilgi vermek istiyoruz.

1. Avşar: Yörmenin yaylası olan bu aşiret Sakarya kenarındadır.
2. Kılıç Aşireti: Sivrihisar'ın fethi esnasında Kılıç Aşireti'nin bir kısmı Kılıç Mahallesi'ne bir kısmı da Gecek Köyü'ne yerleştirilmiştir.
3. Karaca Ören Aşireti: Bu aşiret siyah kıldan çadır yaptıkları için böyle isimlendirilmişlerdir. Sivrihisar'da bu isimde iki köy mevcuttur. Türkiye'de bu adda birçok köy bulunmaktadır. Bunun yanı sıra birçok kazâ ve nahiye ismi de vardır.
4. Kırgızlar: Kırgız kelimesi kır kelimesinden olup "Kır Adamı" anlamındadır. Türkistan ile Sibiryaya arasında otururlar. Batı tarafında oturanlara Kırgız kazak, Çin tarafında oturanlara Karakırgız adı verilir. Buralarda Kırgız diye birçok halk bulunmaktadır.
5. Köseler: Bu isimdeki köyde iskân etmişlerdir.
6. Sazılar: Bu isimdeki köyde iskân etmişleridir. Köseler ve Sazılar köyleri Polatlı kazasına verilmiştir.
7. Karaburan Aşireti: Türkistan'da Lopnur Gölü civarında bu adda bir aşiretin adıdır. Bu isimdeki köyde iskân etmişlerdir.
8. Alayurt: Alaçatı Aşireti'nden bölünmüştür.
9. Gedik Aşireti: Gedik Mahallesi'nde iskân etmişlerdir.⁴⁴

1092 yılında Melikşah'ın (1072-1092) ölümü üzerine bölge I. Kılıçarslan'ın (1092-1107) idaresine geçmiştir. Anadolu Selçukluları zamanında uzun süre uç merkezi olarak kalan ve bu dönemde Anadolu'nun belli başlı şehirleri arasında yer alan Sivrihisar, mimari açıdan da gelişmeye devam etmiştir. Bugün de mevcut olan pek çok tarihi eser Selçuklu devrinden kalmıştır. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1266-1282) naibi Eminüddin Mikail tarafından yaptırılan Ulu Camii, Hazinekar Necibüddin'in inşa ettirmiş

⁴² Prof. Dr. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972), 2. Baskı, 371.

⁴³ Sümer, *age.*, 242.

⁴⁴ Özalp, *age.*, 10 -11.

olduğu Necibüddin Mescidi, Kılıç Mescid Camii ve Karahisar Camii bölgedeki Selçuklu mimarisini göstermesi bakımından önemlidir.⁴⁵

Eskişehir dönem dönem Bizans egemenliğine girse de II. Haçlı Seferi⁴⁶ esnasında Almanlar ve Sultan Mesud (1116-1155)'un karşı karşıya gelmeleri sonucu Almanlar yenilmiş, 1147 yılında Eskişehir bölgesine gelen Haçlılar büyük bozguna uğratılmıştır.⁴⁷

II. Kılıçarslan (1155-1192) zamanında Bizans sınırında Türkmen yerleşmesi artmış ve Türk nüfusu çoğalmıştır. Bu yerleşilen bölgelere ibadethaneler yapılmıştır. Örneğin, Sivrihisar'ın Gecek Köyü'nde bulunan caminin Selçuklu dönemine ait olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde Selçuklulardan kaldığı anlaşılan mülk kayıtları ve ahi zaviyeleri de XIII. yüzyılın yarısından sonra bölgenin önemini arttırdığını göstermektedir. Bu dönemlerde sultanlar iç çatışmalara karşı halkın gönlünü kazanmak için, devlet topraklarını halka özel mülk olarak vermişlerdir. II. Keykavus (1246-1262) döneminde devlet gelir sağlamak için böyle yollara sık sık başvurmuştur. Sultan Keykavus 1259 senesinde Sivrihisar'daki bir köyü kendisine hizmet eden emirlerden birine satmıştır.⁴⁸

1261 yılına kadar Eskişehir valisi olan Cacaoğlu Nüreddin Bey⁴⁹ Eskişehir'de yaptırdığı cami için 1272 de Kırşehir'de düzenlediği vakfiyesinde bazı mülk ve çiftliklerini vakıf haline getirdiğini belirtmiştir. Arapça ve Moğalca hazırlanan vakfiyeye göre Sivrihisar'ın Dinekli, Sarıkavak köyleri ile Kaymaz'da İlyas, Ebi Nemre, Emir İlyas ve Sevindik mülklerinin geliri Eskişehir'deki camiye vakfedilmiştir.⁵⁰

Anadolu Selçuklu Devletinin hâkimiyeti dışında bölgenin kısa süreli olsa da başka devletlerin yönetimi altına girdiği de görülmektedir. Zira İlhanlı komutanı Baltu'nun oğlu Melikşah Bey'in, Çobanoğlu Timurtaş tarafından katledilen kardeşi Sultan Şah Bey için Sivrihisar'da bir anıt mescid yaptırdığı kitabesinden öğrenilmektedir. Bu anıt mescitten, Sivrihisar'ın bir süre İlhanlı yönetiminde kaldığı anlaşılmaktadır. Yine Selçukluların yıkılması ve İlhanlıların Anadolu hâkimiyetini kaybetmeleri sonucu Moğol istilası

⁴⁵ Sezgin, *agm.*, C 37, 289.

⁴⁶ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C 2, çev.: Prof. Dr. Fikret Işıltan, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 216. Mike Paine, *Haçlı Seferleri*, (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011), 49.

⁴⁷ David Nicolle, *İkinci Haçlı Seferi 1148*, çev.: L. Ece Sakar, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011) 2. Basım, 68. Faruk Sümer, "Mesud I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 29, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 341.

⁴⁸ Doğru, *age.*, 9.

⁴⁹ Hayatı hakkında çok fazla bir bilgi bulunmayan Cacaoğlu Nüreddin Bey, Anadolu Selçukluları döneminde Kırşehir emirliği yapmıştır. Bk. Sadi S. Kucur, "Cacaoğlu Nüreddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 6, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992), 541.

⁵⁰ Doğru, *age.*, 9.

sirasında batıya kaçarak Anadolu'ya yerleşen Türkmenlerin kendi bölgelerinde küçük devletler kurmaya başlaması ile de bölgede, Anadolu Beylikleri devri başlamıştır.⁵¹

Anadolu Selçuklu Devletinin yıkılması üzerine kurulan Karamanoğlu Beyliği, Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden sonra İran-Moğol İlhanlılarının fiilen parçalanmış olması üzerine Sivrihisar'ı kendi sınırlarına dâhil etti. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarındaki olaylarda da Sivrihisar ve Beypazarı hep Karamanlı mülkü sayıldı.⁵²

1.3.3. Osmanlı Hâkimiyetinde Sivrihisar Kazası

Selçuklular Devletinin yıkılması ve İlhanlıların Anadolu'daki hâkimiyetini kaybetmeleri sonucu, Osmanlı Devleti'nin temelleri Anadolu Beyliklerinin kurulması ile atılmış oldu. Anadolu'nun coğrafi konum olarak önemli bir yere sahip olmasından, Osmanlı Devleti ile Karamanoğlu Beyliği, bu bölgeye hâkim olmak istemişlerdir. Sivrihisar da sınırda bulunan bir şehir olmasından dolayıdır ki, sık sık el değiştirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde uyguladığı strateji Sivrihisar'ın önemli bir konum kazanmasını sağlamıştır. Ertuğrul Gazi'den (ö. 1281) sonra Osmanoğulları Beyliği'nin başına geçen Osman Gazi (1302-1324), Anadolu'daki beylikler birbiri ile mücadele içindeyken, Bizans'ın güçsüzlüğünden yararlanarak 1299 yılında Osmanlı Devleti'nin kurulmasını sağlamıştır. Osman Gazi devleti kurduktan sonra 1299 yılında Sivrihisar'ın yönetimini Gündüz Bey'e vermiştir. Ancak Sivrihisar, İlhanlı valisi Çobanoğlu Timurtaş ile Karamanoğullarının saldırıları sonucu sürekli el değiştirmiştir.⁵³

Orhan Bey (1324-1362)'in oğlu Süleyman Paşa (ö. 1357) 1354 yılında Ankara'yı alarak Sivrihisar'ı da Osmanlı Beyliğine dâhil etmiştir. Orhan Bey'in 1362 yılında vefatından sonra Ahilerin etkisi ile Ankara, Osmanlı Beyliğinden ayrılarak Karamanoğlu Beyliğine geçmiştir. I. Murad (1362-1389) tahta geçtikten sonra Ankara üzerine yürümüş ve Ahiler, Ankara'yı teslim etmek zorunda kalmışlardır. 1362 yılı Sivrihisar nahiyesine ait vakıf defterinde çok sayıda Ahinin geçmesi de bu bölgede Ahilerin güçlü olduğunu göstermektedir.⁵⁴ Bu sefer sonucunda Eretna Beyliği⁵⁵ kuvvetleri Eskişehir yakınında

⁵¹ Keskin, *age.*, 20.

⁵² Prof. Dr. Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, C 1, (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979), 3. Basım, 294.

⁵³ Keskin, *age.*, 20.

⁵⁴ Doğru, *age.*, 10.

⁵⁵ 1335-1381 yılları arasında Sivas ve Kayseri merkezli olarak Anadolu'da kurulmuş olan Türk beyliğidir. Bk. Kemal Göde, "Eretnaoğulları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 11, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 295.

bozguna uğratılmış, Karamanoğulları da çekilmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Sivrihisar tekrar Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁵⁶

1392 yılında Osmanlıların zapt etmiş oldukları Kırkdilim⁵⁷ Kalesi önünde yer alan Kırkdilim mevkiinde Kadı Burhaneddin ve Yıldırım'ın oğlu olan Aydın ili sancakbeyi Şehzade Ertuğrul'un kumanda ettiği Osmanlı kuvvetleri arasında üç gün süren savaşta, Osmanlı ordusu yenilmiş ve Ertuğrul vefat etmiştir. Kadı Burhaneddin'in müsaade etmesiyle İskilip, Ankara, Kalecik ve Sivrihisar tarafları Moğollar tarafından yağma edilmiştir.⁵⁸

Orhan Bey zamanında başlayan genişleme siyaseti Yıldırım Bayezid (1389-1403) zamanında üst seviyelere ulaşmıştır. Anadolu'da toprak kaybına uğrayan beyler, Timur (1370-1405) devletinin hizmetine girerek kaybettikleri yerleri geri almak istemişlerdir. Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda yenilmesiyle Timur, Anadolu Beylerine verdiği sözü yerine getirerek hepsini kendi topraklarına göndermiştir.⁵⁹ Timur böylelikle Sivrihisar, Kırşehir, Beypazarı,⁶⁰ Kayseri, Akşehir, Bolvadin⁶¹ taraflarını Karamanoğulları'na vermiştir.

Osmanlı kaynaklarında yer alan bilgilere göre Timur'a esir düşen Yıldırım Bayezid'i kurtarmak için oğlu Mehmet Çelebi bir girişimde bulunmuştur. Neşri olayın Timur'un karargâhının Sivrihisar'ın "Yanapınar" mevkiinde bulunduğu sırada olduğunu açıklamaktadır. Mehmet Çelebi seçtiği askerleri ile babasını kaçırmak istediye de başarılı olamamış, uygulanan koruma yöntemlerinin sıkılaştırılması ile durum daha da kötü olmuştur.⁶²

Ankara Savaşı sonrası Osmanlı Devleti bir anda dağılma aşamasına gelmiştir. Bu süre içerisinde Timur'un ölmesiyle, Çelebi Mehmet sayesinde Osmanlı Devleti'nde 11 yıl aradan sonra tekrar birlik sağlanmış ve devlet bir nevi yeniden kurulmuştur.⁶³

⁵⁶ Sezgin, *agm.*, C 37, 289.

⁵⁷ Kırkdilim mevki, günümüzde Çorum sınırları içerisinde yer almaktadır. Kırkdilim Köyü adında bir yer bulunmakta olup Çorum merkeze uzaklığı yaklaşık olarak 20 km'dir.

⁵⁸ Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 240.

⁵⁹ Doğru, *age.*, 10.

⁶⁰ Âşık Paşazade, *Osmanoğulları'nın Tarihi*, çev.: Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç, (İstanbul: MAS Matbaacılık, 2003), 146.

⁶¹ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 274.

⁶² Mehmed Neşri, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşri Tarihi)*, haz.: Faik Reşit Unat, Dr. Mehmed A. Köymen, C 1, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949), 369.

⁶³ Keskin, *age.*, 22.

Sivrihisar halkı, Karamanoğlu topraklarına dâhil edildikten sonra yeni durumdan memnun olmayarak Yıldırım Bayezid'in oğlu Emir Süleyman'a başvurup kaleyi teslim edeceklerini haber vermişlerdir. Fakat kale teslim olmamıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey, Emir Süleyman'ın az bir kuvvetle Sivrihisar kuşatmasında bulunduğunu haber aldığı anda onu zor durumda bırakmak istemişse de başarılı olamamıştır.⁶⁴

I. Mehmet (1413-1421) tahta geçtiği zaman Sivrihisar hala Karamanoğlu'nun elinde bulunmaktadır. Karamanoğulları kendilerini Konya Sultanı II. Alaeddin'in varisi olarak gördükleri için bu bölgeyi terk etmek istememişlerdir. Mehmet Çelebi ile kardeşleri arasındaki mücadeleyi fırsat bilen Karamanoğlu Sivrihisar'ı üs olarak kullanmıştır.⁶⁵ Bursa'ya akın yapmış, kenti kuşatarak bölgeye ciddi derecede hasarlar vermiştir. Mehmet Çelebi'nin ertesi yıl kuzeye yönelmesi esnasında Karamanoğlu Mehmet Bey tekrar saldırmıştır.⁶⁶ 1415 yılında Mehmet Çelebi, Karamanoğlu Mehmet Bey'i yenerek kendisini ve oğlu Mustafa'yı esir almıştır. Karamanoğlu Beyliği, yapılan antlaşma ile Beypazarı, Akşehir, Yalvaç, Beyşehir, Seydişehir ve Sivrihisar gibi önemli kentleri terk etmek zorunda kalmıştır.⁶⁷

Sivrihisar 1415 yılından itibaren Osmanlı toprakları içerisinde yer almıştır. Bu tarihten itibaren Sivrihisar sadece siyasi yönüyle değil kültürel ve sosyal yapısıyla dikkatleri çekmeye başlamıştır. Birçok tarihi şahsiyeti devlete kazandırmıştır.

XV. yüzyılda Sivrihisar kale, han, kervansaray, hamam, pazaryeri, çarşı, medrese ve ibadethaneleriyle fiziki ve sosyal olarak tam bir kent niteliğindedir. Esnaf örgütleri de kentin vazgeçilmez unsurları konumundadır.⁶⁸

XVI. yüzyılın ilk yarısında Sivrihisar'da iki cami, on bir mescit, on iki zaviye bulunmakta olup, vakıf malları arasında bir bedesten, beş hamam ve elli dört dükkân mevcuttur. Bunlarla birlikte geliri tımar olarak verilen bir başhâne bulunmaktadır.⁶⁹

Trankripsiyonunu yapmış olduğumuz salnâmelerde kazada, 1891 ve 1894 yıllarında merkezde 3100 hane, genelde 6334 hane, 600 dükkân, 4 hamam, 6 han, 30 kahve, 108 cami, 20 mescit, 32 tekke, 1 rüştiye, 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 6 su

⁶⁴ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 290.

⁶⁵ Doğru, *age.*, 11.

⁶⁶ Aşık Paşazade, *age.*, 151.

⁶⁷ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 304.

⁶⁸ Şerife Özüdoğru, "Sivrihisar Evlerinde Çıkmalar", *I. Uluslararası Düünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005), 437-438.

⁶⁹ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

değirmeni, 1 kütüphane, 1 kilise, 1 Hristiyan mektebi, 5 çeşme, 1 hapishane, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 silah deposu yer aldığı belirlenmiştir.⁷⁰

Kazada, 1900 yılında merkezde 2616 hane,⁷¹ genelde 6581 hane, 600 dükkân, 4 hamam, 8 han, 30 kahve, 108 cami, 20 mescit, 32 tekke, 1 rüştiye, 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 36 su değirmeni, 1 kütüphane, 1 kilise, 1 Hristiyan mektebi, 600 çeşme, 1 hapishane, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 silah deposu yer almaktadır.⁷² 1900 yılında merkezde bulunan hane sayısı 2616 olarak yazılmış olup iki sene sonraki salnâmede 3616 olarak verilmiştir. İki sene içerisinde 1000 kadar hanenin yapılma olasılığı olmadığı ve iki yıl değerlendirilip geneldeki hane sayısının da birbirine yakın olduğu düşünüldüğünde, 1900 yılındaki salnâmede hane sayısının sehven 2616 yazıldığı aslının 3616 olduğu tahmin edilmektedir.

Kazada, 1902 yılında merkezde 3616 hane, genelde 6869 hane, 900 dükkân, 4 hamam, 10 han, 30 kahve, 2 kiraathane, 108 cami, 20 mescit, 32 tekke, 1 rüştiye, 3 erkek 1 bayan ibtidaiyye mektebi 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 46 su değirmeni, 1 beygir değirmeni, 1 kütüphane, 1 kilise, 1 Hristiyan mektebi, 600 çeşme, 1 hapishane, 1 hükümet konağı, 1 telgrafhane, 1 silah deposu, 5 şadırvan, 1 saat kulesi, 4 kiremithane, 1 karakolhane, yer almaktadır.⁷³

1891 ve 1894 yıllarında çeşme sayısı 5 iken daha sonraki senelerde ise bir anda 600 sayısına ulaşmıştır. Altı senede sayının bir anda bu kadar artması mümkün değildir. Burada ya sehven yazım söz konusu olmuş ya da önceki senelerde çeşme sayılarının hepsi tespit edilip salnâmeye eklenmemiştir. Aynı zamanda nüfus sayısı da göz önünde bulundurulduğunda beş çeşme sayısının az olduğu düşünülmektedir.

Kazada, 1907 yılında 6700 hane, 128 cami ve mescit, 20 medrese, 109 sıbyan mektebi, 600 dükkân, 8 han, 32 tekke, 4 hamam, 30 kahve, 1 kütüphane, 1 kilise, mevcuttur.⁷⁴

XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında dönemin önemli ekonomik kaynaklarından olan pazar, insanların ihtiyaçlarını karşılama noktasında elverişli yerlerdir. Bu noktada salnâmelerde 1891, 1894, 1900, 1902 ve 1907 yıllarında Günyüzü nahiyesinde Kozağaç karyesinde pazartesi günleri pazar kurulmaktadır.⁷⁵

⁷⁰ Ankara Vilayet Salnâmesi, 1308-1309, 264; A.V.S., 1311, 270.

⁷¹ A.V.S., 1318, 154.

⁷² A.V.S., 1318, 155.

⁷³ A.V.S., 1320, 167-168.

⁷⁴ A.V.S., 1325, 168.

⁷⁵ A.V.S., 1308-1309, 265; A.V.S., 1311, 271; A.V.S., 1318, 156; A.V.S., 1320, 169; A.V.S., 1325, 170.

Osmanlı yönetimi altında Sivrihisar'ın fiziki yapısı ile ilgili ilk bilgiler XV. yüzyılın ikinci çeyreğine aittir. 1486 yılında yirmi dördü Müslüman biri Ermeni olmak üzere yirmi beş mahallesi bulunan Sivrihisar'ın tahmini nüfusu 3100 kişi kadardır. Bu tarihlerde en kalabalık mahalle doksan bir hanesi bulunan Ermeni Mahallesi olmuştur. Müslüman mahallelerinden en kalabalık nüfuslu mahalle olarak ise otuz sekiz hane ile Çöpük Mahallesi yer almıştır. Çöpük Mahallesi'ni sırası ile Kılınç ve Kethüda mahalleleri takip etmiştir.⁷⁶ Bunlarla birlikte Ahi Fethüddin, Araklı, Mescid-i Veled-i İhtiyâr, Kayalı, Hazinedar, Hacı Minnet, Hacı Veyis, Çapaklı, Hacı Hasan, Elmalı, Kapıcı, Kazzaz Sinan, Akdoğan, Tatlar, Veled-i Koçaç, Fâruk, Yenice Cami, Gedik, Hacı Ashab ve Hacı Kutbettin adlarında mahalleleri bulunmaktadır. 1486 yılında Sivrihisar nahiyesinde 140 köy bulunmaktayken nüfusu tahminen 12.000-12.500 civarındadır.⁷⁷

1521 yılı tahrir kayıtları mahalle sayısında bir değişiklik olmamıştır. Ancak bazı mahallelerin isimleri değişmiştir. Mescid-i Veled-i İhtiyâr Mahallesi Eskici Hacı, Veled-i Koçaç Mahallesi ise Umuroğlu adını almıştır. Bu tarihte nüfus 3.500'e yaklaşmıştır. Ermenilerin Mahallesi yine en kalabalık mahalle konumundayken, Müslüman mahallelerinin en kalabalığı yine Çöpük'tür. Otuz yedi hane ile bu mahalleyi Kapıcı ve otuz hane ile de Kılınç Mahallesi takip etmektedir. 1521 yılında Sivrihisar nahiyesinde köy sayısı 108'e düşmüştür. Kırsal bölgelerde yaşayan kişi sayısı azalmış olup toplam nüfus 9.500- 10.000 civarındadır.⁷⁸

XVII. yüzyılın sonlarında şehrin nüfusunda büyük bir düşüş meydana gelmiştir. 1698-1699 yılına ait avâriz⁷⁹ tahririnde mahalle kayıt altına alınmadığı için mahalle sayısı bilinmeyen Sivrihisar'da 189 nefer Müslüman, 42 nefer gayri müslim erkek nüfusu tespit edilmiştir. Yine XVII. yüzyılın sonlarında köy sayısı elli altıya gerilemiştir. Bu dönemde köylerin nüfusunda da önemli bir azalma olmuş, 1500 kişiye kadar düşmüştür. 1831 sayımına göre Sivrihisar kasaba ve köylerinin toplam nüfusu 12.500- 13.000 civarındadır.⁸⁰

⁷⁶ Sezgin, *agm.*, C 37, 289.

⁷⁷ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

⁷⁸ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

⁷⁹ Avâriz, fevkalâde ahval ve bilhassa harp sebebiyle tahsil olunan vergiye verilen isimdir. Bk. Pakalın, *age.*, C 1, 112.

⁸⁰ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

Ankara Vilayet Salnâmelerinde Sivrihisar kazasının, 19. yüzyıl sonlarındaki ve 20. yüzyıl başları nüfusunu senelere göre ele almak istiyoruz. 1891 yılı, nüfus sayısı aşağıdaki gibidir.⁸¹

Tablo 1.1: Sivrihisar Kazası 1891 Yılı Nüfus Sayısı

	Toplam	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Genel	29.476	12.659	13.197	1.691	1.929

1894 yılı Ankara Vilayet Salnâmesindeki nüfus sayısı aşağıdaki gibidir.⁸²

Tablo 1.2: Sivrihisar Kazası 1894 Yılı Nüfus Sayısı

	Toplam	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Kaza	12.211	3.860	4.338	1.940	2.073
Umumi Kare	22.691	10.8780	11.813		
Genel	34.902				

1900 yılı Ankara Vilayet Salnâmesindeki nüfus sayısı aşağıdaki gibidir.⁸³

Tablo 1.3: Sivrihisar Kazası 1900 Yılı Nüfus Sayısı

	Toplam	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Kaza	9.460	3.070	2.479	1.820	2.091
Umumi Kare	22.982	11.031	11.951		
Genel	32.442				

1902 yılı Ankara Vilayet Salnâmesindeki nüfus sayısı aşağıdaki gibidir.⁸⁴

⁸¹ A. V. S., 1308-1309, 264.

⁸² A. V. S., 1311, 152.

⁸³ A. V. S., 1318, 154-155.

⁸⁴ A. V. S., 1320, 167.

Tablo 1.4: Sivrihisar Kazası 1902 Yılı Nüfus Sayısı

	Toplam	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Kaza	12.187	4.078	4.087	1.867	2.155
Umumi Kare	21.314	10.358	10.772	111	73
Genel	33.501				

1907 yılı Ankara Vilayet Salnâmesindeki nüfus sayısı aşağıdaki gibidir.⁸⁵

Tablo 1.5: Sivrihisar Kazası 1907 Yılı Nüfus Sayısı

	Toplam	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Kaza	11.515	3.660	3.862	1.889	2.104
Umumi Kare	25.120	12.431	12.505	111	73
Genel	36.635	16.091	16.267	2.000	2.177

XIX. yüzyıl sonlarında Sivrihisar'ın nüfusu önemli oranda artış göstermiştir. 1894 yılında Sivrihisar'da toplam nüfus olarak 34.902 kişinin yaşadığı bilinmektedir. 1900 yılında ise bu sayı 32.442 kişiye düşmüş 1907 yılında tekrar artış göstererek 36.365 sayısına ulaşmıştır. Nüfusun bir anda bu kadar artmasındaki temel sebep göçlerdir.

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında Sivrihisar'da Kafkasya, Kırım, Romanya, Bulgaristan ve Bosna tarafından Osmanlı topraklarına göç eden muhacirler iskân edilmiştir.⁸⁶

İlk İslam muhacirleri ise şöyle sıralanabilir:

1. İlk muhacirler Kırım'dan gelişmişlerdir. 1889-1899 yılları arasında yeniden teşkil edilen Reşadiye, Paşakadın, Karakaya, Yaverviran, Zaferhamit, Ortaklar'a yerleştirilmiştir. Reşadiye Köyü dağılmıştır. Diğerleri mevcuttur.
2. 1899'dan 1901 senesine kadar Romanya ve Bulgaristan'dan gelen muhacirler yeniden teşkil edilen İmraniye, Benli kuyu, Benli Yaverviran, Bağcacık, Hamidiyye,

⁸⁵ A.V.S., 1325, 167.

⁸⁶ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

Nasıryye, Kaymaz Yaylası köylerine yerleştirilmiştir. Köylerin hepsi de şu anda mevcuttur.

3. Kafkasya'dan 1902-03 senelerinde muhacirler gelmiştir. Yakapınar, Süleymaniye köylerine yerleştirilmişlerdir. Konuştıkları dil hakiki Türkçedir.
4. Kosava'dan gelen muhacirler 1899-1901 senelerinde gelmişlerdir. Bunlar da Hamidü'l-Asar Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir.⁸⁷

Bu göçlerle gelen kişilerden bazıları mevcut köylere yerleştirilirken bazıları için de yeni köyler kurulmuştur. Bu köylerin isimlerinden bazıları Ertuğrul, Selimiye, Süleymaniye, Aziziye'dir.⁸⁸ 1902 senesinde muhacirler için Mecidiye, Mahmudiye, Osmaniye, Orhaniye ve Hüdâvendigar namlarıyla beş, Rumeli muhacirleri için dört ve Musevi muhacirleri için on karye teşkil edilmiştir.⁸⁹

Yıllıklarda geçen öğrenci sayılarından da bahsedecek olursak, 1891 ve 1894 senelerinde rüştiye mektebinde 85, mekâtib-i ibtidaiyye de ise 2.500 öğrenci eğitim görmektedir.⁹⁰ 1900 ve 1902 senelerinde rüştiye mektebinde 80, mekâtib-i ibtidaiyye ve sıbyan mektebinde ise 4.000 öğrenci eğitim görmektedir.⁹¹ Göçlerle birlikte ilkokula giden öğrenci sayısında da artış olmuştur.

Osmanlı döneminin son dönemlerinde var olan geçim kaynaklarını ele alacak olursak, başlıca olanlar arasında hayvancılık gösterilebilir. 1891 senesinde 106.330 koyun, 800.053 tiftik keçi, 3.445 kıl keçi, 20.000 sığır, 3.000 manda, 1.000 merkep, 1.800 esb⁹², 110 ester⁹³, 50 deve hayvan olup bunlardan senede 150.000 kıyye yapağı ve 100.000 kıyye tiftik çıkmaktadır.⁹⁴

1894 senesinde 185.054 koyun, 139.249 tiftik keçi, 2.900 kıl keçi, 20.000 sığır, 3.000 manda, 1.000 merkep, 1.800 esb, 110 ester, 50 deve hayvan olup bunlardan senede 150.000 kıyye⁹⁵ yapağı ve 100.000 kıyye tiftik çıkmaktadır.⁹⁶

⁸⁷ Özalp, *age.*, 11.

⁸⁸ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

⁸⁹ A.V.S., 1320, 168.

⁹⁰ A.V.S., 1308-1309, 267., A.V.S., 1311, 273.

⁹¹ A.V.S., 1318, 157; A.V.S., 1320, 170.

⁹² Esb, arapça olan kelime at beygir ve feres anlamlarına gelmektedir. Bk. Abdullah Yeğin, Abdülkair Badıllı vd., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, (İstanbul: TÜRDAV (Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı) Basımevi, 1978), 340.

⁹³ Ester, arapça olan kelime katır anlamına gelmektedir. Bk. Yeğin, Badıllı vd., *age.*, 346.

⁹⁴ A.V.S., 1308-1309, 266.

⁹⁵ Kıyye, okka olarak da bilinen ve yaklaşık olarak 1.3 kg'lık ağırlık ölçüsü birimidir. Bk. *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,2005), 10. Baskı, 1175.

⁹⁶ A.V.S., 1311, 272.

1900 senesinde 162.910 koyun, 161.972 tiftik keçi, 2.539 kıl keçi, 20.000 sığır, 3.500 manda, 2.000 merkep, 1.500 esb, 110 ester, 25 deve hayvan olup bunlardan senede 180.000 kıyye yapağı ve 165.000 kıyye tiftik çıkmaktadır.⁹⁷

1902 senesinde 175.385 koyun, 177.951 tiftik keçi, 3.044 kıl keçi, 20.000 sığır, 3.500 manda, 2.000 merkep, 1.500 esb, 110 ester, 25 deve hayvan olup bunlardan senede 90.000 kıyye yapağı ve 170.000 kıyye tiftik çıkmaktadır.⁹⁸

1907 senesinde 150.866 koyun, 128.295 tiftik keçi, 14.552 inek ve öküz, 2.046 manda, 8.789 merkep, 3.026 at beygir ve kısarak, 133 ester hayvan olup bunlardan senede 304.732 kıyye yapağı ve 256.590 kıyye tiftik çıkmaktadır.⁹⁹

1891 yılında tiftik keçi sayısı 800.053, 1894 yılında ise 139.249 tiftik keçisi bulunduğu kayıtlar arasındadır. Bu fark çok fazla olup sehven yazıldığı tahmin edilmektedir. Çünkü aynı senelerin çıkan tiftik miktarı ele alındığında, ikisinde de 100.000 kıyye tiftik elde edildiği görülmektedir. Bu bilgi bizi bölgede var olan tiftik keçisinin 1891 yılında daha az olduğunu göstermektedir.

Bir diğer geçim kaynağı olan ise tarımdır. İnsanların hem temel ihtiyaçlarını karşılamak hem de fazla olan kısmını satmak amaçlı Osmanlının son döneminde yetiştirdikleri tarım ürünleri mevcuttur. 1891 ve 1894 senelerinde kazada buğday, arpa, çavdar, mercimek, yulaf, nohut, burçak, darı, kimyon, haşhaş, afyon, cehri¹⁰⁰, pamuğun yanı sıra meyvelerden elma, armut, üzüm, badem, zerdali, erik, ayva yetiştirilmektedir. Kazada türlü sebzenin yetiştirilmekle birlikte patlıcan ekimi fazladır. Senede 200.000 keyl¹⁰¹ buğday, 100.000 keyl arpa, 2.000 keyl haşhaş, 3.500 kıyye afyon, 100 kıyye cehri, 1.000 kıyye pamuk sağlanmaktadır.¹⁰² 1900 ve 1902 senelerinde bunlara ilaveten mısır ve vişne de yetiştirilmektedir. Yıllık 300.000 keyl buğday, 100.000 keyl arpa, 1.000 keyl haşhaş, 1.320 kıyye afyon, 100 kıyye cehri, 500 kıyye pamuk sağlanmaktadır.¹⁰³ 1907 senesinde buğday, arpa, mısır, burçak, pirinç, kimyon, cehri, pamuğun yanı sıra meyvelerden elma, armut, üzüm, nar, zerdali, erik ve vişne yetiştirimi yapıp buğday ve arpanın ihracatı yapılmaktadır.¹⁰⁴

⁹⁷ A.V.S., 1318, 157.

⁹⁸ A.V.S., 1320, 170.

⁹⁹ A.V.S., 1325, 167.

¹⁰⁰ Cehri, kök boyasigillerden, meyve, kabuk veya odunundan güzel kırmızı renk elde edilen bir köktür. Bk. *Türkçe Sözlük*, 355.

¹⁰¹ Keyl, bakliyat ölçüğü, ölçek anlamına gelmektedir. Bk. Yeğin, Badıllı vd., *age.*, 786.

¹⁰² A.V.S., 1308-1309, 266; A.V.S., 1311, 272.

¹⁰³ A.V.S., 1318, 157; A.V.S., 1320, 170.

¹⁰⁴ A.V.S., 1325, 170.

Kazada yetişen ürünlerin en başında gelen ürünler tahıl ürünleridir. Özellikle bölgenin karasal iklime sahip olması, buğday ve arpa yetiştiriciliğinin yapıldığı kayıtlar altındadır. Elde edilen buğday ve arpa halkın temel ihtiyacını karşılamakla birlikte satımı da yapılmaktadır.

Kazada yapılan sanat ve imalata da değinecek olursak, 1891 ve 1894 yıllarında kilim, seccade, altın ve gümüşten telkâri bilezik, tiftik post kazanın geçim kaynağını oluşturan sanat dallarıdır.¹⁰⁵ 1900 ve 1902 yıllarında bunlara ek olarak halıcılık da vardır.¹⁰⁶ 1902 yılında kazada 250 halı, kilim ve seccade tezgâhı yer almaktadır.¹⁰⁷ 1907 yılında ise halıcılık, altın ve gümüşten telkâri bilezik, tiftik post ve çorap imalatının yanı sıra demircilik ve dericilik yapılmaktadır. O seneye ait salnâmede 52 adet halı tezgâhı yer almaktadır. Yılda yünden 5.000 murabba‘ arşın halısı, 600 murabba‘ arşın seccade imal edilmektedir. Bu halılardan bazılarının İzmir’e gönderimi yapılmaktadır. Günyüzü karyesinde ise 200 kilim ve 350 pala yapılarak Bursa’ya gönderilmektedir.¹⁰⁸ Son dönemlerde halı, kilim ve pala sadece kazanın ihtiyacını karşılamamış Bursa, İzmir gibi illere ihracatı da yapılmıştır.

Sivrihisar Selçukluların ilk ve son zamanlarıyla Osmanlı ilk devirlerinde büyük vilayet merkezi ve Osmanlılardan II. Bayezid (1481-1512) ve Kanuni (1520-1566) devrinde vilayet ve mutasarrıflık merkeziydi. 1742 yılından 1862 yılına kadar Sivrihisar, Günyüzü, Yürkan Yörükler kazası olup Günyüzü ve Yörükler kazası Sivrihisar’a bağlıdır.¹⁰⁹

Uzun yıllar Selçukluların ve Osmanlıların egemenliğinde bulunan kent özellikle XIX. yüzyılda pek çok gezgini misafir olarak ağırlamıştır. Örneğin 1842 yılında Hamilton, Ainsworth, Saint Martin daha sonraki yıllarda da Tschihatscheff, Perrot, Texier, Van Lennep, Barkley uğrayan gezginler arasındadır. Bu gezginlerin amacı özellikle yöredeki antik kalıntılara yönelik olmuştur. Bununla birlikte Sivrihisar’a adını veren kara granit kayalık tepeler, kalesi, sit yerleşimi Hristiyan halkı, Ermeni halkı da gezginlerin notlarında kaleme aldıkları konular arasında yer almaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁵ A.V.S., 1308-1309, 266; A.V.S., 1311, 272.

¹⁰⁶ A.V.S., 1318, 156.

¹⁰⁷ A.V.S., 1320, 169-170.

¹⁰⁸ A.V.S., 1325, 170-171.

¹⁰⁹ Özalp, *age.*, 13.

¹¹⁰ Fügen İlter, *Sivrihisar Yöresi Araştırmaları*, Anadolu (Anatolia), S 19, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975), 14.

Sivrihisar'da kaymakamlık teşkilatı 1862 yılında kurulmuş ve ilk kaymakam Ayaşlı İbrahim Bey olmuştur. İkinci kaymakam ise Mustafa Bey'dir.¹¹¹ 1872 yılı kaymakamı Hacı Bekir Ağa,¹¹² 1873 yılı kaymakamı Mehmet Bey,¹¹³ 1874 yılı kaymakamı Mehmet Şefik Efendi,¹¹⁴ 1876 yılı kaymakamı Mehmet Şefik Efendi,¹¹⁵ 1878 yılı kaymakamı Abdülkerim Saib Efendi,¹¹⁶ 1882 yılı kaymakamı Mahmud Bey,¹¹⁷ 1888 yılı kaymakamı Ahmet Nafi Bey, 1889¹¹⁸ ve 1891 yılı kaymakamı Pertev Bey,¹¹⁹ 1894 yılı kaymakamı Mahmud Arif Bey,¹²⁰ 1900 yılı kaymakamı Hacı Mustafa Tefik Bey,¹²¹ 1902 yılı kaymakamı Hayri Bey,¹²² 1906 yılı kaymakamı Fevzi Bey,¹²³ 1907 yılı kaymakamı Osman Nuri Bey¹²⁴, dir. Mahmut Bey döneminde saat kulesi inşa edilmiş ve Aziz Mahmut cami yeniden inşa edilmiştir.¹²⁵

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kazalarda dini hususlarda yetki sahibi olan kişiler müftülerdir. Ankara Vilayet Salnâmelerinde yer alan bilgilere göre 1872 ve 1873 yılları müftüsü Osman Efendi¹²⁶, 1874 ve 1876 yılları müftüsü Hacı Ali Efendi¹²⁷, 1882 yılı müftüsü Hacı Ali Niyazi Efendi¹²⁸, 1891 ve 1894 yılları müftüsü Ali Niyazi Efendi¹²⁹, 1900 yılı müftüsü Mustafa Ruhi Efendi¹³⁰, 1907 yılı müftüsü Ömer Lütfi Efendi'dir.¹³¹ 1902 yılında ise müftü bulunmamaktadır.¹³²

Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde kaza ve nahiyelerin yönetiminden kadılar sorumlu iken son zamanlarda yönetim değişmiş ve ilçe olan yerlerde kaymakam ve belediye başkanları görev yapmıştır. Sivrihisar Belediyesi 1877 yılında kurulmuştur. Bugüne kadar Sivrihisar Belediyesinde tespit edilen 24 Belediye Başkanı görev

¹¹¹ Özalp, *age.*, 177.

¹¹² A.V.S., 1289, 38.

¹¹³ A.V.S., 1290, 51.

¹¹⁴ A.V.S., 1291, 51.

¹¹⁵ A.V.S., 1293, 64.

¹¹⁶ A.V.S., 1295, 104.

¹¹⁷ A.V.S., 1299, 119.

¹¹⁸ Özalp, *age.*, 177.

¹¹⁹ A.V.S., 1308-1309, 139.

¹²⁰ A.V.S., 1311, 168.

¹²¹ A.V.S., 1318, 152.

¹²² A.V.S., 1320, 165.

¹²³ Özalp, *age.*, 177.

¹²⁴ A.V.S., 1325, 162.

¹²⁵ Özalp, *age.*, 177.

¹²⁶ A.V.S., 1289, 38; A.V.S., 1290, 51.

¹²⁷ A.V.S., 1291, 51; A.V.S., 1293, 64.

¹²⁸ A.V.S., 1299, 119.

¹²⁹ A.V.S., 1308-1309, 139; A.V.S., 1311, 168.

¹³⁰ A.V.S., 1318, 152.

¹³¹ A.V.S., 1325, 162.

¹³² A.V.S., 1320, 165.

yapmıştır. Osmanlı döneminde görev yapan belediye başkanları; Hacı Veli Efendi (1883-1892), Potoğlu Hacı Süleyman Efendi (1892-1903), Potoğlu Mustafa Efendi (1903-1904), Sarızade Ali Ağa (1904-1906), Sölpükzade Mahmut Efendi (1906-1907), Zaimoğlu Hasan Ağa (1907-1913), Yüzügüllü Mustafa Efendi (1913-1916), Hekimin Osman Efendi (1916-1917) ve Talat Bey (vekaleten) (1917-1920) ve Kavali Hüseyin Efendi (1920-1922)¹³³'dir.

Sivrihisar'da Osmanlı döneminde bazı afetler de söz konusu olmuştur. XIX. yüzyılın sonlarına doğru meydana gelen kolera salgını sonucunda bazı köylerde ölümler gerçekleşmiştir. 22-23 Temmuz 1905 yılında gayri-müslimlerin ikamet ettiği mahallede çıkan yangında 80-100 ev yanmış ve iki kişi yaralanmıştır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi XV. yüzyılda ve XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Sivrihisar Hüdâvendigâr sancağına bağlı bir nahiye, 1530 yılında da bir kaza olarak kaydedilmiştir. XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar Hüdâvendigâr sancağına bağlı kazalar arasında yer almaktadır. Bu dönemde yapılan yeni idari düzenlemelerle Sivrihisar Ankara vilayetine bağlı bir kaza merkezi olmuştur. 22 Mart 1331/ 4 Nisan 1915 tarihli irade ile Kütahya sancağına bağlı Eskişehir'in liva olmasıyla Sivrihisar ve Mihaliççık Ankara'dan ayrılarak Eskişehir'e ilhak edilmiştir.¹³⁴

1.4.SİVRİHİSAR KAZASININ COĞRAFİ DURUMU

İç Anadolu bölgesinde yer alan şehirlerden biri olan Eskişehir, Porsuk Çayı ve Sarısu deresinin geçtiği ovanın güneybatısında, tarihi yolların kesiştiği bölgede yer almaktadır.¹³⁵ Bu bölgeye Eskişehir adının verilmesindeki temel etken, bugünkü şehre 3 km uzaklıkta bulunduğu düşünülen antik Dorylaion¹³⁶ harabeleri yakınında kurulduğu düşünülmektedir.¹³⁷

Eskişehir'in güneydoğusundan Güneş Dağı'na ait bir tepenin kuzey eteklerinde eğimli bir alanda kurulan şehir, dağın eteklerinden ovaya doğru gelişme göstermiştir.¹³⁸ Sivrihisar İç Anadolu Bölgesinin kuzey batısında yer alır. İlçe merkezi Eskişehir'e 98 km

¹³³Sivrihisar Belediyesi, "*Eski Başkanlar*", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/kurumsal/eski-baskanlar>.

¹³⁴ Sezgin, *agm.*, C 37, 290.

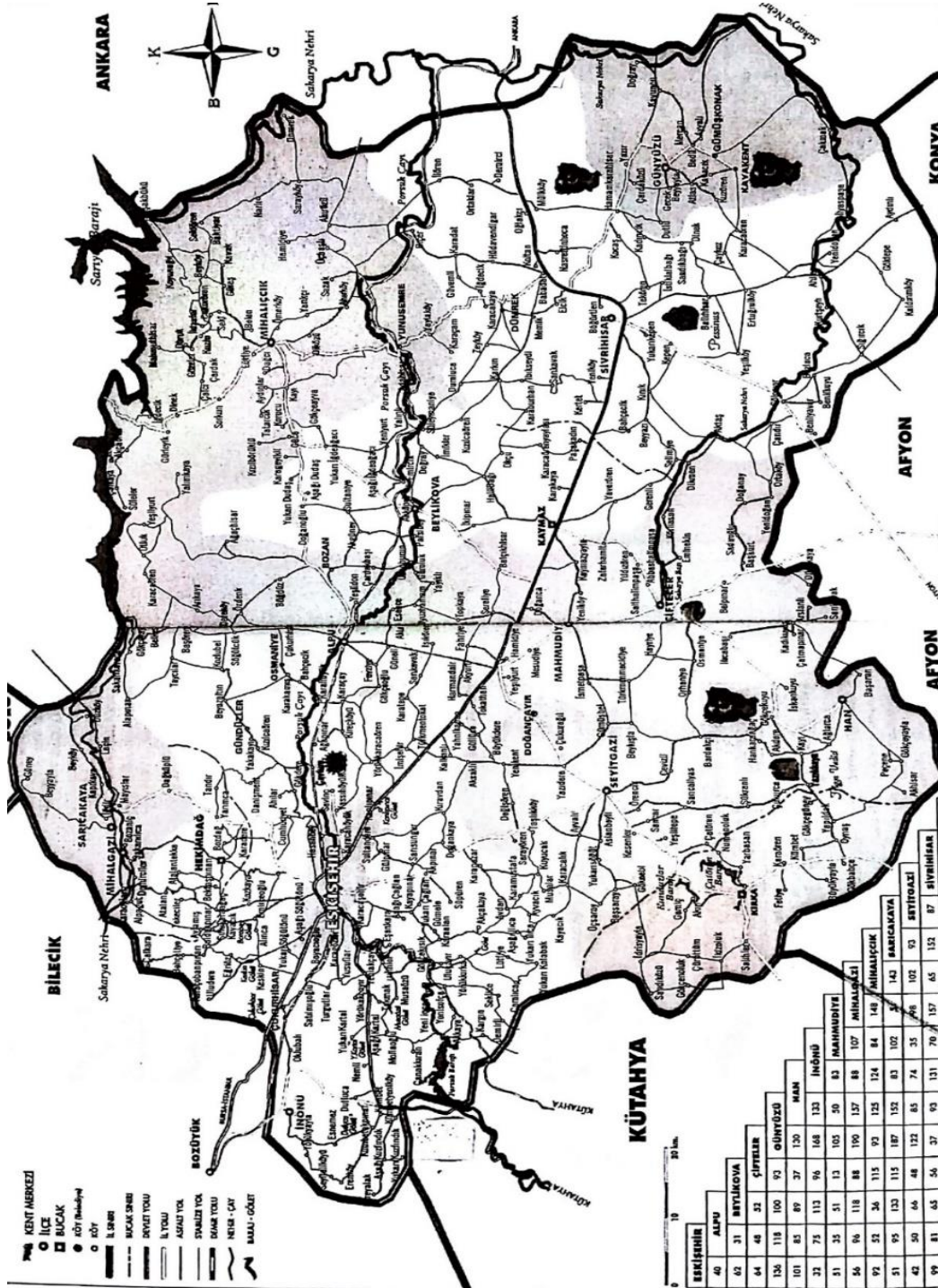
¹³⁵ Besim Darkot, "Eskişehir", *İslam Ansiklopedisi*, C 4, (Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997), 384.

¹³⁶ Dorylaion, Eskişehir dolaylarındaki Şarköy'ün eski adıdır. Eski Frigya bölgesinde Porsuk Çayı üzerinde bir şehirdir. *Türk Ansiklopedisi*, C 14, (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966), 19.

¹³⁷ Yusuf Oğuzoğlu, Feridun Emecen, "Eskişehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 14, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 398.

¹³⁸ Sezgin, *agm.*, C 37, 289.

Ankara'ya ise 138 km mesafede olan Sivrihisar'ın rakımı 1080 m yüz ölçümü ise, 2.987 km²'dir. Doğusunda Günyüzü ve Ankara; batısında Mahmudiye, Çifteler; kuzeyinde Mihallıççık ilçesi, güneyinde Emirdağ ilçesi (Afyon) ve Çeltik ilçesi (Konya) yer almaktadır.¹³⁹

Resim 1.1: Eskişehir İli Haritası

¹³⁹ Tahsin Altın, *Eskişehir İli Sivrihisar İlçesi (Merkez) Folkloru*, (Eskişehir: Sivrihisar Belediyesi, 2014), 16.

Yeniköy üzerinde “Ekmekçi Pınarı”, Kertek üzerinde “Alan”, her ikisi de geçmişte birer yayladır. Karakaya’ya kadar uzanan silsileye yediler denilmektedir. Sivrihisar’ın eteklerinde kurulduğu, tarihte “Güneş Dağları” diye anılan granit kayaların ortası ve en yüksek tepesi; eski Justinianus Kalesi’nin bulunduğu, yeni adıyla Yazıcıoğlu Kalesi’dir.¹⁴²

Yükseltilerin yanı sıra Sivrihisar’ın coğrafi olarak en önemli kaynaklarından biri de akarsulardır. Sivrihisar’ın batısında Çifteler Sakarya Başı’ndan kaynaklanan beş kaynak Sakarya Irmağı’nı meydana getirmektedir. Başlangıçta güneyi takip eden Sakarya Nehri, doğuya doğru ilerlerken Kepen Çayı, Zorsu, Göksu ve Düden sularını alarak kuzeye dönmektedir. İlçe hudutlarına; kuzeyden Biçer Köyü yakınlarında giren Porsuk Nehri, Beylik Köprü yakınlarında Sakarya’ya kavuşmak üzere doğuya ilerler. Karaburhan’da çıkan Karaburhan Suyu; Zey, Dümrek, Memik, Elcik, Mesut Çiftliği ve Babadat sularını alarak Hortu Suyu ile birleşir ve Pürtek Suyu adını alır. Mülk Köyü batısından geçerek Demirci, Ortaklar güzergâhı ile İlören yakınlarında Porsuk Nehri’ne dökülür.¹⁴³

Sivrihisar bölgesinin kendine özgü bir iklimi vardır. Yıllık sıcaklık ortalamasının 20 derece olduğu bölge karasal bir iklime sahiptir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer.¹⁴⁴ Kış aylarında kar yağışları görülmesinin yanı sıra don olaylarına sıkça rastlanmaktadır. Bahar aylarında ise kar yağışı yerini yağmura bırakmaktadır. Kışın kuzey ve güneydoğudan, diğer mevsimlerde de güneybatıdan rüzgâr esmektedir. İlçenin genelinde geniş bozkırlar hâkimdir. Çok ağaçlık olmayan bölgede dağların tepelerinde eski orman bakiyelerine çamlara ve meşelere rastlanmaktadır. Su boylarının çevresinde de söğüt ve kavak ağaçları bulunmaktadır.¹⁴⁵

Sivrihisar yeraltı kaynakları bakımından zengindir. Bunların çıkarıldıkları bölgeler ve yeraltı kaynakları şunlardır:

Mermer: Karkın Köyü, Zey Köyü, Dumluca Köyü, Dümrek Kasabası, Sivrihisar çevresinde Bey Pınarı ve Kızılca Meşe mevki, İstiklalbağı Köyü.

Alçı: Gülçayır Köyü, Demirci Köyü, Acı (Yeşil köy) Köyü.

Altın: Karakaya Köyü, Kaymaz Kasabası, Halilbağı Köyü.

Uranyum – Toryum: Karkın ve Kızılcaören köyleri.

Kömür: Zey Köyü.

¹⁴² Keskin, *age.*, 12-13.

¹⁴³ Keskin, *age.*, 13.

¹⁴⁴ Altın, *age.*, 18.

¹⁴⁵ Keskin, *age.*, 13.

Şap: Zey Köyü.

Straneziyum: Yenidoğan Köyü.

Krom: Karaburhan, Zey ve Dumluca köyleri.

Simli kurşun: Dumluca Köyü.

Bakır: Karakaya ve Ağören köyleri.

Zümrüt: Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) sadrazamı İbrahim Paşa'nın başvekilliği zamanında yapılan Anadolu Eyaleti tahrir defterlerinin 438 tapu sıra numarasına kaydedilen ve 20. sayfasında yazılanlara göre Sivrihisar'da padişahın haslarından zengin zümrüt madeni bulunmaktadır. Bu maden Osmanlıların Mısır Said'inde Habeş üzerinde işledikleri zümrüt madeninden çok fazla zengindir. Sarayın zümrüt ihtiyacının çoğu Sivrihisar'dan çıkartılmaktadır.¹⁴⁶

1882 seneli salnameye göre bölgede beyaz ve yumuşak bir taş olan lületaşı bulunmaktadır.¹⁴⁷ 1907 senesinde de çeşitli madenler olmakla birlikte ihraç ve işletimine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴⁸

Kaza günümüzde madenler hususunda zengin bir yapıya sahiptir. Yukarıda verilen madenlerin birçoğu günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Bunlardan en önemlisi Kaymaz'da bulunan altın madenidir. Günümüzde buradan altın çıkartılmaktadır.

¹⁴⁶ Altın, *age.*, 23.

¹⁴⁷ A.V.S., 1299, 170.

¹⁴⁸ A.V.S., 1325, 171.

İKİNCİ BÖLÜM

KAZANIN YETİŞTİRDİĞİ TARİHİ ŞAHSİYETLER

Sivrihisar bölge olarak önemli bir noktada bulunduğundan birçok âlimin doğup büyüdüğü bir mekân olmanın yanında vezir, sadrazam, müderris, kadı, müftü gibi devletin önemli mevkilerinde yer alan şahısların yetişmesini de sağlamıştır. Şimdi Osmanlı Devleti dönemi öncesinde ve sonrasında Sivrihisar’da bir müddet bulunan ya da burada doğup, burada büyüyen devlet işlerinde önemli yerlere gelen bazı şahsiyetleri ele almak istiyoruz.

2.1.OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ TARİHİ ŞAHSİYETLER

2.1.1. Esope

Eski Yunanın meşhur hâkimlerindedir. Milattan 600 sene önce Amuriyye şehrinde doğmuştur. Köle olan Esope efendisi Yadman tarafından azat edilmiştir. Atis ve Tefil de Sivrihisar’da yetişmiş şahıslardandır.¹⁴⁹

2.1.2.Selmân-ı Fârisî

Müslüman olmadan önceki ismi Mâhbe (Mâyeh) b. Bûzehmeşân (Bûzekhân, Bûzihşân, Hûşbûdân) b. Mürselân b. Yehbûzân iken, Müslüman olduktan sonra kendini Selmân İbnü’l-İslam diye tanıtmış, Selmân el-Hayr, Selmân-ı Pâk veya Selmân el-Hakîm diye de anılmıştır.¹⁵⁰

Zerdüş olan babası, köyünün reisidir. İran asıllı olan Selman Isfahan şehrinin Ceyy (Ceyyân, daha sonra Şehristan) adlı köyündendir.¹⁵¹ Selmân-ı Fârisî Mecusiliğe inanan bir ailede dünyaya gelmesine rağmen daha sonradan yeni bir din arayışına çıkmıştır. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen Hristiyanlığı benimsemiş ve önce Dımaşk’a¹⁵², ardından Musul, Nusaybin¹⁵³ ve Amuriyye’ye (Amorion) gitmiştir.

¹⁴⁹ Özalp, *age.*, 83-84.

¹⁵⁰ İbrahim Hatiboğlu, “Selmân-ı Fârisî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 36, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 441.

¹⁵¹ İbn Hişam, *es-Siret’ün- Nebevîyye I (Hz. Muhammed’in Hayatı)*, çev.: Prof. Dr. İzzet Hasan, Prof. Dr. Neşet Çağatay, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971), 134.

¹⁵² İbn Hişam, *age.*, 135.

¹⁵³ İbn Hişam, *age.*, 136.

Amuriyye’de kendisinden Hıristiyanlık hakkında bilgi aldığı bir papaz, ölüm döşeğinde iken kendisine pek yakında Arap yarımadasında İbrahim peygamberin Hanif dini üzere gönderilecek son peygamberin geleceğini haber vermiştir.¹⁵⁴

Bir Arap tüccarıyla tanışan Selmân, kendisini çölden geçirmesi karşılığında sahip olduğu hayvanları ona verip kervanına katılmış, ancak kervan Vâdilkurâ’ya ulaştığında tüccar Selmân’ı bir Yahudi’ye köle olarak satmıştır. Daha sonradan Medine’de yaşayan Benî Kurayza’ya mensup bir Yahudi olan Osman b. Eşhel’e satılmıştır. Selmân, Medine’yi görünce AmurIELI rahibin tarif ettiği şehre geldiğini anlamış, daha sonraki günlerde Hz. Peygamber’in Medine’ye doğru yola çıktığını ve Kubâ’ya geldiğini duyunca hemen oraya gitmiştir. Rahipten öğrendiği nübüvvet alâmetlerinin kendisinde bulunduğunu görünce Müslüman olmuştur. Bedir ve Uhud gazveleri esnasında esir olduğu için katılamamıştır. Hendek Gazvesi’nden önce beytülmalde 40 ukıyye ödenerek Selmân’ın azat edilmesi sağlanmıştır.¹⁵⁵ Hendek Savaşı öncesinde Selman-ı Farisi “Biz Fars’ta düşman tarafından kuşatıldığımız vakit etrafımızı hendekle çevreliyorduk” diyerek bir hendek kazılmasını teklif etmiştir. Bu onun Peygamber Efendimizle birlikte katılmış olduğu ilk gaza olarak geçmektedir.¹⁵⁶

Tecrübelerinden yararlanarak Taif’in fethi esnasında mancınık ve debbâbe kullanılmasını tavsiye etmiş ve bu aletlerin yapımını sağlamıştır. Hz. Ömer’in emriyle Kûfe şehrinin kuruluşu aşamasında ve daha sonra önemli katkıları olmuş ve halife onu Medâin’e vali tayin etmiştir. Hz. Osman’ın hilâfetinin sonlarına kadar valilik görevine devam eden Selmân’ın bu sırada vefat ettiği belirtilmektedir. Buna göre Medâin’de 656 yılı sonu veya başlarında ölmüş olmalıdır. Selmân’ın IV. Murad tarafından yeniden yaptırılan türbesi Bağdat yakınlarında onun kabri etrafında olduğu belirtilen, bugün Selmânıpâk diye bilinen kasabadadır.¹⁵⁷

2.1.3.Seyyid Nureddin

Selçuklu Türkleri Sivrihisar bölgesini uç bölgesi yaparak burada cami ve medreseler yapmaya başlamışlardır. Bu medreselerde hocalık yapmak için başka

¹⁵⁴ İbn Hişâm, *age.*, 137; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsabe fi Temyîz’s-Sahâbe*, nşr.: Ali Muhammed el-Bicâvî, C 3, (Kahire: 1390-92/ 1970-72), 141.

¹⁵⁵ Hatiboğlu, *agm.*, 442.

¹⁵⁶ Taberî, *Târihu’l-Umem ve’l-Mülk (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi V)*, çev.: Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992), 468.

¹⁵⁷ Hatiboğlu, *agm.*, 442.

şehirlere gelen kişiler olmuştur. Seyyid Nurettin de bunlardan biridir. Doğumu ve ölümü hakkında kesin bir bilgi yoktur.¹⁵⁸ Selçuklular döneminde yaşamıştır. Karaca Ahmed Sultanın şeyhi ve aynı zamanda kayınpederidir.¹⁵⁹

Hiz. Hüseyin'in soyundan geldiği söylenen Seyyid Nureddin'in mezarı otogarın karşısındaki park içinde yer alırken, buradaki mezarların kaldırılışı esnasında Kumluyol Mezarlığı'na nakledilmiştir. Seyyid Nureddin'in mezar taşı Hoşkadem Camii'nin kible duvarı sol köşesinde bulunmuştur. Halen kitabe bütünü ile okunamadığından içeriği hakkında bilgi verilememektedir. Yeni yapılan mezarındaki kitabe şöyledir:

“Hırkanı görenler sanır seni ne yoksul perişan

Bilmez ki dü-cihanda rütbe-i Zişan

Yed'i icazından şifa buldu nice hakan

Anın için dergâhın dâr el-eman”¹⁶⁰

2.1.4. Karaca Ahmed

Orhan Gazi döneminde yaşayan Karaca Ahmed, bir rivayete göre Acem diyarında hükümlerlik yapan Süleyman el Horasânî'nin oğludur. Başlangıçta zevk ve sefa içerisinde yaşarken dervişliğe yönelmiştir. Geyve Akhisar'ın fethine katılarak buraya yerleşmiştir. Anadolu erenlerinden olup Sivrihisarlı Şeyh Nureddin'in mürididir. 1371 yılında Saruhanoğulları vakfiyelerinde Karaca Ahmed şahit olarak geçmektedir. 1390 yılında Hoşkadem Mescidi ve Yengi'deki Karaca Ahmed evkafının Karaca Ahmed Tekkesi'ne vakfedilmesindeki belgede ise artık yaşamadığı ifade edilmiştir. Bundan dolayı 1371-1390 yılları arasında vefat ettiği düşünülmektedir. Mezarının Akhisar'da kendi ismiyle anılan köyde bulunduğu söylenmektedir.¹⁶¹

Selçuk Medresesinden icazet almıştır. Sadece dini ilimlerde kendini geliştirmekle kalmamış, kimya ve tıp ilmiyle de alakadar olarak geliştirmiş olduğu ilaçlarla birçok hastanın dertlerine deva olmuştur.¹⁶² İstanbul, Afyon, Manisa, Aydın, Sivrihisar, Göynük ve Makedonya'da türbesi, Akhisar Karaköy, Eşme-Karaca Ahmed ve Manisa Horoz

¹⁵⁸ SEV, *Osmanlı Belgelerinde Dünyanın Merkezi Sivrihisar*, (İstanbul: Sivrihisar Eğitim Vakfı, t.y.), 258.

¹⁵⁹ Özalp, *age.*, 85.

¹⁶⁰ Keskin, *age.*, 267.

¹⁶¹ Haşim Şahin, “Karaca Ahmed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 24, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001), 374.

¹⁶² SEV, *age.*, 259.

köylerinde üç makamı bulunmaktadır. Karaca Ahmed Mezarlığı da ona izafe edilmiştir.¹⁶³

2.1.5.Şeyh Abd-i Vehhâb (Abdülvehhab)

Tahtalı Evliya ismi ile maruf olan bu zatın mezarı, Endüstri Meslek Lisesi avlusu ortasında kaldığından, Sivrihisar Müftüsü Orhan Ersoy'dan alınan fetva ile 1970 yılında Tarihi Eserleri Koruma Derneği tarafından Kumluyol Mezarlığı'nda hazırlanan kabrine toprağı ve kemikleri ile tabut içerisinde nakledilmiştir.¹⁶⁴

2.1.6.Şeyh Seyyid Mahmud Süzani

Hız. Muhammed'in torunu Hüseyin'in neslinden gelen Seydi Mahmud, Anadolu'da büyük saygı görmüştür. Selçuklu döneminin İslam'a hizmet eden büyük âlimlerindedir. Selçuklu medreselerinde görev yapmıştır. Sivrihisar'da Selçuklu döneminden kalma Seydi Mahmud Zaviyesi bulunmaktadır.¹⁶⁵

Seyyid Mahmud Süzani'nin hayatı ve kişiliği hakkında, külliyesi ve kabrindeki kitabesinden başka bir bilgiye ulaşılamamıştır. Türbenin kitabesinin Türkçesi "Darı fena olan dünyadan Darı beka olan ahirete ve gurur merkezinden sevinç yurduna giden şehit Seyyid, Allan'ın rahmet ve gufratına vasıl olan Şeyhlerin kutbu Abit, Zahit, Fütüvvet sahibi Şerafettin oğlu Seyyid Mahmud'un kabrini yüce Allah ışıklandırсын. Sene 630" (M 1232)¹⁶⁶

2.1.7.Nasreddin Hoca

Doğum ve ölüm tarihinin ne zaman olduğu hakkındaki bilgiler tartışmalıdır. O dönemle ilgili en önemli bilgi kaynağı Akşehir'deki türbesi, soyundan geldikleri söylenen kişilere ait mezar taşı kitâbeleri ve adına kurulmuş olan vakıfla ilgili Fâtih Sultan Mehmed devrine ait bir arşiv belgesidir. Nasreddin Hoca, Sivrihisar ilçesinin Hortu köyünden olup 1208 yılında doğmuştur. Köyün imamı olan babası Abdullah'tan sonra bu görevi kendisi üstlenmiştir. Ardından Akşehir'e göç etmiş, burada kadılık yapmış ve 1284 yılında

¹⁶³ Şahin, *agm.*, C 24, 375.

¹⁶⁴ Keskin, *age.*, 266.

¹⁶⁵ SEV, *age.*, 268.

¹⁶⁶ Sivrihisar Belediyesi, "Önemli Şahsiyetler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/sivrihisar/onemli-sahsiyetler>.

ölmüştür.¹⁶⁷ XII. yüzyılda Selçuklulardan I. Alaaddin Keykubad (1220-1237), II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246), IV. Kılıçaslan (1249-1266) ile III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1282) zamanında yaşamıştır.¹⁶⁸

SÂHIBU HÂZE'L-KABRU EL-MUHTÂC ILÂ RAHMETİ'LLÂH

«İŞBU KABİR İYESİ ALLAH'IN RAHMETİNE MUHTAÇ OLAN»

NASRUDDİN HÖCA NS... - İBNI ŞEMSÜDDİN BABA

«ŞEMSETTİN BABA OĞLU NASRETTİN HOCA NS...-DIR»

Resim 2.1: Nasreddin Hoca'nın Sandukası

Sivrihisar Ulu Cami Kütüphanesi'nde saklanan taş sanduka bir müddet sonra Sivrihisar Belediye binasına taşınmıştır. Bu sandukanın uzun yıllar boyunca Nasreddin Hoca'nın oğlu Şeyh Ömer'e ait olduğu bilinmekteyken taş sanduka ile ilgili bazı şüphelere kapılan Prof. Dr. Erol Altınsapan onu incelemesi için Doç. Dr. Mehmet Mahur Tulum'a teslim etmiştir. Yapılan filolojik incelemeler sonucunda Nasrettin Hoca'nın kızı Hatun'a ait olan mezar kitabesi ile karşılaştırılmış ve Nasrettin Hoca'nın adının Nasreddin Nusrat olduğu öğrenilmiştir. Böylelikle Doç. Dr. Mehmet Mahur Tulum tarafından taş sandukanın oğlu Ömer'e değil de Nasreddin Hoca'nın kendisine ait olduğu tespit edilmiştir. Sandukanın üzerinde şu cümle yazılıdır.

¹⁶⁷ Nurettin Albayrak, "Nasreddin Hoca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 32, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 418.

¹⁶⁸ Keskin, *age.*, 268.

Arapçası: ‘Sâhibu hâze’l-kabru el-muhtâc ilâ rahmeti’llâh / Nasrûddîn Hôca ns (...)- İbni Şemsüddîn Baba’. Türkçesi: ‘İşbu kabir iyesi Allah’ın rahmetine muhtaç olan / Şemseddin Baba oğlu Nasrettin Hoca ns (...) –’dır.’¹⁶⁹

Aile hayatı hakkında çok bilgi bulunmamaktadır. Sivrihisar’da bulunan mezar taşından, Fatıma adında bir kızı olduğu ve 1325 yılında öldüğü öğrenilmektedir. Fatma Hatun’un mezar taşı, Nasreddin Hoca’nın tarihi kişiliği ve varlığı hakkında ileri sürülen şüpheleri ortadan kaldıran en kesin belgelerden biridir.¹⁷⁰ Bu mezar taşının Arapçası: Hatun binti Hoca Nasreddin’i nusrat. Tagammede hümallahü bi gufranihi. Muhalleden fi şabane sene seb’a ve işrine seb’a mie. (726/1325) Türkçesi: Nasreddin Hoca kızı Fatıma Hanım. Allah her ikisini de mağfiretle cennetinde ebedi kalanlardan kılsın. 726 H Şaban ayı. Mezar taşının yıpranmasından dolayı farklı okumalar mevcuttur. Mesela tarih kısmını H 726 ya da H 727 şeklinde okuyanlar bulunmaktadır. Nasreddin Hoca ise H 605 yılında doğmuş H 683 yılında vefat etmiştir. Fatıma Hatun babasından 41-42 sene sonra ölmüştür. Bu da mezar taşının Nasreddin Hoca’nın kızına ait olduğunun bir kanıtıdır.¹⁷¹

2003 yılında Sivrihisar eski kumlu giriş yolu üzerinde bulunan tarihi Seydiler Hamamı güney duvarı bitişiğinde Eskişehir Arkeoloji Müzesi başkanlığında, Prof. Dr. Erol Altınsapan’ın bilimsel danışmanlığında yapılan kazıda mezar taşının bulunduğu yerin altında Hatun’un kemikleri bulunmuştur. Ancak taşın orijinali 1965 yılında Akşehir’e nakledilmiştir. Kitabe taşınma esnasında kırılıp beşe bölünmüş ve sonradan restore edilmiştir. Kitabeyi en son inceleyen Doç. Dr. Mehmet Mahur Tulum, kitabenin gelin başı şeklinde tasarlandığını tespit etmiştir.¹⁷²

Nasreddin Hoca mizah dünyasının önemli isimlerindedir. Güldürücü, düşündürücü, öğretici, eğlendirici ve şaşırtıcı gibi özelliklerinin yanı sıra birçok nükteli sözü, fıkrası vardır. Fakat Nasreddin Hoca’nın edebi yönü konumuzu içermediğinden bu özellikleri üzerinde çok fazla duramayarak, böyle bir özelliğinin olduğunu söylemekle yetiniyoruz.

2.1.8.Yunus Emre

Yunus Emre’nin hayatı ile ilgili birçok menkıbe bulunmaktadır. Bu noktada Yunus Emre’nin destanî hayatına dair ilk ve en geniş mâlûmat Uzun Firdevsî’nin (öl.

¹⁶⁹ SEV, *age.*, 244.

¹⁷⁰ Keskin, *age.*, 269.

¹⁷¹ Keskin, *age.*, 270.

¹⁷² SEV, *age.*, 244.

1512) yazdığı sanılan Vilâyetnâme-i Hacı Bektâş-ı Velî’de yer almaktadır. Buna göre Yunus Sarıköy’de yaşayan, çiftçilikle geçinen fakir bir kişidir. Buğday almak için Karahöyük’e giden Yunus Emre, bir süre Hacı Bektâş-ı Velî’nin yanında kalmıştır. Geri döneceği zaman buğday yerine Hacı Bektaş ona “nefes” vermeyi teklif etmiş, fakat Yunus ısrar edince kendisine dilediği kadar buğday vererek göndermiştir. Köyüne yaklaştığı esnada gafletinin farkına varan Yunus tekkeye geri dönmüştür. Durumdan haberdar olan Hacı Bektâş-ı Velî, “Bundan sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tapduk Emre’ye verdik, varsın nasibini ondan alsın” demiş ve onu Tapduk Emre’ye göndermiştir. Tapduk Emre’ye giden Yunus durumunu anlatmış ve sonrasında kırk yıl boyunca tekkeye düz odun taşımıştır. Şeyhinin söyle demesi ile dili birden çözülmüş ve şiir söylemeye başlamıştır.¹⁷³

Menkıbeleri bir tarafa bırakarak Yunus’un hayatını ve şahsiyetini, tarihi bakımdan ele alacak olursak bu epey zordur. Yunus Emre’nin tarihi şahsiyeti hakkında çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu farklı görüşler, Adnan Erzi’nin Beyazıt Devlet Kütüphanesi’ndeki bir mecmuadan alarak neşrettiği belge ile ortadan kalkmıştır. Belgede Yunus Emre’nin 1240-41 yılında doğduğu, seksen iki yıl yaşadığı ve 1320’de vefat ettiği kaydedilmektedir. Yunus Emre’nin doğum yeri hakkındaki rivayetlere dayanan görüşler de tutarsızdır.¹⁷⁴ Ama genel olarak ifade etmek gerekirse Yunus, Orta Anadolu’da Sakarya Nehri çevresinde bir yerde doğmuş ve Nallıhan’a yakın Emrem Sultan’daki zâviyede Tapduk Emre Dergâhı’nda yaşamıştır. Sarıköy’deki arazisini zâviyeye bağışlamış, ölümünden bir süre önce Karaman’da arazi satın almıştır.¹⁷⁵

Eski kaynaklarda Yunus Emre’nin ümmîliğinden söz edilmektedir. Yunus Emre’nin okuma yazma bilmediğine dair şiirleri de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra tahsil gördüğünü ifade eden şiirleri de vardır. Fuad Köprülü, Yunus Emre’nin tahsilinin bulunduğunu, okuma yazma bilmediğini gösteren şiirlerin o dönemin felsefesinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Yunus ve onu takip eden pek çok sûfi şair yaşadığı çağın kültürünü şifahen almıştır. Dolayısıyla Yunus’un da öğrenimini yetiştirdiği tekke ve çevre içinde düşünmek gerekir.¹⁷⁶

¹⁷³ Mustafa Tatcı, “Yunus Emre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 43, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 600.

¹⁷⁴ Tatcı, *agm.*, 600.

¹⁷⁵ Tatcı, *agm.*, 601.

¹⁷⁶ Ord. Prof. Dr. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 7. Basım, 287.

Birçok tarikat ve zümre Yunus Emre'nin kendi tarikatlarına mensup olduğunu ifade etmişlerdir. Yunus Emre'nin Kadirî, Mevlevî, Nakşî, Halvetî olduğu yönünde farklı görüşler de vardır. Bunların içinde üzerinde en fazla durulan tarikatlar Mevlevilikle Bektaşiliktir. Ama bunların hiçbirinin bir kesinliği yoktur.¹⁷⁷

Yunus Emre'nin doğumu ve vefatı ile ilgili farklı rivayetler vardır. Bazı araştırmacılar, Yûnus'un "*Risâletü'n-Nushiyye*"sini tamamladığı 1307 yılını tarikata intisap ettiği yıl olarak değerlendirip Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki belgede kayıtlı vefat tarihini 1320 doğru kabul etmemekte, bu tarihten sonra öldüğünü ileri sürmektedir.¹⁷⁸ Kesin tarih şudur şeklinde bir tespitte bulunmak kati deliller olmadığı müddetçe doğru olmayacaktır.

Yunus Emre'nin nerede doğduğu, mezarının nerede olduğuyla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu konunun yer aldığı bütün kaynakları ele alan Fuad Köprülü'ye göre Yunus Emre'nin Porsuk suyunun Sakarya'ya karıştığı yerde yaşamış ve mezarının da orada bulunuyor olması muhtemeldir.¹⁷⁹ Her memleket Yunus Emre'den manevi feyz almak için onun kendilerine mâletmeye çalışmışlardır. Bursa'da, Kula ile Salihli arasındaki Emre Sultan Köyü'nde, Erzurum'un Düzcü (Tuzcu) Köyü'nde, Isparta'nın Keçiborlu kazası civarında, Aksaray'da Sandıklı'da Ünye'de, Sivas'a giden yol üzerinde, Karaman'da ve Eskişehir'e bağlı Sarıköy'de mezarı bulunmaktadır. Bu mezarlar içerisinde en fazla üzerinde durulanı Sarıköy ve Karaman'dır.¹⁸⁰ Yunus Emre'nin Sarıköy'deki türbe ve zaviyesi Yunan işgali esnasında yıkılmıştır. 1947 yılında yılına bir heyet tarafından mezarı açıldığında, hiç bozulmadan asırlar boyunca kaldığı görülmüştür. Hiç bozulmayan iskeleti bir sandukanın içine alınarak 6 Mayıs 1949 yılında 150 metre gerisinde yapılan mezara nakledilmiştir.¹⁸¹

Yunus Emre'nin "*Risâletü'n-Nushiyye*" ve "*Divan'ı*" olmak üzere iki bilinen eseri vardır. *Risâletü'n-Nushiyye*, 1307 yılında mesnevi şeklinde yazılmış 600 beyitlik bir risale olup Yunus'un seyrüsülük ehline öğütlerini içerir. Yunus'un ilahilerine nispetle daha az şiir özelliğine sahip bir eserdir ve Anadolu sahasında yazılmış tasavvufi muhtevalı ilk özgün nasihatnamelerden biridir.¹⁸² Latin harfleriyle çeşitli neşirleri yapılmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı'nın hazırlamış olduğu "*Yunus Emre Risâlat al-*

¹⁷⁷ Tatcı, *agm.*, 601.

¹⁷⁸ Tatcı, *agm.*, 602.

¹⁷⁹ Köprülü, *age.*, 287.

¹⁸⁰ Selim Yağmur (haz.), *Yunus Emre Divanı*, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 7. Baskı, 17-18.

¹⁸¹ Keskin, *age.*, 287.

¹⁸² Tatcı, *agm.*, 602.

Nushiyya ve Dîvân”,¹⁸³ Yusuf Subaşı’nın hazırlamış olduğu “*Yunus Emre Divanı ve Risaletü’n-Nushiyye*”¹⁸⁴ bu neşirlerden bazılarıdır.

Birçok nüshası bulunan Divan’ın en eskilerinin XIV. yüzyıla kadar geriye gittiği tahmin edilmektedir. Daha sonraki dönemlerde istinsah edilen divanlara “Yunus” mahlaslı başka şairlerin şiirlerinin de karıştığı görülmektedir. Hangi şiirlerin Yunus Emre’ye, hangilerinin Âşık Yunus’a veya başka bir Yunus’a ait olduğunun tespit edilememektedir. Bundan dolayı bugüne kadar tam bir Yunus Emre divanı ortaya konulamamıştır.¹⁸⁵ Yunus Emre’nin Divan eserinin neşirlerinden bazıları şunlardır: Burhan Toprak’ın “*Yunus Emre Divanı*”¹⁸⁶, Naci Kasım’ın “*Tam ve Tekmil Yunus Emre Divanı*”¹⁸⁷dir.

2.2.OSMANLI DÖNEMİ TARİHİ ŞAHSİYETLERİ

Sivrihisar Osmanlı Devleti’nin kurulma ve yükselme döneminde bilim, kültür, sanat alanında yöneticilerin yetişmesi bağlamında önemli etkileri olan bir bölgedir. Şimdi bu başlık altında Osmanlı döneminde yetişen zatları ele almak istiyoruz.

2.2.1.Çandarlı Kara Hayreddin Paşa

Bazı bilim adamları, Osmanlı Devleti’nin kuruluş tarihi ile bütünleşmiş olan Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa’nın (öl. 1387) Sivrihisar’ın Cendere–Candır Köyü’nden olduğu tezini savunmaktadırlar. Günümüzde bu isimle anılan Sivrihisar’da bir Çandır Köyü yer almaktadır.¹⁸⁸ Cendere Köyü’nden olan Ali adlı kişinin oğludur. Taceddin Kürdi’nin kızı ile evlenmiş, Şeyh Edebalı ile bacanak olmuştur.¹⁸⁹ Halk arasında Çandarlı Kara Halil olarak bilinir. Hocası Mevlâna Alaaddin Esved tarafından Orhan Gazi’nin maiyetine verilmiştir.¹⁹⁰

Çandarlı vezir ailesi Osmanlı Devleti’nin kurulmasında, büyümesinde ve teşkilatlanmasında büyük hizmetlerde bulunmuştur. Medrese tahsili görmüş olan Kara Halil, Orhan Gazi’nin son zamanlarında Bilecik kadısı olup daha sonrasında İznik ve

¹⁸³ Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divân ve Risâletü’n-Nushiyye*, (İstanbul: Derin Yayınları, 2010).

¹⁸⁴ Yusuf Subaşı, *Yunus Emre Divanı ve Risaletü’n-Nushiyye*, (İstanbul: Hisar Yayınları, 1983).

¹⁸⁵ Tatcı, *age.*, 603.

¹⁸⁶ Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, (İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2006).

¹⁸⁷ Naci Kasım, *Tam ve Tekmil Yunus Emre Divanı*, (İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1954).

¹⁸⁸ Doğru, *age.*, 11.

¹⁸⁹ SEV, *age.*, 262.

¹⁹⁰ SEV, *age.*, 265.

Bursa'ya kadı olarak tayin olmuştur.¹⁹¹ Kara Halil Efendi bu hizmette bulunduğu sırada beyliğin ilk askerî teşkilâtı olan yaya ve müsellim teşkilâtını yapmış ve bu suretle aşiret kuvvetlerinden muntazam askeri teşkilata doğru bir adım atılmıştır.¹⁹²

1362 yılında Murad Hüdâvendigâr'ın tahta çıkması ile en yüksek şer'i ve hukuki makam olarak yeni ihdas edilen, kazaskerlik görevi verilmiştir. Bu görevi sonucunda padişahla birlikte birçok sefere katılmıştır. Fetihlerin artmasıyla askeri alanda daha fazla kişiye ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine Kara Halil Efendi'nin tavsiyesiyle muharebede esir düşen genç Hristiyanların Türk köylüsünün yanına verilmek suretiyle İslam terbiyesi üzere yetiştirilmesi ve oradan da yeniçeri olmaları usulü kabul edilmiştir. Böylelikle ilk muntazam Osmanlı yaya ocağı kurulmuş ve bu ocağa yaya ocağı denilmiştir.¹⁹³ 1372'de Sinanüddin Yusuf Paşa'dan sonra da vezir olup Hayrettin unvanını almıştır.¹⁹⁴ İlk defa vezirlikle beraber beylerbeyi, yani ordu kumandanlığı görevini de bir arada yürütmüştür.¹⁹⁵

Balkanlara birçok seferde bulunan Hayreddin Paşa Kavala, Drama, Zihne ve Makedonya mühim şehirlerinden olan Serez ve daha sonra Karaferye'yi 1372 yılında almış ve Serez'e Anadolu'dan taraflarından aşiret kuvvetleri getirilerek yerleştirilmiştir.¹⁹⁶

Sultan I. Murad, Anadolu'da Karamanoğullarının tecavüzü üzerine yanına oğlu Ali Paşa'yı alarak Halil Hayreddin Paşa'yı Balkanlarda seferde bırakmıştır. Ardından Hayreddin Paşa Yenice-Vardar'da hastalanıp, 1387 yılında Serez'de vefat etmiştir.¹⁹⁷ İznik Lefke kapısının dışındaki mezarlığa defnedilmiş olup, oğlu Ali Paşa tarafından yaptırılan türbesindeki kitabeğe göre ölüm tarihi 1387'dir. Türbe 1922 yılında Yunanlılar tarafından tahrip edilse de torunlarından Nuh Neciyüddin Bey tarafından eski şekline göre tamir ettirilmiştir. İlk devir Osmanlı mimarisinin ilk örneği olan İznik Yeşil Cami'nin yapımına başlamış, yapının devamı oğlu Ali Paşa tarafından tamamlanmıştır. Darü'l-Hadis, medrese, Serez'de aşağı çarşı mahallesindeki Kurşunlu Camii, Eski Hamam,

¹⁹¹ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 490.

¹⁹² Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 491.

¹⁹³ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 491.

¹⁹⁴ Keskin, *age.*, 287.

¹⁹⁵ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 119.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 155.

¹⁹⁷ Uzunçarşılı, *age.*, C 1, 492.

Gelibolu’da Eski Cami onun eseridir. Bu eserleri için on dokuz köy vakfetmiştir. Oğulları Ali ve İbrahim, vezir-i azam olmuş, İlyas Paşa da beylerbeyliğine kadar yükselmiştir.¹⁹⁸

2.2.2.Hızır Bey

Selçuklular zamanından beri varlığı bilinen fakat kesin kuruluş tarihi bilinmeyen Sivrihisar Medresesi pek çok kadı ve müderris yetiştirmiştir. İstanbul’un ilk kadısı olan Hızır Bey 1407 yılında Sivrihisar’da doğmuş ve eğitimine Sivrihisar Medresesi’nde başlamıştır. Babası Sivrihisar kadısı Celalüddin’dir. Hortu köyünde doğduğu iddia edilen Nasreddin Hoca’nın soyundan geldiği söylenmektedir. Sonradan bu şehirde kadı ve müderris olarak görev yapmıştır.¹⁹⁹ 1458–1459 senesinde vefat ettiği söylenmektedir.²⁰⁰

Hızır Bey ilk eğitimini babasından almış olup daha sonradan Molla Fenarî talebesi olan Molla Yeğen’den icazet alarak memleketi olan Sivrihisar’a müderris olmuştur.²⁰¹ Molla Mehmed Yegen’in kızı ile evlenen Hızır Beyin, Sinan Paşa, Yakup Paşa ve müftü Ahmet Paşa adındaki çocukları Sivrihisar’da dünyaya gelmişlerdir.²⁰² Üç oğlu da kendi dönemlerinin ünlü bilim adamlarındandır. Oğullarından Sinan Paşa daha üst mevkilere ulaşmıştır. Hızır Bey’in iki tane de kızı bulunmaktadır. Hacı Kadın ve Fahrünnisâ Hatun ise yardım severlikleri ile tanınmışlardır.²⁰³

Fatih Sultan Mehmed (1444-1481) Edirne’de İstanbul’un fethi için çalışmalar yaparken şehre Arap bir âlim gelmiştir. Arap âlimin ilmi meselelerde ortaya koyduğu hususlara bizim âlimlerden kimse cevap verememiştir. Bunun üzerine Fatih vatanında, Arap âlime cevap verecek birinin bulunmasını istemiştir. Sivrihisarlı Hızır Bey’i Fatih’in huzuruna getirmişler. Arap âlimin sorduğu sorulara cevap veren Hızır Bey, bu sefer kendisi sual sormaya başlamıştır. Fakat âlim Hızır Bey’in sormuş olduğu sorulara cevap verememiştir. Bu durumdan çok sevinç duyan Fatih üzerindeki kürkü bizzat kendisi Hızır Bey’e giydirmiş ve aynı zamanda Bursa’daki Sultan Medresesi müderrisliğini kendisine vermiştir.²⁰⁴ Daha sonra İnegöl’e kadı tayin edilmiştir. İstanbul’a kadı olarak tayin edilmeden önce de Edirne’de müderrislik yapmıştır.²⁰⁵

¹⁹⁸ Münir Aktepe, “Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 8, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 215.

¹⁹⁹ Doğru, *age.*, 12.

²⁰⁰ Keskin, *age.*, 288.

²⁰¹ Uzunçarşılı, *age.*, C 2, 595.

²⁰² Keskin, *age.*, 289.

²⁰³ SEV, *age.*, 284.

²⁰⁴ Özalp, *age.*, 107.

²⁰⁵ Doğru, *age.*, 12.

Hızır Bey Bursa'da iken Hocazâde Muslihuddin ve Hayâlî Ahmed Efendi gibi iki talebesinin de yardımıyla her biri ileride adını duyuracak olan birçok öğrenci yetiştirmiştir. Muslihuddin Kastalânî (Kestelî), Alâeddin Arabî, Hocazâde, Hatibzâde ve Muarrifzâde bunlardan bazılarıdır. Daha sonra Edirne'deki Üç Şerefeli Cami Medresesi'nde ders veren Hızır Bey Yanbolu kadılığı yapmıştır.²⁰⁶

Tarihi vesikalar araştırıldığında İstanbul'un fethinden öncede Sultan Mehmed'in Hızır Bey'den fetva aldığı görülmektedir. O dönemde şeyhülislamlık olmadığından Hızır Bey'in o dönemki en yüksek fetva mevkiinde bulunduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra kadı olan Hızır Bey'in aynı zamanda İstanbul efendisi olarak görev yaptığı, Topkapı Sarayı Hazine Kütüphanesi'nde mevcut olan 11975 nolu vesikadan anlaşılmaktadır. Bu vesikada Hızır Bey'in, Fatih Sultan Mehmed'e muhasara dolayısıyla harap olan İstanbul'daki sur gediklerinin tamir edildiğini bildirdiği anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra o dönemin belediye hizmetlerinde yer alması dolayısıyla ilk belediye başkanı olarak da bilinmektedir. Bu görevde iken vefat etmiştir.²⁰⁷

Mecdî kabrinin Vefa yakınlarında olduğunu söylerken kimileri de mezarının Zeyrek'te olduğunu belirtmektedirler. İstanbul'un Kadıköy ilçesi Hızır Bey'e Fatih Sultan Mehmed tarafından arpalık olarak verilmiştir.²⁰⁸ Bu yüzden burası Kadıköy olarak isimlendirilmiştir. Hızır Bey tefsir, fıkıh gibi dini ilimler yanında matematik, astronomi gibi fen bilimlerini de iyi bilmektedir. Bundan dolayı kendisine 'ilim dağarcığı' lakabı verilmiştir.²⁰⁹

Taassuptan uzak, açık fikirli, ince ruhlu olduğu ve latifeden hoşlandığı belirtilen Hızır Bey'in şiir kabiliyeti de bulunmaktadır. Çok fazla eseri bulunmasa da verdiği eserler önemlidir. Az ama öz eser vermiştir. Bundaki temel etkenlerden biri erken yaşta vefat etmesidir. İlmi ekolünü öğrencilerinden Hayâlî, Hocazâde Muslihuddin ve Kestelî devam ettirmiştir.²¹⁰

Hızır Bey'in Arapça, Farsça ve Türkçe şiirleri olduğu bilinmektedir. Kendisinden önce tarih düşürme daha çok bir lafız, terkip veya ebced harflerinin zikriyle yapılırken o bunu şiirin son mısrasında uygulamış ve yeni bir çığır açmıştır. "*El-Kasîdetü'n-Nûniyye*", "*Ucâletü leyle ev leyleteyn*", "*Tefsîr-i Yâsîn-i Şerîf*", "*Terceme-i*

²⁰⁶ Mustafa Said Yazıcıoğlu, "Hızır Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 17, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 414.

²⁰⁷ Keskin, *age.*, 290.

²⁰⁸ Yazıcıoğlu, *agm.*, C 17, 414.

²⁰⁹ Doğru, *age.*, 12.

²¹⁰ Yazıcıoğlu, *agm.*, C 17, 414.

Külliyyât-ı Hoca Ubeydullah”, “Terceme-i Metâli’u’l-envâr”, “Tuhfe-i Sultân Murâd Han” eserlerinden bazıları olup en meşhur eseri “el-Kasîdetü’n-Nûniyye”dir.²¹¹

Hızır Beyin Sivrihisar Kubbeli Mahallesi’nde küçük bir mescidi ve yanında yakınlarına ait mezarları, Kurşunlu Mahallesi’nde adı ile anılan medresesi, Ulu Camii yakınında Hızır Bey kütüphanesi vardır. Hızır Bey Mescidi, 1961 yılında ‘Sivrihisar Tarihi Eserleri Koruma Derneği’ tarafından çok güzel bir şekilde restore edilmiştir. Medresesi satılmış ve yıkılmıştır. Kütüphanedeki kitaplardan arta kalan bir kısmı Eskişehir il kitaplığındadır.²¹²

2.2.3.Sinan Paşa

Asıl adı Yusuf olan Sinan Paşa’nın doğum tarihi ve yeri hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedirler. Sinan Paşa 1440 yılında Sivrihisar’da doğmuştur. Bursa müftüsü Sinan Paşa Hızır Bey’in oğludur.²¹³

Fatih Sultan Mehmed, Sinan Paşa’nın babası Hızır Bey’i 1453 senesinde kadı olarak çağırdığında Sinan Paşa on üç on dört yaşlarında idi. Burada devrin büyük âlimleri Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Molla Kırîmî, Hocasâde Muslihuddin ve Kestelî ile tanışmıştır. Babasının ölümünden sonra yirmili yaşlarda önemli işler başarmış ve Fatih tarafından Edirne’de bir medreseye ardından da II. Murad’ın (1421-1451) yaptırdığı dârülhadise müderris olarak atanmıştır. Fatih’in teveccühünü kazandığında hâce-i sultânî lakabıyla padişah hocalığına ve Sahn müderrisliğine getirilmiştir. Devlet işlerinde de hocasından faydalanmak arzusuyla Fatih Sultan Mehmed ona vezaret rütbesi vermiş ve Paşa unvanını almıştır.²¹⁴

Bir yıl kadar sadrazamlık yapan Sinan Paşa Fatih’in gözünden düşmüş hapis olunmuştur. Bu duruma âlimlerin tepki göstermesi üzerine Sivrihisar’a kadı olarak sürgün edilmiştir. Sinan Paşa II. Bayezid (1481-1512) tahta geçinceye kadar 5 yıl Sivrihisar’da kalmış daha sonra vezirlik rütbesi geri verilmiştir. 1486 yılında vefat eden Sinan Paşa’nın mezarı bir rivayete göre Eyüb el-Ensari’nin civarında bir rivayete göre de Gelibolu’da bulunmaktadır.²¹⁵

²¹¹ Yazıcıoğlu, *agm.*, C 17, 414.

²¹² Keskin, *age.*, 292.

²¹³ Aylin Koç, “Sinan Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 37, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009), 229.

²¹⁴ Aylin Koç, *agm.*, C 37, 229.

²¹⁵ Uzunçarşılı, *age.*, C 2, 601.

“Tazarru’nâme”, “Maârifnâme”, “Tezkiretü’l-evliyâ”, “Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-Mülahhaş”, “Risâle fi’z-zâviyeti’l-hâdde izâ fûrizat hareketü ehadi dıl’ayhâ tahsulü zâviye münferice”, “Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-Mevâkıf”, “Fethu’l-Fethiyye”, “Burhâneddin el- Merginânî’nin el-Hidaye’sinin tahâret bahsine dair risâlesi”, “Kâdî Beyzâvî’nin Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl adlı tefsirine hâşiye”, “Hâşiye ‘alâ Şadrişşerî’a ‘ale’l-Vikâye” eserlerinden bazıları olup en önemli edebi eseri “Tazarru’nâme”dir.²¹⁶

2.2.4.Yakup Paşa

İlmi ve ahlaki ile övülen Yakup Paşa Hızır Bey’in oğludur. Ne zaman doğduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bursa’da müderrislik ve kadılık yapmıştır. Sinan Paşa’nın vezirlik görevine son verildiği sene yani 1486 yılında vefat etmiştir.²¹⁷

2.2.5.Ahmet Paşa

Hızır Bey’in oğlu olup müderrislik yapmıştır. Fatih Sinan Paşa’yı görevinden azlettiğinde Ahmet Paşa’yı da görevinden almış, Üsküp Medresesi’ne vermiştir. II. Bayezid devrinde Edirne Medresesi’nde görev yapmış ardından da Bursa’ya müftü olmuştur. 1521 yılında vefat etmiştir.²¹⁸ Bursa’da Emir Sultan mezarlığına defnedilmiştir.²¹⁹

2.2.6.Şeyh Baba Yusuf

Sivrihisar’ın meşhur vaizlerindendir. II. Bayezid İstanbul’daki meşhur camini yaptırdığında ilk cuma günü padişahında bulunduğu cemaate vaaz etmiştir. Yavuz Sultan Selim’in (1512-1520) saltanatında İstanbul’da vefat etmiş olup Ebu Eyüb el-Ensari’nin kabri yakınına defnedilmiştir.²²⁰ 1513 tarihinde vefat etmiştir.²²¹

Şeyh Baba Yusuf, Hacı Bayram Veli tarikatına mansup olup, Akşemseddin hazretlerinin halifelerindendir.²²² Şeyh Baba Yusuf, kendisi gibi büyük bir din âlimi olan Şeyh Halil Baba’nın oğludur. Sivrihisar’da doğmuştur. İlk tahsili babası tarafından

²¹⁶ Aylin Koç, *agm.*, C 37, 229.

²¹⁷ Özalp, *age.*, 123.

²¹⁸ Özalp, *age.*, 124.

²¹⁹ Keskin, *age.*, 298.

²²⁰ Özalp, *age.*, 126.

²²¹ Sivrihisar Belediyesi, “Önemli Şahsiyetler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/sivrihisar/onemli-sahsiyetler>.

²²² Keskin, *age.*, 305.

yaptırılmıştır. Daha sonra Sivrihisar Medresesi'nde tamamlamış ve çeşitli yerlerde vaizlik yapmıştır. Arapça ve Farsçayı ana dili gibi bildiği, yazmış olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır.²²³

Nasihat kitabı olarak Kâbe'de Hacerü'l-Esved önünde kaleme aldığını beyan ettiği "*Kitab-ı Mahbubiye*" fıkıh, tefsir, hadis, siyer, akaid gibi İslami ilimlerde tasavvufa ait geniş bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.²²⁴ "*Dîvân*", "*Risâletü'n Nûriye*", "*Tefsir*", ve "*Mevhub-ı Mahbub*" eserlerinden bazılarıdır. Bu eserlerden *Dîvân*, Türk Tarih Kurumu 1971'de kayıtlıdır. *Risâletü'n-Nuriye*, Antalya Tekeoğlu Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. *Tefsir* ise Farsça olarak kırık meal tarzında yazılmış olup iki cildinin nerede olduğu bilinmemektedir.²²⁵ *Mevhub-ı Mahbub*, eseri Eskişehir Yunus Emre Kültür Sanat ve Turizm Vakfı tarafından 2000 yılında basılmıştır.²²⁶

2.2.7. Tokatlı Molla Lütfi

Gerçek adı Lütfullah olan Molla, Lütfi diye tanınmıştır. Tokat'ta doğduğunu kendisi söyleyen Molla Lütfi, ilköğrenimini çağının âlimlerinden olan babası Kutbüddin Hasan'ın yanında gördükten sonra İstanbul'a giderek Sinan Paşa'dan mantık, felsefe, kelâm ve onun yönlendirmesiyle Ali Kuşçu'dan matematik derslerini okumuştur.²²⁷

Sinan Paşa sayesinde saray hâfız-ı kütüplüğüne tayin edilmiştir. Sinan Paşa görevinden alındığında onun da görevine son verilmiştir. Bunun üzerine hocası ile Sivrihisar'a gelerek onun zor günlerinde yanında olmuştur. Molla Lütfi, Fatih'in ölümünden sonra İstanbul'a dönerek Bursa, Edirne medreselerinde ve İstanbul'da Sahn medresesinde müderrislik etmiştir.²²⁸ Bazı farklı görüşlü âlimler bir vesile bularak Molla Lütfi'yi itikatsızlıkla itham etmiş ve idam edilmesine sebep olmuşlardır. Molla Lütfi, zındıklık suçlamasıyla yargılandıktan sonra idam cezasına çarptırılmış ve 1495 tarihinde Atmeydanı'nda boynu vurulmuştur. Eyüp'te Defterdar Mahmud Çelebi Mescidi yakınına gömülmüştür.²²⁹

²²³ Sivrihisar Belediyesi, "*Önemli Şahsiyetler*", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/sivrihisar/onemli-sahsiyetler>.

²²⁴ Keskin, *age.*, 305.

²²⁵ Keskin, *age.*, 306.

²²⁶ Ahmet Kartal, *Sivrihisarlı Baba Yusuf Mevhûb-ı Mahbûb*, (Eskişehir: Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2000).

²²⁷ Orhan Şaik Gökyay, Şükrü Özen, "Molla Lutfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 30, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), 255.

²²⁸ Uzunçarşılı, *age.*, C 2, 602.

²²⁹ Orhan Şaik Gökyay, Şükrü Özen, *agm.*, C 30, 255.

Tokatlı Molla Lütü'nin kıymetli eserleri vardır. Bunlardan biri yüz kadar ilmin mevzuundan bahseden Mevzuatı ulüm olup bundan başka hadis, mantık, belagat alanında da eserler kaleme almıştır.²³⁰ Bazıları şöyledir: “*Hâşiye ‘alâ Hâşiyeti’ş-Şerhi’l-Metâli*”, “*Hâşiye ‘alâ evâ’ili Şerhi’l-Mevâkıf*”, “*es-Seb ‘u’ş-şidâd*”, “*Risâle fî tahkîki vücûdi’l-vâcib*”, “*Risâle (Kelimât) müte ‘allika bi-âyeti’l-hac*”, “*Zübdetü’l-belâga*”, “*Hâşiye ‘alâ Şerhi’l-Miftâh*”, “*Risâle fîmâ yete ‘allaku bi-hurûfi’t-teheccî*”, “*Taz ‘îfü’l-mezbah*”, “*Risâle fî’l- ‘ulûmi’ş-şer ‘iyye ve’l- ‘Arabîyye*”, “*el-Metâlibü’l-ilâhiyye*”, “*Harnâme*”, “*el-Ferec ba ‘de’ş-şidde Tercümesi*”.

2.2.8.Hızır Bey

Müftü Ahmet Paşa'nın oğlu, Hızır Bey'in torunudur. II. Bayezid dönemi şairlerinden ve meşayihindedir. 1508 yılında vefat etmiştir. Türkçe ve Farsça şiirleri olup Nakşibendi'dir.²³¹

2.2.9.Derviş Şemseddin

Hayatı hakkında yeterli bir bilgi olmayan Derviş Şemseddin'in Latîfi tarafından Seferihisarlı olduğu, Âşık Çelebi ve Kâtip Çelebi tarafından ise İran bölgesinden geldiği söylenmektedir. Latîfi “Ol ahd-i hümâyûnun âhirlerinde âhirete gitmiştir” demekle Yavuz Sultan Selim devrinin son yıllarında vefat ettiğine işaret etmektedir. “*Dehmurg*” adlı mesnevisini 1513 yılında yazdığına göre bu tarihte hayatta olduğuna kesin gözü ile bakılmaktadır.²³² Şairin günümüze ulaşan tek eseri mesnevi tarzda kaleme alınmış olan “*Dehmurg*”dur. Bu eserde tasavvufî konular işlenmiştir. Günümüzde bu eserin yedi nüshası bulunmaktadır.²³³

2.2.10.Ali Veledi Yusuf

1492 yılında müderris olduğu, kendisinden yayalık hizmeti beklenmemesi gerektiği yazıldığı halde kurumlar arası transferin zorluğundan anlaşmazlık devam etmiştir.²³⁴ Bu durum 1502 yılında I. Bayezid'den aldığı bir nişanla bu husus çözüme

²³⁰ Uzunçarşılı, age., C 2, 603.

²³¹ Özalp, age., 124.

²³² Hasan Aksoy, “Derviş Şemseddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 9, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994), 197.

²³³ Aksoy, agm., C 9, 198.

²³⁴ Doğru, age., 12.

ulaşmıştır. Ali veledi Yusuf Sivrihisar'ın Kepen Köyü'nden Abdülkadir veledi İbrahim, Müeyyed-zade Abdurrahman Efendinin danışmendlerindedir.²³⁵

2.2.11.Hayder

Fatih devri şairlerinden olan Hayder Sultan Cem'in defterdarıdır. 1525 senesinde reisülküttab olup bu vasfı kazanan ilk kişi olmuştur. Sivrihisarlı olan Hayder yeniçerilerin isyanında idam edilmiştir.²³⁶

2.2.12.Aziz Mahmud Hüdayi

1541 yılında Şereflikoçhisar'da doğan Aziz Mahmud Hüdayi, ilk medrese tahsilini çocukluğunu geçirdiği Sivrihisar'da yapmıştır. Ayasofya medreselerinde medrese tahsilini tamamladıktan sonra Hocası Nâzırzâde Edirne Selimiye Medresesi'nde müderris olduğunda onun yanından ayrılmamıştır. 1573 yılında Bursa Ferhadiye Medresesi'ne müderris ve Câmi-i Atik Mahkemesi'ne nâib tayin edilmiştir.²³⁷

1576 Ekim Nazırzâde vefat edince Hüdayi Üftâde'ye intisab etmiştir. 1580 yılında Üftâde tarafından Sivrihisar'a halife olarak gönderildikten ve bir müddet sonra Üftâde vefat etmiştir. 1580 yılında Balkanlara giden Hüdayi 1584 yılında Küçük Ayasofya'ya şeyh olmuş, 1586'da Tebriz Seferi'ne katılmıştır. 1599'da Mihrimah Sultan Camii'nde vaaza başlamıştır. 1618 ve 1620 yıllarında iki kere hacca gitmiştir.²³⁸

Aziz Mahmud Hüdayi, vefatına kadar vaizlik yapmış, Üsküdar'da irşad ve nefisleri terbiye manevi hizmetinde bulunmuştur. III. Murad (1574-1595), III Mehmed (1595-1603), I. Ahmed (1603-1617), II. Osman (1618-1622), IV. Murad (1623-1640) devirlerinde yaşamış olup hepsinden büyük sevgi ve saygı görmüştür. Menkıbelerden anlaşıldığına göre, Sultan I. Ahmed Hüdayi'ye "Rikabında piyade yürüyecek" kadar teslimiyet içinde bulunmaktadır.²³⁹ Aziz Mahmud Hüdayi 1628 yılında vefat etmiştir. On bir çocuğu olup altı tanesi kızdır. Nesli kızları Ümmügülsüm, Zeyneb ve Fatma Zehrâ vasıtasıyla devam etmiştir.²⁴⁰

²³⁵ Doğru, *age.*, 13.

²³⁶ Özalp, *age.*, 125.

²³⁷ Hasan Kamil Yılmaz, "Aziz Mahmud Hüdâyi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 4, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 338.

²³⁸ SEV, *age.*, 269-270.

²³⁹ Keskin, *age.*, 301.

²⁴⁰ Yılmaz, *agm.*, C 4, 339.

Birçok eser kaleme alan Aziz Mahmud Hüdayi'nin “*Nefâ'isü'l-mecâlis*”, “*Câmiu'l-fezâil ve kamiu'r-rezâil*”,²⁴¹ “*Miftâhu's-salât ve mirkatü'n-necât*”, “*Hulâsatü'l-ahbâr fi ahvâli'n-nebiyyi'l-muhtâr*”, “*Habbetü'l-mahabbe*”, “*Keşfü'l-kînâ an vechi's-semâ*”, “*Divan*” (*Dîvân-ı İlâhiyyât*), “*Necâtü'l-garîk fi'l-cem'i ve't-tefrîk*”, “*Tarîkatnâme*”, “*Mektûbât*”, “*Nesâih ve Mevâiz*”, “*Mi'râciyye*” kitapları eserlerinden bazılarıdır.²⁴²

Osmanlı döneminde tarikatlar büyük önem arz etmektedir. Hüdayi tarikatının Osmanlı dönemi tarikatlarından olduğu ve kurucusunun da Aziz Mahmud Hüdayi hazretleri olduğu ifade edilmektedir. Üsküdar'daki dergâhında birçok müntesibi bulunmaktadır.

Sivrihisar merkezde bulunan Aziz Mahmud Hüdayi'nin isminin verildiği cami bugün restorasyon halindedir. Aziz Mahmud Hüdayi Sivrihisarlılar için büyük önem arz etmektedir. Günümüzde ilçede bu isimde bulunan bir İmam Hatip Lisesi bulunmaktadır.

2.2.13.Osman Afif

1818 yılında Mekke'de doğmuştur. Âlim ve şair Ali Rûsdem Efendi'nin oğludur. Hıfzını Mekke ve Medine'de tamamlamıştır. Babası akrabaları ile birlikte bir kıtlık döneminde Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu göç esnasında bir müddet Şam'da kalmışlardır. İki kardeşi hicret esnasında Hatay'da ve Konya'da vefat etmişlerdir. Padişah Sultan II. Mahmut kendisine saygı göstererek Ankara'nın Keskin ilçesi Cöngel (Taşobası) arazisine, bir müddet sonra da Eskişehir Sivrihisar yolunda Doğanca Köyü'ne yerleştirmiştir. Bir müddet İstanbul'da müderrislik yaptıktan sonra Sivrihisar'da Kurşunlu Camii yanında İrfaniye Medresesini kurmuş ve burada ilim okutmaya devam etmiştir. Buraya su getirtirmiştir. Sivrihisar'da müderrislik yaptıktan sonra tekrar İstanbul'da müderrislik yapan Osman Afif'in iyi bir hattat olduğu ifade edilmektedir. Kendisinin veli olduğu yönünde rivayetler bulunmaktadır. 1881'de 63 yaşında vefat ettiği ve Cöngel (Doğanca) kabristanına defnedildiği bilinmektedir. Oğlu Şeyh Ahmed Şemseddin Efendi Hamdi Baba türbesinde medfundur.²⁴³

²⁴¹ Yılmaz, *agm.*, C 4, 339.

²⁴² Yılmaz, *agm.*, C 4, 340.

²⁴³ Keskin, *age.*, 313.

2.2.14.Ömer Lütfi Efendi

1841 senesinde Sivrihisar'da doğmuş olan Ömer Lütfi ulemadan Yahya Efendi'nin oğludur. Babasından ve şair hocalarından ders görmüştür. Daha sonradan Menlikli Ahmed Tevfik Efendi'den ders almaya devam etmiştir. Arap ilimlerini tamamlayarak 1876 yılında icazet almıştır. 1902 yılından 1909 yılına kadar Sivrihisar kazasında müftülük yapmıştır.²⁴⁴

2.2.15.Şeyh İbrahim Efendi

1855 yılında Sivrihisar'a gelmiş olan İbrahim Efendi âlim bir zattır. “*Mutluluk Anahtarı*” adlı eseri kayınpederi yazmaya başlamış kendisi tamamlamıştır. Şeyh İbrahim Efendi Sivrihisar'ın âlimler şehri olduğunu düşündüğünden bir müddet burada kalmıştır.²⁴⁵

2.2.16.Mehmet Ali Efendi

Helvacızade Osman Efendi'nin oğlu olup, 1873 tarihinde Sivrihisar kazasında doğmuştur. Önce Hazinedar Medresesi'nde daha sonra da İrfaniye Medresesi'nde tahsile başlamış ve mahalli ulemadan Tucazade Halil Efendi'den icazet almıştır. 1909 yılında Sivrihisar müftüsü olmuştur.²⁴⁶

2.2.17.Ahmet Muhtar Efendi

Hüseyin Efendi'nin oğlu olup, 1888 yılında Sivrihisar kasabasında doğmuştur. İbtidai Mektebinde okuduktan sonra, Rüştüye girmiş ve müretteb derslerini tamamlamıştır. 28 Temmuz 1909 tarihinden itibaren Sivrihisar Kazası Eytam Tahsildarlığı'nda bulunmuştur. Soyadı kanunu ile çocukları Baydar soyadını almıştır.²⁴⁷

²⁴⁴ Keskin, *age.*, 312.

²⁴⁵ Keskin, *age.*, 313.

²⁴⁶ Keskin, *age.*, 312.

²⁴⁷ Keskin, *age.*, 299.

2.2.18.Hacı Hilmi Efendi

Ruus hocalığı ve sarayın mabeyn imamlığı yapmıştır. İrfaniye ve Hızır Bey Medresesi'nde müderrislik, Ulu Cami ve Aziz Mahmud Hüdayi Cami hatipliğinde bulunmuştur.²⁴⁸

2.2.19.Ahmed Hüsamettin Efendi

Kur'an-ı Kerim'i klasik yorumlamanın dışında iç anlamını tevil yoluyla açıklamıştır. İstanbul, Denizli, Trablusgarb, Sivrihisar ve Bursa'da bulunan bu zat eserlerinde ayetlerin bilimsel yönlerini açıklamıştır. “*Edvar-ı Âlem*” günümüze ulaşmış eserlerindedir. Sivrihisar Şeyh Ziyaneddin Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.²⁴⁹

Osmanlı döneminden sonra da bölgede önemli şahsiyetler yetişmiş ve önemli mevkilere gelmişlerdir. Prof. Dr. Mehmet Kaplan²⁵⁰, İhsan Gevrek Babulluoğlu, Prof. Dr. İhsan Sarıkardaşoğlu²⁵¹ Sivrihisar'da yetişen ya da bir müddet bulunan âlimlerden bazılarıdır.

²⁴⁸ Keskin, *age.*, 313.

²⁴⁹ Keskin, *age.*, 314.

²⁵⁰ Keskin, *age.*, 308.

²⁵¹ Keskin, *age.*, 314.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVRİHİSAR KAZASI MİMARİSİ VE TARİHİ ESERLERİ

Sivrihisar'ın, bulunduğu coğrafi konum itibari ile tarihte önemli gelişmelere şahit olmuş ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan bir bölge olduğunu daha önceden belirtmiştik. İşte bu sebepten dolayıdır ki Sivrihisar mimari alanda zengin bir yapıya sahiptir. Şimdi bu eserlerden Osmanlı dönemine kadar yapılanlarını ele almak istiyoruz.

3.1.OSMANLI DÖNEMİ ÖNCESİ SİVRİHİSAR MİMARİSİ

Sivrihisar ve dolaylarında Osmanlı döneminin yapıtları bulunmakla beraber İlkçağ ve Selçuklu sanatının özgün yapıtları da bulunmaktadır. Özellikle Sivrihisar Ulucami 1274 yılında yapılmış olup sadece bu yörede değil, Anadolu Selçuklu sanatının bile en seçkin örneklerinden biridir. Alemşah Kümbeti ise Selçuklu türbe mimarisinin bütün özelliklerini göstermektedir. Sultanönü sancağının stratejik önemi göz önünde bulundurulursa yol kavşağında bulunan Sivrihisar'ın da Selçuklunun önemli kasabalarından olduğu açıktır.²⁵² Şimdi bu başlık altında Sivrihisar merkezinde ve çevresinde yer alan tarihi yer ve yapıları ele almak istiyoruz.

3.1.1.Pessinus

Bölge için tarihi bir öneme sahip olan Pessinus, Sivrihisar'ın en eski yerleşim yerlerinden biri olup ilçeye 16 km uzaklıktadır. Günümüzde burada Ballıhisar Köyü bulunmaktadır. Roma ve Yunan mitolojisine göre yaratılmışların anası kabul edilen Ana tanrıça Kybele'nin 1820 rakımlı Arayit (Dindymus) Dağı'nın zirvelerinde tecelli ettiğine inanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki Pessinus şehri bu inanın merkezi konumundadır.²⁵³

Kybele tapınağı, batıya dönük olan yapı, Yunan peripteras tapınakları şeklindedir. Avlu ile çevrili olan yapının kuzey ve güney kısımlarında yedişer sütun bulunmaktadır. Yapının plan tekniğine bakıldığında Helenistik döneme ait olduğu tahmin edilmektedir.²⁵⁴

²⁵² Doğru, *age*, 8.

²⁵³ Keskin, *age.*, 15.

²⁵⁴ Keskin, *age.*, 15.

Resim 3.1: Pessinus Antik Kenti

Tiyatro, kentin güney doğusunda kuzeye bakan kısmındadır. Perge, Side, Aspendos tiyatroları planında olan yapının otuz basamaklı olduğu tahmin edilmektedir. Stadyum, tiyatro bitişğinde olan bu kısmın kalıntıları yoktur. Nakrapol, 3. ve 4. yüzyıla tarihlenen galleriç başrahibi için yaptırılan aslanlı mezardır. Tarihçiler Pessinus'ta 360 çeşme olduğunu yazmaktadırlar. Su kanalı 1 km uzunluğunda 16 m genişliğindedir. Kuzey ucunda köprü vazifesi gören bir baraj bulunmaktadır.²⁵⁵

Resim 3.2: Pessinus Antik Kenti

²⁵⁵ Keskin, *age.*, 16.

Köyde Pessinus kalıntılarını ilk tespit eden kişi, 1834 yılında Ballıhisar'ı ziyaret eden Charles Texier'dir. Antik kentin kalıntılarına ilişkin bir tür hayali plan ve restitüsyon çizimi bırakmıştır. 1882'de köyü ziyaret eden Karl Humann ise o zaman görünür halde olan antik yapıların bir eskizini yapmıştır. Alandaki kazılar ancak 1967'de, Gent Üniversitesi'nden Pierre Lambrechts'in yönetimindeki bir ekibin alana gelişiyle başlamıştır. Bu kazının amacı, antik yazarların eserlerinde sıklıkla bahsi geçen ve tasvir edilen ünlü Kybele tapınağını keşfetmek olarak açıklanmıştır. Lambrechts 1973'te ölümüne kadar kazılara devam etmiştir. Gent kazıları 1987'de John Devreker tarafından yeniden başlatılmış ve 2008 yılına kadar sürdürülmüştür. Bunun ardından, Melbourne Üniversitesi'nden Gocha Tsetskhladze'nin başkanlığındaki bir ekip çalışmaları yürütmüştür.²⁵⁶

Resim 3.3: Pessinus Antik Kenti (Tapınak Figürü)

²⁵⁶Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/pessinus-antik-kent>.

3.1.2.Sivrihisar Kalesi

Bizans İmparatoru I. Justinianos (527-565) VI. yüzyılda Sivrihisar bölgesine Justinianopolis adıyla bir kale yaptırmıştır. Kale sivri kayalar üzerine inşa edilmiş olduğundan Türklerin idaresine geçtikten sonra coğrafi yapısına nispetle bu adla anılmaya başlanılmıştır.²⁵⁷

Resim 3.4: Sivrihisar Kalesi

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Sivrihisar sıklıkla el değiştirmiştir. Kimi zaman Osmanlı'nın elinde bulunan toprak kimi zaman Karamanoğullarının elinde bulunmuştur. Bundan dolayıdır ki kale sık sık tahrip olmuştur. Günümüze ulaşan kale kalıntılarından anlaşıldığına göre kalede sarnıç, tahıl ambarı ve çeşitli malzemelerin konulduğu bölmeler bulunmaktadır. Bu bölmelere neler konulduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır.²⁵⁸

Resim 3.5: Sivrihisar Kalesi İç Görünümü

²⁵⁷ Sezgin, *agm.*, C 37, 289.

²⁵⁸ Doğru, *age.*, 20.

3.1.3.Sivrihisar Kılıç Mescid Minaresi

Şeyh Mehmet Efendi tarafından yaptırılan minare 1244 yılına tarihlenmektedir.²⁵⁹ Günümüzde sağlam olan yapının kitabesi yoktur. İlçenin en eski dini yapısı olarak kabul edilen Kılıç Mescidi 1924 yılında yıkılmış, sadece minaresi kalmıştır. Minare inşa edildiği dönemin özelliklerini taşımaktadır. İlçedeki süsleyici çini kuşaklara sahip olan tek minaredir.²⁶⁰

Bu mescidden ismini alan Kılıç Mahallesi'nde, Kağnıpazarı meydanında 28-29 Hd. numaralı pafta, 168 ada, 1 nolu parselde yer almaktadır. Caminin bu mahallede oturan, Oğuz boylarının Kılıç aşiretinden ismini alması mümkün olduğu gibi, Sivrihisar kılıçla feth olunduğu için ve kılıca dayanılarak hutbe okunan ilk mescid olması dolayısıyla da bu ismi almış olması muhtemeldir.²⁶¹

Resim 3.6: Kılıç Mescid Minaresi

Caminin bugün minaresi ayakta. Halen 4 büyük basamakla çıkılan kapısı, camiye bitişik olduğu batı cihetinde bulunmaktadır. Kaidesinin üzerinde bulunan dört köşe pabuçluk kısmı, köşelerinden pahlanarak silindir gövde ile uyuşmuştur. Minare 53 basamaklı olup, minarede çini kuşaklar vardır. Bu kuşaklardan biri şerefe peteklik altında,

²⁵⁹ Erol Altınsapan, Canan Parla, *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 1548, 2004), 311.

²⁶⁰ Erol Altınsapan, *Sivrihisar'da Türk Mimarisi*, (Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi 1988), 11.

²⁶¹ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/kilic-mescid-camii>.

diğer ikisi şerefeden sonra bacanın ortasında ve külahın altındadır. Camgöbeği yeşil renklindedir.²⁶²

3.1.4.Mülk Köyü Doğan Arslan Mescidi

Kitabesine göre Bayraktar Doğan Arslan Bey tarafından 1247 yılında yaptırılmıştır. 1994-95 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından son cemaat yeri, özgün olmayan ahşap örtü kaldırılarak sivri tonoz ile örtülmüştür. Yapı günümüzde sağlamdır. Mülk Köyü mezarlığının bulunduğu tepede yer alan yapı, kare planlı, kubbe örtülü ve son cemaat yerlidir.²⁶³

Resim 3.7: Doğan Arslan Mescidi

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

3.1.5.Sivrihisar Ulu Camii

Eskişehir'in Sivrihisar ilçesinin merkezinde bulunan caminin en eski kitabesi 1231-32 tarihini taşımakla birlikte, yapı bugünkü biçimine 1274 tarihinde kavuşmuştur.²⁶⁴ İlk olarak 1232 yılında I. Alâeddin Keykubat'ın (1220-1237) saltanatı

²⁶² Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/kilic-mescid-camii>.

²⁶³ Altınşapan, Parla, *age.*, 368.

²⁶⁴ Cem Boz, *Saltanat Nâibi Eminüddin Mikâil'in Hayatı ve Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi'ndeki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013), 23-24.

esnasında Emir Celaleddin Ali Bey tarafından inşa ettirilmiştir. III. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) nâibi Eminüddin Mikail'in 1274-75 yaptırdığı müdahale ile bugünkü şeklini almıştır. 1409-10 yılında minare eklenen camiye 1439-40 yılında mihrab eklenildiği düşünülmektedir. 1778 yılında tamir gören cami 1956-1959 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır.²⁶⁵

Selçuklu döneminden günümüze kadar gelen cami ahşap direkli camilerin nadir örneklerindedir. Ahşap direklerin üzerine bazı antik başlıklar oturtulmuştur. Düz ağaç başlıkların yanı sıra Pessinus'tan getirildiği düşünülen antik başlıklar da kullanılmıştır.²⁶⁶ Dört giriş kapısı bulunan caminin duvarları kesme ve moloz taşla örülmüştür. Caminin sağ ve sol kanadı üzerinde kitabeler bulunmaktadır.²⁶⁷

Resim 3.8: Sivrihisar Ulu Cami

Ulu Cami'nin minberinin 1924 yılında yıktırılan Kılıç Mescid Cami'den getirildiği bilinmektedir. Bu minberin üç tarafı Ayete'l-Kürsi ile çevrelenmiştir.²⁶⁸ Kendi minberinin de Ankara Aslanhane Cami'ne götürüldüğü söylene gelmiştir. Zikri geçen minberin ustası Ebu Bekir olup 1175 yılına tarihlendiğinden bu söylenti iddia olmaktan ileri geçememiştir.²⁶⁹

²⁶⁵ Ayşe Denknalbant, "Sivrihisar Ulucamii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 42, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 116.

²⁶⁶ Keskin, *age.*, 132.

²⁶⁷ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulucami>.

²⁶⁸ Ayşe Denknalbant, *agm.*, C 42, 116.

²⁶⁹ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulucami>.

Resim 3.9: Sivrihisar Ulu Cami

Fatih Sultan Mehmet dönemi kadılarından, İstanbul'un ilk Kadısı Hızır Bey bu camiyi 1440 yılında onartmıştır. 2013 yılında restorasyonuna başlanılan Ulu Cami Mayıs 2015 tarihinde törenle ibadete açılmıştır. Sivrihisar Belediyesinin 2015 yılında yapmış olduğu başvuru sonucunda alınan kararla UNESCO Dünya Mirası geçici listesine eklenmiştir.²⁷⁰

Resim 3.10: Sivrihisar Ulu Cami Minberi

²⁷⁰ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/ulucami>.

3.1.6.Nasreddin Hoca'nın Evi

Ünü dünyaya yayılmış olan Nasreddin Hoca'nın Sivrihisar'da veya Sivrihisar'a bağlı Hortu Köyü'nde 1208-1209 yılında doğduğu, 1284-85 yılında da vefat ettiği kabul edilmektedir.²⁷¹ Sivrihisar'ın Hortu Köyü'nde Nasreddin Hoca'ya nispet edilen 12. yüzyıla ait evi, hamam kalıntıları ve anne babasına ait olduğu düşünülen iki mezar bulunmaktadır. Babasının imamlık yaptığı cami ve yanında medrese izleri vardır.²⁷² Şu an günümüzde bu ev hala bulunmakta ve bulunduğu köy Nasreddin Hoca Köyü olarak isimlendirilmektedir.

3.1.7.Hamamkarahisar Köyü Ulu Camii

Kitabesi günümüze ulaşmayan yapının kesin inşa tarihi bilinmemektedir. 1259 yılında Selçuklu Emiri Seyfettin Kızıl Bey tarafından yaptırıldığı ileri sürülmektedir. Mimari özellikleri incelendiğinde 13. yüzyıla tarihlenmektedir. 1973 yılında halk tarafından onarılarak kasnak pencereleriyle harim kubbesinin dökülen taşları yenilenmiştir. Caminin sıvaları tamamen dökülmüş bazı yerlerde tuğlaları erimiştir. Günümüzde kullanılmaz durumdadır. Hamamkarahisar Dutlu Köyü yolu üzerinde bulunmaktadır. Kare planlı, üç bölümlü son cemaat yerli kubbe örtülüdür. Minaresi yoktur.²⁷³

Resim 3.11: Hamamkarahisar Köyü Ulu Camii

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

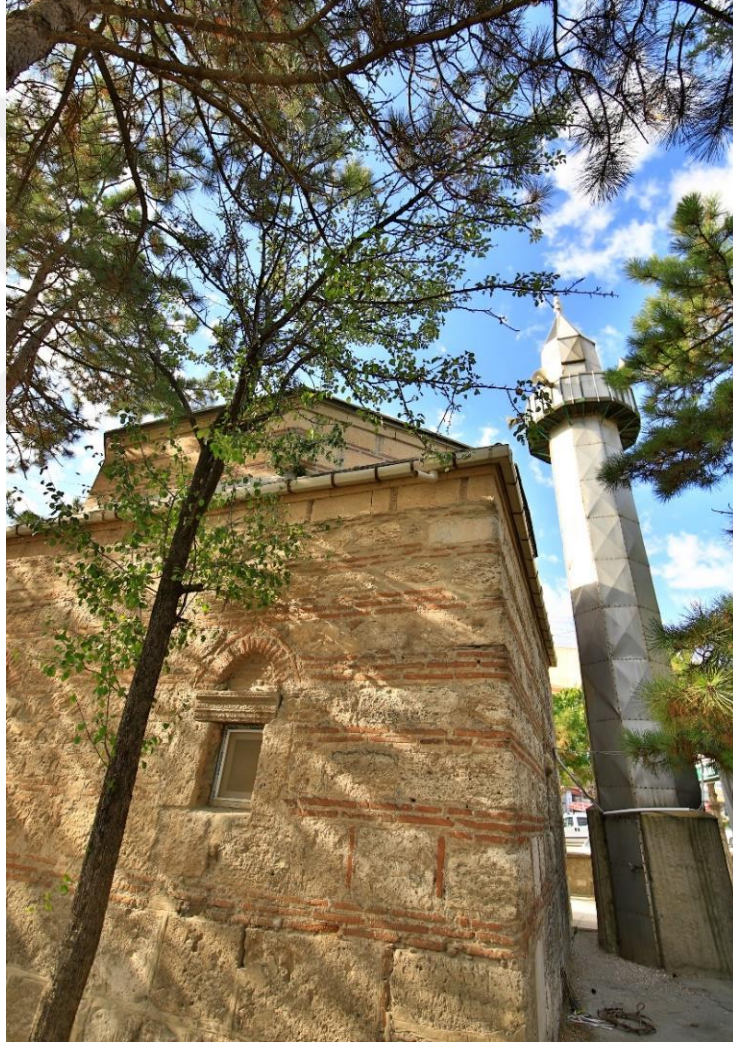
²⁷¹ Keskin, *age.*, 267.

²⁷² Keskin, *age.*, 272.

²⁷³ Eskişehir Valiliği, *81 ilde Kültür ve Şehir Eskişehir*, (İstanbul: Eskişehir Valiliği Neşriyat, 2014), 93.

3.1.8.Sivrihisar Hoca Yunus Türbesi (Kümbet Camii)

Sadeddin Hoca Yunus tarafından 1276 yılında yaptırılmıştır. 1974 yılında yapının kuzeyine merdiven, doğusuna saç bir minare yapılmıştır.²⁷⁴ Cumhuriyet Mahallesi Eskişehir Caddesi üzerinde bulunan yapı tek mekânlı, çift katlıdır. Alt kat toprak dolmuştur. Üst kat kare planlı, kubbe örtülüdür.²⁷⁵ Yapının tüm cephelerinde kesme taş, moloz taş ve tuğla almaşık teknikte kullanılmıştır. Yapıda kapı ve pencerelerin söve ve lentolarında kullanılan devşirme mermer malzemeler üzerinde yer alanlar dışında süsleme unsuru yoktur.²⁷⁶

Resim 3.12: Kümbet Cami

²⁷⁴ Altınsapan, Parla, *age.*, 336.

²⁷⁵ Altınsapan, Parla, *age.*, 337.

²⁷⁶ Eskişehir Valiliği, *age.*, 98.

3.1.9.Sivrihisar Mahmud Suzani Türbesi

Hoca Sadeddin Yakub bin Hoca Bahadır Ömer tarafından 1348 yılında yaptırılmıştır. 1980 yılında Belediye tarafından onarılmıştır. Doğu ve batı cephelerine tuğla örülü birer üçgen alınlık yapılarak üzeri kırma çatıyla örülen yapı günümüzde sağlamdır.²⁷⁷

Resim 3.13: Mahmud Suzani Türbesi

Kurşunlu Mahallesi, Uçapark Caddesi'nde yer alan iki katlı yapının alt katı dikdörtgen planlı, sivri tonoz örtülü, üst katı eyvanlıdır. Her iki kata da batı cepheden girilir. Alt kata, eksende bulunan dikdörtgen biçimli bir kapı; üst kata, önünde yer alan sivri kemerli, eyvandan basık kemerli bir kapıyla girilir. Üst kattaki eyvanlı giriş, sivri tonoz örtülüdür.²⁷⁸ Tüm cepheler kesme taş kaplamadır. Mescit bölümünün güney duvarında, parça halinde, üçgen çerçeve içerisine alınmış palmet biçimli bir kartuş bulunur. İçerisinde, beşer yapraklı iki kıvrık dal arasında bir ay ve on iki kollu yıldız motifiyle ayetin yazılı olduğu alçı kabartma mevcuttur.²⁷⁹

²⁷⁷ Eskişehir Valiliği, *age.*, 100.

²⁷⁸ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/seyyid-seyh-mahmud-suzani-kulliyesi>.

²⁷⁹ Eskişehir Valiliği, *age.*, 100.

Resim 3.14: Mahmud Suzani Türbesi

3.1.10. Alemşah Kümbeti

Kümbet, eski Selçuklularda iki katlı inşa edilmiş yapılardır. Bu yapıların alt katı bir mummyalık olup üst katı da aynı yapıda silindirik veya çokgen gövdeli, içten kubbe, dıştan konik ya da piramidal çatı ile örtülü mezar anıtlarına verilen isimdir.²⁸⁰

Resim 3.15: Alemşah Kümbeti

Alemşah Kümbeti, Melikşah Bey tarafından şehit edilen kardeşi Sultan Şah bin Kiro Baltu için yaptırılmıştır.²⁸¹ Üzerinde dili Arapça olan dokuz satırlık kitabeye göre 1327-

²⁸⁰ Sema Doğan, “Kümbet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 26, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 547.

²⁸¹ Hikmet Önpeker, *Büyükşehir Eskişehir*, (Eskişehir: Metinler Matbaacılık, 1977), 94.

28 yılında yaptırılmıştır.²⁸² Son yıllarda da önemli ölçüde bir tamir görerak harap olmaktan kurtarılan yapı günümüzde ziyarete açık konumdadır. İki katlı olan yapının üst katının bir duvarında mihrap, bu mekânın altında da esas mezar odası bulunan yerde Sultan Şah'ın kabri yer almaktadır.²⁸³

Cami Kebir Mahallesi, Park Caddesi'nde bulunan yapı, tek mekânlı, çift katlıdır. Alt ve üst kat kare planlıdır. Alt kat basık tonoz, üst kat kubbe örtülüdür.²⁸⁴ Yapı üzerinde hem Anadolu Selçukluları hem de İlhanlıların mimari unsurları bulunmaktadır. Bu da bize bölgenin İlhanlı hâkimiyetine girmiş olmasına rağmen hala Anadolu Selçuklu devleti etkisinden kurtulamadığını göstermektedir.

Resim 3.16: Alemşah Kümbeti Giriş Kapısı

3.2.OSMANLI DÖNEMİ SİVRİHİSAR MİMARİSİ

3.2.1.Cami, Mescid ve Türbeler

Anadoluda İslamiyetin yayılması ile birlikte birçok bölgeye mescit, cami yaptırımına özen gösterilmiştir. Müslümanların temel ibadet yerlerini oluşturan bu

²⁸² Dr. Hamza, Gündoğdu, "Sivrihisar Alemşah Kümbetinin Mimarisi, Geometrik ve Figürlü Plastik Süslemeleri Üzerine", (Vakıflar Dergisi, 1982), S 16, 136.

²⁸³ Semavi Eyice, "Alemşah Kümbeti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 2, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 368.

²⁸⁴ Altınsapan, Parla, *age.*, 342.

mekanlar kutsal kabul edilen yerlerdir. Bundan dolayı fethettikleri yerlerde ilk olarak mescit ve cami yapımına ayrı bir önem verilmiştir. Kazada sadece Osmanlı döneminde değil Selçuklu döneminde yapılan mescit ve camiler de söz konusudur. Osmanlı döneminde de ibadethanelerin yapımına devam edilmiştir. Ankara Vilayet Salnâmeleri içerisinde, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kazanın cami ve mescit olarak ne kadar olduğu belirtilmiş olup bunların içeriği hakkında pek bilgi verilmemiştir. Cami ve mescit sayıları 128 tane'dir. Bunların yanı sıra iki büyük zevatin, Şeyh Hamdi Baba ve Caferi Tayyar medfenlerinin varlığı da ifade edilmektedir. Şeyh Hamdi Babanın türbesi günümüzde de mevcut olup, Caferi Tayyar Efendinin medfeni hakkında başka bir bilgiye rastlanılmamıştır.

3.2.1.1. Balaban Camii

1345 yılında yaptırılmıştır. Cami günümüze kadar büyük onarımlar geçirmişse de minare ve mihrapta görülen orijinal özellikler, yapının 14. yüzyılda yapıldığını doğrulamaktadır.²⁸⁵ Mimari olarak büyük bir öneme sahip olmamasına rağmen minare ve mihrabın orijinalliğini koruması açısından önemlidir. Minaresi ilçedeki en süslü tuğla işçiliğine sahiptir.²⁸⁶

Resim 3.17: Balaban Cami

²⁸⁵ Altınsapan, *agt.*, 42.

²⁸⁶ Altınsapan, *agt.*, 43.

Elmalı Mahallesi Cennet Sokak'ta yer alan yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlıdır. Sofya Fatıhi Balaban Bey tarafından yaptırılmıştır. Cami dört ahşap direkli ve ahşap örtülüdür.²⁸⁷ Dikdörtgen planlı ve tek mekânlıdır.²⁸⁸ Kitabesi bulunmamaktadır. Halk tarafından 1974 yılında büyük bir onarım görmüştür. 1974 yılındaki onarımda avlusuna bir çeşme yapılmıştır. Çeşmeye 1888 tarihli bir mezar taşı kitabesi yerleştirilmiştir. Günümüzde yapı sağlam ve ibadete açıktır.²⁸⁹

3.2.1.2.Hızır Bey Mescidi (Kubbeli Mescidi)

Hızır Bey tarafından yaptırılan mescid Kubbeli Mahallesi Hızır Bey Sokak'ta yer alan yapı tek kubbeli, tek mekânlı ve kare planlıdır.²⁹⁰ Minaresi, minberi ve kitabesi bulunmamaktadır. Hızır Bey'in güzel ve mütevazı ahlakına iyi bir örnektir.

1438-39 yılında yapılan mescid 1960 yılına kadar maliyenin eski evrak deposu olarak kullanılmıştır. Daha sonra da Tarihi Eserleri Koruma Derneği tarafından tahliye edilen mescidin 1963 yılında restorasyonu yapılmıştır. Kubbesi mescidin sol tarafındaki son cemaat yeri mihrabı tamir edilirken, sağ taraftaki hazire duvarları ve son cemaat yerinin ön duvarı yeniden yapılmıştır.²⁹¹

Resim 3.18: Hızır Bey Mescidi

²⁸⁷ Keskin, *age.*, 168.

²⁸⁸ Altınsapan, *agt.*, 40.

²⁸⁹ Altınsapan, *agt.*, 41.

²⁹⁰ Altınsapan, *agt.*, 44.

²⁹¹ Keskin, *age.*, 169.

3.2.1.3.Kurşunlu Camii

Baba Yusuf tarafından yaptırılan caminin inşa tarihi kitabesine göre 1492 yılıdır. 1343 yılında Hoca Osmanoğlu Hoca İbrahim'in yaptırmış olduğu mescid yıkılarak yerine genişletilerek cami yaptırılmıştır.²⁹²

Kurşunlu Mahallesi Tekke Sokak'ta yer alan yapı, plan olarak tek kubbelidir. Üç kubbeli bir son cemaat yeri ve sağında minaresi vardır.²⁹³ Cami kare planlı olup önünde dört yuvarlak sütunun taşıdığı üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bu bölümlerin üzeri küçük kubbelerle örtülüdür. Minber ahşaptan ve basittir. Minare kaidesi, kare bir biçimde başlayıp sekiz kenara dönüşmektedir. İlçedeki diğer camilere göre daha iyi durumdadır. Günümüzde ibadete açıktır.²⁹⁴

Resim 3.19: Kurşunlu Cami

²⁹² Sivrihisar Kaymakamlığı, *Sivrihisar Dünyanın Merkezi Burasıdır*, (İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık, 2015), 40.

²⁹³ Keskin, *age.*, 181.

²⁹⁴ Altınsapan, *agt.*, 51.

Kapı üzerindeki sivri kemerin üstünde üç bölümlü üç satır halinde kitabesi Arapçadır. Bozuk bir sülüs hattı ile yazıldığı gibi Arapçası da bozuktur. Yapıldığından beri birçok onarım gören cami en son 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Bu restorasyonda kubbenin kurşun kaplaması ve pencereler onarılmıştır.²⁹⁵

Resim 3.20: Kurşunlu Camii İç Görünümü

3.2.1.4.Sivrihisar Hazinedar Mescidi

Banisinin Necibüddin Mustafa olduğunu söyleyen Tahsin Özalp, yapılış tarihini 13. yüzyıla dayandırmaktadır.²⁹⁶ Fakat 15. yüzyıl Başbakanlık Arşivi Tapu Tahrir Defterleri incelendiğinde yapının 15. yüzyılda inşa edildiği görülmektedir.²⁹⁷ Yapının malzemesi ve mimarisi Selçuklu döneminde yapıldığını gösterse de üzerindeki süslemeler Osmanlı dönemi yapısı olduğunu göstermektedir.²⁹⁸ Yapı günümüzde sağlam ve restarasyon halindedir.

Hazinedar Mahallesi, yeni ismi ile Karacalar Mahallesi'ndedir. Kitabe yeri boştur. Bina plan olarak tek kubbelidir. Kubbe çapı 11 metredir. Duvar kalınlıkları yaklaşık 110 cm'dir. Moloz ve kesme taşlar ile tuğla malzeme kullanılmıştır. Duvarlar almaşık düzenle örülmüştür. Pencere kemerleri tuğla örgülüdür.²⁹⁹

²⁹⁵ Altınsapan, *agt.*, 51.

²⁹⁶ Özalp, *age.*, 71.

²⁹⁷ Altınsapan, Parla, *age.*, 313.

²⁹⁸ Altınsapan, *agt.*, 29.

²⁹⁹ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018 <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/hazinedar-camii>.

Resim 3.21: Hazinedar Mescidi

Anadolu'nun Kâbe minyatürlü ilk mescididir. Anadolu'da fresk olarak yapılmış olduğu bilinen Kâbe motifli ilk örnek Hazinedar Mescidi'nde bulunmaktadır. Mekke, Medine, Kudüs minyatürlerinin arasına çiçekler, hurma ağaçları ve geometrik motifler çeşitli renklerle işlenmiş. Resimlerin altı siyah, kobalt mavisi, toprak yeşili ve kahverengi ile çiçek vazoları ve dekoratif çiçeklerle süslenmiştir.³⁰⁰

Resim 3.22: Hazinedar Mescidi Kâbe Minyatürü

³⁰⁰ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018 <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/hazinedar-camii>.

Mescide batı duvarında pencere yanında açılan kapıdan girilip çıkılmakta ve mescidin kapısı ise Hazinedar Mescid'i, mescid olmanın yanında Hazinedar Medresesi öğrencilerine dersane görevi ifa ettiği, belki de bu sebeple bu mescid yanına sonradan Hoşkadem Camii'ni inşa gereği doğduğu anlaşılmaktadır. Belki minaresiz olması bundandır.³⁰¹

3.2.1.5.Sivrihisar Hoşkadem Mescidi

Hacı Hoşkadem tarafından 15. yüzyılda yaptırılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 1962 yılında gerçekleştirdiği onarımda yıpranan ve dökülen kaplamaları yenilenerek cepheleri derzlenmiş ve tüm iç duvarı sıvanarak badanalanmıştır. Yapı günümüzde sağlam ve ibadete açıktır. Karacalar Mahallesi Hoşkadem Sokak'ta bulunan yapı tek mekânlı, kare planlı, kubbe örtülüdür. Hacı Hoşkadem'in hayatı hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ahilik müessesesi ile ilişkilerine bakılarak Ahi olduğu tahmin edilmektedir.³⁰²

Resim 3.23: Hoşkadem Camii

³⁰¹ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018 <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/hazinedar-camii>.

³⁰² Altınsapan, Parla, *age.*, 331.

Resim 3.24: Hoşkadem Cami İç Görünümü

3.2.1.6.Sivrihisar Akdoğan Mescidi

Minaresi ve kitabesi yoktur.³⁰³ Mescidin tamamen yenilenmiş olması, dönem yapıları ile karşılaştırılmasını ve yapının mimari özelliklerine göre belirlenebilecek daha kesin bir tarih aralığına yerleştirilmesini imkânsız kılmaktadır. 1920 yılında hayırsever Hacı Hüseyin Taktak tarafından çatı, pencere ve kapı doğramaları yenilenmek suretiyle onartılan yapının bu tarihten önce geçirdiği onarımlar hakkında herhangi bir bilgi günümüze gelmemiştir. Kayalık bir arazide yer alışı, Akdoğan Mescidi'nin etrafında yapılaşmanın gelişmesine engel olmuş, bu da cemaatinin giderek azalması ve yapının bakımsız kalması sonucunu doğurmuştur. Mescidin duvarlarında moloz taş; duvar örgüsünde yer yer devşirme, hatılları, kapı kanatları, kapı ve pencere kasaları ile harimin serbest desteği ve tavanında ahşap; mihrabında kalıplama tekniği ile alçı; pencere parmaklıklarında demir malzeme kullanılmış, içte duvarlar sıvanarak boyanmıştır. Devşirme malzemelerin üzerinde yer alanlar hariç yapının cephelerinde bezeme bulunmamaktadır.³⁰⁴

Akdoğan Mahallesi Unkapanı Caddesi 2928 numaralı pafta, 170 numaralı ada, 2 numaralı parselde kayıtlı olup saat kulesi arkasındadır. Tek ahşap direk ile tek mekanlı dikdörtgen planlı, ahşap kirişlemesi üstten kaplamalı tavan ile örtülüdür. 15. yy.'a ait Başbakanlık arşivi tapu tahrir defterine 453151 B. Numaralı vakfiyede kayıtlı olup, Timurtaşpaşazade Umurbey oğlu Selçuk Bey tarafından yaptırılmıştır. 1998 yılında

³⁰³ Erol Altınsapan, *agt.*, 5.

³⁰⁴ Prof. Dr. Canan Parla, Prof. Dr. Erol Altınsapan, *Sivrihisar Akdoğan Mescidi*, (Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kasım 2016), S 32, 4.

Tarihi Eserleri Koruma Derneği tarafından duvarları ve çatısı tamir ettirilmiş, yıkılmaktan kurtarılmıştır.³⁰⁵

Resim 3.25: Akdoğan Mescidi

3.2.1.7. Gecek Köyü Ulu Camii

1944 yılında kapısına yerleştirilen panoya 1174-75 tarihinin yazılması yapının yanlış bir şekilde tarihlendirilmesine sebep olmuştur. Fakat Başbakanlık Arşivi Tapu Defterleri incelendiğinde Umur Bey'in oğlu Selçuk Bey tarafından 15. yüzyılda yaptırıldığı açıkça görülmektedir.³⁰⁶

Camiinin farklı dönemlerde onarımdan geçtiği kullanılan farklı malzemelerden anlaşılmaktadır. 1944 yılında minberi yapılmıştır. 1970-71 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Caminin kırma çatısı kaldırılarak kubbeleri kurşunla kaplanmıştır. Bu onarımla beraber duvarlarına bitkisel ve geometrik süslemeler de yapılmıştır. Yapı günümüzde sağlam ve ibadete açık konumdadır. Köy merkezinde bulunan çeşmenin güneyinde yer alır. Kare planlı, son cemaat yerli, kubbe örtülüdür. Batı cephede dışa taşkın dikdörtgen prizma kaideli, on altıgen gövdeli, tek şerefeli, konik külahlı minare yer alır.³⁰⁷

³⁰⁵ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018 <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/akdogan-mescidi>.

³⁰⁶ Altınsapan, Parla, *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*, (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 1548, 2004), 56-57.

³⁰⁷ Altınsapan, Parla, *age.*, 56-57.

Resim 3.26: Gecek Köyü Ulu Cami

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

3.2.1.8.Sivrihisar Ak Camii Minaresi

Günümüzde sağlam olan yapı, kitabesine göre 1793-94 yılına tarihlendirilir. Sivrihisar merkez Kurşunlu Mahallesi'nde bulunan silindirik gövdeli minare, kare planlı iki kaide üzerinde yükselmektedir.³⁰⁸

Resim 3.27: Ak Cami

³⁰⁸ Altınsapan, Parla, *age.*, 336.

3.2.1.9.Namazgâh

Karabaşlı Mahallesi'nde yer almaktadır. Kitabesi onarımlar esnasında yer değiştirmiş olup bugün mihrabın üzerinde ayet yazılı bir taş levhayla yan yanadır. Kitabesindeki bilgilere göre 1811 yılında İbrahim Ağaoğlu Hacı Hamza oğlu Halil tarafından yaptırılmıştır. Halk tarafından onarım görmüştür.³⁰⁹

Resim 3.28: Namazgâh

3.2.1.10.Elmalı Camii (Hacı Eskici Mescidi)

Karabaşlı Mahallesi'nde yer alan yapı 1834 yılında yaptırılmıştır.³¹⁰ Kim tarafından yaptırıldığı bilinmeyen yapının kitabesi yoktur. Minare ve minberi bulunmamaktadır.³¹¹ Daha ziyade mescid konumunda olan yapı günümüzde orijinalliğini kaybetmiştir. Mescidin kare mekânlı orta kısmının örtüsü, tüfekli örtü tekniği ile örtülmüştür. Yanlar ve arka mekân, duvarlarla kirişler üzerine uzanan yuvarlak döşemelerle kapatılmıştır. Mihrabı alçıdandır.³¹²

3.2.1.11.Bodur Camii (Kutbiddin Camii)

Karacalar Mahallesi Leylak Sokak'ta yer alan yapı, ismini kısa boylu minaresinden almaktadır. Kitabesi bulunmamaktadır. Güney cephesinde medresesi bulunmaktadır.³¹³ 1836 yılında Kutbiddin tarafından yaptırılmıştır.³¹⁴ Tahsin Özalp'ın tarihle ilgili Vakıflar Defterinden aldığı bu bilgi caminin mimari yapısı ile uyumludur.

³⁰⁹ Altinsapan, *agt.*, 55.

³¹⁰ Özalp, *age.*, 81.

³¹¹ Altinsapan, *agt.*, 58.

³¹² Keskin, *age.*, 179.

³¹³ Keskin, *age.*, 179.

³¹⁴ Özalp, *age.*, 81.

1972 yılında Sivrihisar Tarihi Eserleri Koruma Derneği tarafından, minarenin şerefe ve yukarısı yıkılarak yeniden yaptırılmıştır. Bu yapım esnasında daha önceden hatalı olan yapımı, 120 cm eklenerek ortadan kaldırılmıştır.³¹⁵

Resim 3.29: Bodur Camii

3.2.1.12. Yenice Camii

Yenice Mahallesi Elmalı Sokak'ta yer alan cami ahşap direklidir.³¹⁶ Kitabesi bulunmayan yapının kuzey cephesi giriş kapısının üzerinde 1884 tarihi yazılıdır.³¹⁷ Sivrihisar'ın ilk yapılan camilerinden iken, 300 sene evvel Mesud Paşa tarafından tamir ettirilmiştir.³¹⁸ Fakat daha sonradan Kara Zaim Süleyman Bey tarafından yeniden yaptırılan yapının bugünkü mimari özellikleri kuzey giriş kapısı üzerindeki tarihle uygundur.³¹⁹

³¹⁵ Keskin, *age.*, 180.

³¹⁶ Altınsapan, *agt.*, 65.

³¹⁷ Altınsapan, *agt.*, 67.

³¹⁸ Keskin, *age.*, 184.

³¹⁹ Altınsapan, *agt.*, 68.

Resim 3.30: Yenice Cami

3.2.1.13. Aziz Mahmud Hüdayi Camii (Yeni Cami)

Karacalar Mahallesi Ceylan Sokak'ta yer alan cami Vakıflar Genel Müdürlüğü adına kayıtlıdır. 1591 yılında Aziz Mahmud Hüdayi tarafından yaptırılmış ve bu isimle anılmıştır. Cami yıkıldığından 1893 yılında Kaymakam Mahmut Bey zamanında yeniden yaptırılmıştır. Bundan dolayı da Yeni Camii olarak isimlendirilmiştir.³²⁰ İç mekânda kubbe kasnağında yazılı 1914 tarihi iç süslemelerin bu tarihte yenilendiğini göstermektedir. Caminin doğu duvarında saçağın altında yer alan küçük taş levhadaki 1914 tarihi ise bu tarihte de bir onarım gördüğünü belgelemektedir.³²¹ Günümüzde restore edilmektedir.

Osmanlı mimarisinde 18. yüzyılda başlayan batılılaşma sürecinin örneği, 19. yüzyıl sonlarına ait olan bu camide görülmektedir. İçerisinde yer alan süslemeler barok motifi, meyve ve çiçek desenleri, bol kıvrımlı perde motifler örnek olarak gösterilebilir. Batı üslubuyla yapılan, ilçedeki tek camidir.³²²

Ortasında büyük bir kubbe, büyük kubbenin çevresinde yarım kubbeler şeklinde bağdadi ve ahşap tarzında inşa edilmiştir. Yapı 1894 yılında tamir edilirken minaresi

³²⁰ Keskin, *age*, 185.

³²¹ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/aziz-mahmut-hudayi-camii>.

³²² Altınsapan, *agt.*, 77.

uzunluğu yeterli görülmemiş ve yükseltilmiştir.³²³ Kapısının üstünde; Aziz Mahmut Hüdayi'nin bir dörtlüğü vardır. Dış kapıdan içeri girildiğinde iki yanda mihrap vardır. Minaresi basamaklıdır. Caminin arka ikinci katı kadınların namaz kılmalarına imkân sağlamaktadır.³²⁴

Resim 3.31: Aziz Mahmud Hüdayi Cami

Resim 3.32: Aziz Mahmud Hüdayi Cami İçten Görünümü

³²³ Keskin, *age.*, 186.

³²⁴ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/aziz-mahmut-hudayi-camii>.

3.2.1.14.Hamdi Baba Türbesi

Kurşunlu Mahallesi'nde yer alan yapının kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Kitabesi bulunmayan türbe moloz taştan inşa edilmiş olup, dikdörtgen planlıdır. Yöre halkı tarafından yapılan tamirler sonucu günümüzde bakımlı durumdadır. Şeyh Baba Yusuf'un çocuklarının kabrinin burada bulunmasından dolayı en erken 16. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmektedir.³²⁵ Türbe mimari olarak büyük bir öneme sahip olmamasına rağmen halk tarafından büyük ilgi görmektedir. Bunun temel sebebi ise halkın Şeyh Baba Yusuf'a verdiği değerdir.

3.2.2.Medreseler

Hızırbey Medresesi 15. yüzyılda, Karacalar Medresesi 18. yüzyılda Kubdiddin Medresesi 19. yüzyılda yaptırılmıştır.³²⁶ Osmanlı döneminde birçok medrese olmasına rağmen bu yapılar günümüze ulaşamamıştır. Yukarıda belirtilen yapılar da yıkılmış veya arsa halindedirler.

Hatuncuk Medresesi, Aziziye Medresesi, Şeyh Ahmed Ziyaeddin Medresesi, Şerefüddin Medresesi, Zıyaiye Medresesi, Hoca Zade Medresesi, Kozağacı Medresesi, Dümrek Medresesi,³²⁷ Sürez Medresesi, Atlas Medreseleri³²⁸ de yine Osmanlı döneminde yapılan fakat günümüzde olmayan medreselerdendir.

1891, 1894, 1900 ve 1902 seneli salnâmelerde 18 medrese³²⁹ 1907 senesinde ise 20 medrese³³⁰ kaydı yer almaktadır. Medreselerin sayıları yer almakla beraber bunların ismi ya da mekânı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Burada nüfus da göz önünde bulundurulduğunda bu kadar medresenin bulunması kuvvetli ihtimaldir. Fakat günümüzde bu medreselerden hiçbirinin mevcut olmaması, aslında bu yapıların abidevi bir yapı olmadığını ve zaman içerisinde yıkıldığını göstermektedir.

3.2.3.Kervansaraylar

Tahsin Özalp Sivrihisar'da Eminateddin Mikail Kervansaray'ı ve Sogabey Kervansaray'ı bulunduğunu ifade etmektedir. 1274 yılında Eminateddin Mikail tarafından,

³²⁵ Altinsapan, *agt.*, 99.

³²⁶ Altinsapan, *agt.*, 101.

³²⁷ Özalp, *age.*, 46.

³²⁸ Özalp, *age.*, 47.

³²⁹ A.V.S., 1308-1309, 264; A.V.S., 1311, 270; A.V.S., 1318, 155; A.V.S., 1320, 168.

³³⁰ A.V.S., 1325, 168.

Sogabey Kervansarayı'nın ise 1325 yılında Aydınoğlu Umur Bey'in ümerasından Soga Bey tarafından yaptırıldığını belirtmiştir.³³¹ Fakat bu bilgiyi verirken kaynak kullanmamıştır. Günümüzde isimleri belirtilen iki kervansarayın da izlerine rastlanamamıştır.

1891 ve 1894 yıllarında 6 han³³², 1900 yılında 8 han³³³, 1902 yılında 10 han³³⁴, 1907 yılında ise 8 han³³⁵ bulunmaktadır. Bu hanların isimleri ve yerleri ile ilgili salnâmelerde bilgi verilmemiştir. Sivrihisar'ın tarih boyunca önemli bir noktada bulunduğu göze alındığı zaman burada Osmanlı döneminde de ticari unsurları ön plana çıkaracak yapıların var olduğu inkâr edilemez. Fakat günümüze ulaşan herhangi bir kalıntıya rastlanamaması bu yapıların abidevi, anıtsal bir yapıya sahip olmadığını göstermektedir.

3.2.4.Hamamlar

1872,1873, 1874, 1876, 1878 ve 1882 seneli Ankara Vilayet Salnâmelerinde Kızılcaviran civarında bel ağrılarına iyi gelen kaplıca, hamam olduğu bilgisi vardır. Günümüzde bu isime yakın olarak Günyüzü ilçesinde Kuzören adında bir köy bulunmaktadır. Aynı zamanda Kapulu karyesinde çıban hastalığına iyi gelen bir kaplıca hamam bulunduğu da yer alan bilgiler arasındadır. Günümüzde Ankara iline bağlı Beypazarı ilçesinde bu isimde bir mahalle mevcuttur.³³⁶

1891, 1894, 1900, 1902 seneli salnâmelerde dört hamam³³⁷ mevcut olup bunlardan sadece Çardak Hamamı'nın ismi geçmektedir.³³⁸ 1907 seneli salnâmede sıcak su membarlarından bahsedilmiş ve Sivrihisar'ın 35 km. şarkında yer aldığı belirtilmiştir.³³⁹ Burasının Hamamkarahisar Çardak Hamamı'nın bulunduğu yer olduğunu söyleyebiliriz. Aynı salnâmede merkez kasaba ve Günyüzü Kozağaç karyesi³⁴⁰ arasında iki kaplıca olduğu ifade edilmektedir.³⁴¹

³³¹ Özalp, *age.*, 66.

³³² A.V.S., 1308-1309, 264; A.V.S., 1311, 270.

³³³ A.V.S., 1318, 155.

³³⁴ A.V.S., 1320, 167.

³³⁵ A.V.S., 1325, 168.

³³⁶ A.V.S., 1289, 82; A.V.S., 1290, 109; A.V.S., 1291, 113; A.V.S., 1293, 123; A.V.S., 1295, 128; A.V.S., 1299, 171.

³³⁷ A.V.S., 1308-1309, 264; A.V.S., 1311, 270; A.V.S., 1318, 155; A.V.S., 1320, 168.

³³⁸ A.V.S., 1308-1309, 265; A.V.S., 1311, 271; A.V.S., 1318, 156; A.V.S., 1320, 169.

³³⁹ A.V.S., 1325, 167.

³⁴⁰ Karye, köy anlamına gelmektedir. Bk. *Türkçe Sözlük*, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,2005), 10. baskı 1096.

³⁴¹ A.V.S., 1325, 171.

3.2.4.1.Sinan Paşa Hamamı

Cumhuriyet Mahallesi Sinanpaşa Sokak'ta yer alan hamam sivil mimarinin örneklerinden biridir. Sinan Paşa tarafından 1475- 1481 yıllarında yaptırılmıştır. 15. asrın son çeyreğine ait bütün mimari özelliklerini üzerinde taşımakta olan hamam iki kubbelidir.³⁴²

Resim 3.33: Sinan Paşa Hamamı

(Kaynak: <https://eskisehirkulturenvanteri.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2018))

3.2.4.2.Yeni (Çifte) Hamamı

Abdurrahim Efendi tarafından 1724 yılında inşa ettirilmiştir.³⁴³ Kılıç Mahallesi'nde yer alan hamam kare planlı bir yapıda olup soğukluk, ılıkılık, sıcaklık, külhan ve su hazinesi bölümleri bulunmaktadır. Kadın erkek kullanımına aynı anda hizmet verecek biçimde çift fonksiyonlu olarak tasarlanan yapı bugün bu özelliğini kaybetmiştir.³⁴⁴

Günümüzde halen faal olan yapı, sahibi tarafından küçük çapta onarımlar görmektedir. Sıcaklık bölümü haçvari dört eyvanlı ve dört halvet hücreli olan yapı Gavur Hamamı ile benzerlik göstermektedir. Yapı yapım olarak diğer hamamlardan sonra yapıldığı için Yeni Hamam, ilk inşasında kadın erkek için çift fonksiyonlu yapıldığı için Çifte Hamam olarak isimlendirilmiştir.³⁴⁵

³⁴² Keskin, *age.*, 235.

³⁴³ Keskin, *age.*, 238.

³⁴⁴ Altınsapan, *agt.*, 114.

³⁴⁵ Altınsapan, *agt.*, 117.

Resim 3.34: Yeni (Çifte) Hamam

(Kaynak: <https://eskisehirkulturenvanteri.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2018))

3.2.4.3. Hamamkarahisar Köyü Çardak Hamamı

15. yüzyıla tarihlenen yapı 1950 yılında onarılmıştır. Günümüzde sağlam ve kullanıma açıktır. Doğu-batı doğrultusunda birbirine bitişik sekizgen planlı, sekizgen prizma gövdeli, kadın ve erkeklere ayrılmış iki ayrı bölümden oluşmaktadır.³⁴⁶

Resim 3.35: Hamamkarahisar Çardak Hamamı

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

Sivrihisar Hamamkarahisar Mahallesi Dutlu ve Kadıncık köyleri yol ayrımından evvel, tarihi köprüden sonra sağda ve Hamamkarahisar Cami'nin kuzeyinde yer alır. Kaplıcanın suyu hafif eğimli bir tepenin yamacındaki tek bir kaynaktan çıkıyor. 35 °C

³⁴⁶ Altınsapan, Parla, *age.*, 67.

sıcaklıktaki suyun debisi 45 lt/sn. Kaplıca suyu Bikarbonatlı, Kalsiyumlu, Sodyumlu, Bromürlü ve radyoaktif bir bileşime sahiptir. Kaplıca suları banyo ve içme kürleri için elverişlidir. Kaplıcada yer alan ve tarihsel değeri de olan iki hamamın içinde 1.5m derinliğinde ve 6mx6m boyutlarında biri erkeklere, biri kadınlara ayrılmış iki havuz var. Romatizmalı hastalıklar, böbrek, idrar yolu hastalıkları, metabolizma bozuklukları ve sinir sisteminin uyarılmasında yararlıdır.³⁴⁷

3.2.4.4. Ermeni (Gavur) Hamamı

Yazıcıoğlu kayalarının yamacında bulunan Gavur Hamamı klasik Osmanlı mimarisi ürünüdür. Selçuklu ve Osmanlı hamamlarında yer alan soyunma yeri, aralık, ılıklik, sıcaklık ve soğuk-sıcak hazneleri aynen yer alır. Hamamın suyu Baba Çeşmesi önlerinden alınıp, kayalar üzerine yapılan setlerden getirilmiştir.³⁴⁸

Giriş kapısındaki kitabesi kaybolmuş olan yapının kim tarafından yaptırıldığı belli olmamakla beraber yapılış tarihi sıcaklık bölümünün köşesinde yer alan giriş kapıları üzerindeki kabartmalardan da anlaşılacağı üzere 1868'dir. İlçede bugün terkedilmiş Ermeni Mahallesi'nde bulunan yapı, haçvari dört eyvanlı olup köşelerden birer tane olmak üzere dört halvet hücrelidir. Ermeniler tarafından yapılmasına rağmen Osmanlı hamam mimarisinin bütün özelliklerini yansıtmaktadır.³⁴⁹

Resim 3.36: Ermeni Hamamı

Seydiler Hamamı ve Kumacık Hamamı Osmanlı döneminde var olmalarına rağmen inşa tarihleri ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. İki hamama da ait 15. yüzyılın başlarına ait vakfiyeler bulunmaktadır. Bu vakfiyelerle o dönemde bu yapıların

³⁴⁷ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/cardak-hamami>.

³⁴⁸ Keskin, *age.*, 238.

³⁴⁹ Altınsapan, *agt.*, 120.

var olmasının yanı sıra, inşa tarihlerinin bu tarihlerden daha önce olduğu anlaşılmaktadır. Seydiler ve Kumacık hamamları yapılış olarak ele alındığında Selçuklu dönemi hamamları yapılarına benzediği görülmektedir. Yapıları 12. ve 13. yüzyıla tarihlenmek daha doğru olacaktır. Bundan dolayı bu hamamları ayrı bir başlık altında ele almak istemedik.

3.2.5.Çeşmeler

Su dinimizde ve kültürümüzde büyük bir öneme sahiptir. Her türlü yemeğimizi temizliğimizi onunla yaparız. Bundan dolayıdır ki özellikle Osmanlı döneminde çeşme yapımına önem verilmiştir. Hayırda bulunmak isteyen kişilerin büyük bir kısmı çeşme yaptırmışlardır. Öyle ki şehirler bile çeşmelerle hatırlanır hale gelmiştir. İstanbul Üsküdar’da bulunan III. Ahmet Çeşmesi ilçe ile tamamen özdeşmiş konumdadır. Öyle ki ilçenin adını duyan kişilerin aklına ilk gelen yerlerden biri bu çeşmedir. Sivrihisar ilçesinde abidevi bir yapı olarak olmasa da birçok çeşme bulunmaktadır. Şimdi Sivrihisar’daki bu çeşmelerden bazılarını ele almak istiyoruz.

3.2.5.1.Balaban Çeşmesi

Sofya Fatihi Balaban Paşa tarafından 14. yüzyılda yaptırılmıştır. Suyun sertlik derecesi 20’dir. Balaban Camii ile beraber yaptırıldığı tahmin edilmektedir.³⁵⁰ Kitabesi yoktur.

Resim 3.37: Balaban Çeşmesi

³⁵⁰ Keskin, *age.*, 248.

3.2.5.2.Kurşunlu Çeşmesi

Hamdi Baba tarafından 15. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir.1480 yılında yapılan Kurşunlu Camii önünde yer aldığından ile aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir.³⁵¹ Kitabesi yerinden sökülmüştür. Çeşmenin revakları ile caminin revakları bir bütünlük sağlamaktadır.

Resim 3.38: Kurşunlu Çeşme

3.2.5.3.Akdoğan Çeşmesi

Umur Bey tarafından 15. yüzyılda yaptırılmıştır. 1952 yılında yapılan onarımla yapı özgün formunu kaybetmiştir. Bu onarım esnasında çatı ile örtülmüştür. Akdoğan Mahallesi Unkapı Caddesi'nde yer alan çeşme dikdörtgen planlı, tek aynalıdır.³⁵² Sağlam ve kullanıma açıktır. Umur Bey hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Resim 3.39: Akdoğan Çeşmesi

³⁵¹ Keskin, *age.*, 246.

³⁵² Altınsapan, Parla, *age.*, 361.

3.2.5.4.Hükümet Meydanı Çeşmesi

1310'lu yıllarda eski ahşap hükümet konağının önüne yapılan bu çeşme, hükümet konağının yeniden yapılmasından sonra görüntüyü bozduğu gerekçesiyle Muzaffer Potuoğlu'nun Belediye Başkanlığı döneminde yıkılmıştır.³⁵³

3.2.5.5.Kağrı Pazarı (Kanlıpazarı) Çeşmesi

1773 tarihli vakfiyede Çifteler Hamamı'na bu çeşmeden su verildiğine dair bilgiler bulunduğundan daha önceden yapıldığı tahmin edilmektedir. Bugünlerde suyu şehir tesisatına bağlıdır.³⁵⁴ Suyun sertlik derecesi 14'tür.³⁵⁵ Kılıç Mescid Mahallesi Kılıç Mescid minaresinin doğusunda yer almaktadır. İnşa kitabesinin yerinde 1909 yılını gösteren bir onarım kitabesi bulunmaktadır.³⁵⁶

3.2.5.6.Hızır Bey Medresesi Acı Çeşmesi

Yenice Mahallesi Söğüt Sokak'ta yer alan çeşmenin kitabesine göre Ahmed b. Muhammed tarafından 1762 yılında inşa edilmiştir.³⁵⁷ Onarımlarla özgün formunu kaybetmiştir. Hızır Bey Medresesi'nin kuzey köşesinde iken karşısındaki Uçapark duvarına alınmıştır. Günümüzde bakımsızlıktan akmamaktadır.³⁵⁸

3.2.5.7.Sivrihisar Neman Çeşmesi

Demirci Mahallesi Neman Sokak'ta yer almaktadır. Üzerinde bulunan kitabeden anlaşıldığına göre, Seyyid olan Hacı Mustafa tarafından 1766 yılında hayır olarak yaptırılmıştır. Bir köşede ve eski bir bina altında olan çeşme, iki tuğla ve bir taş olmak üzere alması düzende sivri kemerli iken tamir esnasında yapının özgün formu bozulmuş, önce sıvanmış sonra da tamamen mermerle kaplanmıştır.³⁵⁹

³⁵³ Keskin, *age.*, 253.

³⁵⁴ Keskin, *age.*, 247.

³⁵⁵ Özalp, *age.*, 55.

³⁵⁶ Altınsapan, *agt.*, 131.

³⁵⁷ Altınsapan, *agt.*, 136.

³⁵⁸ Keskin, *age.*, 247.

³⁵⁹ Keskin, *age.*, 242-243.

Resim 3.40: Neman Çeşmesi

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

3.2.5.8. Ak Çeşme

Karacalar Mahallesi Hazinedar Mescidi'nin güneyinde yer almaktadır. Kitabesi yoktur. 1952 yılı vesikasından 18. yüzyıla tarihlenmektedir.³⁶⁰

Resim 3.41: Ak Çeşme

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

³⁶⁰ Altınsapan, *agt.*, 134.

3.2.5.9. Acem Çeşmesi

Camikebir Mahallesi'nde yer alan çeşmenin kitabesi yoktur. Acem Hacı Mustafa tarafından yaptırılan çeşme 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Belediyeye ait olan yapı kullanıma açıktır.³⁶¹

Resim 3.42: Acem Çeşmesi

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

3.2.5.10. Üç Pınar Çeşmesi

Yenice Mahallesi'nde ilçenin kuzeybatısındaki kayaların yamacında yer almaktadır. Kitabesi olması gereken yerde bugün moloz taş kaplı bir çökertme pano vardır. 1952 yılı vakfiyesinden 18. yüzyıla tarihlenmektedir.³⁶²

Resim 3.43: Üç Pınar Çeşmesi

³⁶¹ Altınsapan, *agt.*, 138.

³⁶² Altınsapan, *agt.*, 129-130.

3.2.5.11.Hacı Ümit (Hacı Mut) Çeşmesi

1814 tarihli vakfiyede Yazıcı İbrahim Ağa'nın iki pamukçu dükkânının gelirini vakfettiği anlaşılmaktadır.³⁶³ Karabaşlı Mahallesi'nde yer alan çeşmenin kitabesi yoktur.

3.2.5.12.Garipçe Çeşme

Yenice Mahallesi'nde yer alan çeşmenin inşa kitabesinin olması gereken yerinde onarım kitabe bulunmaktadır.³⁶⁴ Çeşmenin tezyini sanatı ele alındığında 19. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir.³⁶⁵ Günümüzde hala aktif durumdadır.

3.2.5.13.Porsuk Çeşmesi

Porsuk Deresi yanında, yeni sanayi çarşısı arkası bağların arasında yer almaktadır. Taşının üzerindeki tarihten 1839 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.³⁶⁶

3.2.5.14.Mavi Kadın Çeşmesi

Tahsin Özalp yapıyı 1378 yılına tarihlendirmesine rağmen kitabesindeki bilgilere göre 1861 tarihi yazılıdır.³⁶⁷ Ahi Paşa'nın eşi Mavi Kadın tarafından yaptırılmıştır.³⁶⁸

Resim 3.44: Mavi Kadın Çeşmesi

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

³⁶³ Özalp, *age.*, 55.

³⁶⁴ Altinsapan, *agt.*, 156.

³⁶⁵ Altinsapan, *agt.*, 158.

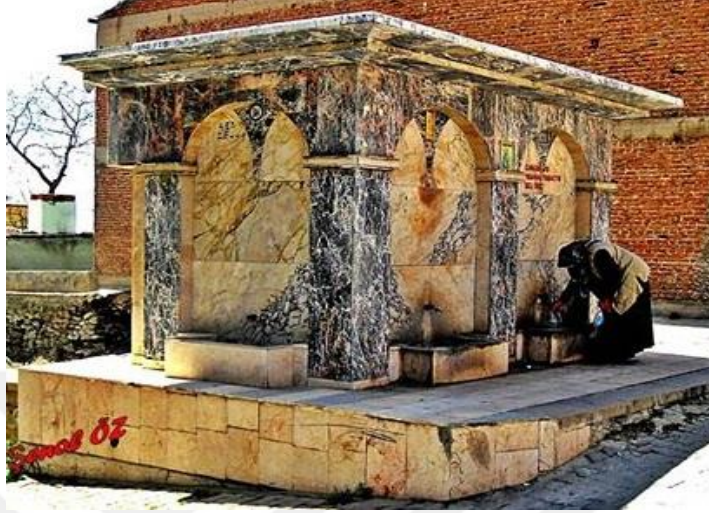
³⁶⁶ Keskin, *age.*, 255.

³⁶⁷ Altinsapan, *agt.*, 147.

³⁶⁸ Özalp, *age.*, 55.

3.2.5.15.Kurtlu Çeşme

Camikebir Mahallesi'nde yer alan çeşme, 1884 yılına tarihlenmektedir.³⁶⁹ Orijinal halini tamamen kaybetmiş olan çeşme onarımlarda çimento ile kaplanmıştır.

Resim 3.45: Kurtlu Çeşme

(Kaynak: <https://sivrihisar.web.tr>, (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2018))

3.2.5.16. Tabakhane Çeşmesi

1887 yılında Belediye Reisi Hacı Veli zamanında tabak dükkânları kaldırılarak yerine çeşme yaptırılmıştır. Kitabesi bulunmamaktadır.³⁷⁰

3.2.5.17. Şadırvan

Abdülhamid zamanında Kaymakam Mahmut Bey tarafından 1893 yılında çarşı merkezine yaptırılmıştır. Şadırvanın üst örtüsü sekizgen piramit ve üzeri çinko kaplı iken yakın zamanda bugünkü şeklini almıştır.³⁷¹

3.2.5.18.Yenice Mahallesi Çeşmesi

Yenice Mahallesi cami yanında olup Belediye Başkanı Sarızade Ali Ağa zamanında (1904-1906) yaptırılmıştır. Bugün bakımsız bir haldedir.³⁷² Bu çeşmelerin

³⁶⁹ Altınsapan, *agt.*, 150.

³⁷⁰ Özalp, *age.*, 55.

³⁷¹ Keskin, *age.*, 255.

³⁷² Keskin, *age.*, 255.

yanı sıra başka çeşmeler de bulunmaktadır. Fakat Osmanlı dönemi hâkimiyeti esnasında yapıldığı tam olarak belli olmayan çeşmeleri burada ele almak istemedik.

3.2.6.Diğer Yapılar

3.2.6.1.Ermeni Kilisesi

Sivrihisar Surp Yerortutyun Ermeni Kilisesi, Kılıç Mahallesi Santral Sokak'ta yer alıp mülkiyeti belediyeye aittir.³⁷³ Surp Yerortutyun (Ermeni) Kilisesi 1650'de inşa edilmiş, 1876'da yangın sonucu zarar görmüştür.³⁷⁴ Kilisenin batı giriş kapısı üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Kitabede yapının Kutsal Üçlü (Üç Horan (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh)) (Ermeni dilinde Surp Yerortutyun) adına 1881 yılında Ermeni cemaati yardımıyla yeniden inşa edilmiştir. Mimarı Minteş Panayot'tur. Kilisenin bağlı olduğu İstanbul'daki Patriklik tahtında Nerses Varjabetyan'ın oturduğuna dair bilgi de yine kitabede yer almaktadır.³⁷⁵

Resim 3.46: Ermeni Kilisesi

³⁷³ Esin Fakıbbaba Dedeoğlu, *Tarihi Değer Taşıyan Kiliselerde Yeniden İşlevlendirme Sürecinin ve İç Mekân Çözümlerinin İrdelenmesi: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2012), 153.

³⁷⁴ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/surp-yerortutyun-ermeni-klisesi>.

³⁷⁵ Dedeoğlu, *agt.*, 154.

Kilise, Sivrihisar ilçe merkezinin kuzeybatısında, Yazıcıoğlu Kalesi'nin güneyinde, ilçe yerleşiminin daha dışında konumlanmış olan Gavur Hamamı'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Doğusunda ise Saat Kulesi'nin bulunduğu kayalıklar yer almaktadır.³⁷⁶ İki tarafında çan kuleleri bulunan kiliseye kızıl kesme taştan yapıldığı için Kızıl Kilise de denilmektedir. Kilisenin arka kısmında vaftiz odası, güney kısmında papaz odası bulunmaktadır.³⁷⁷

Surp Yerortutyun Kilisesi, yapı kütlesi açısından doğu-batı yönünde dikdörtgen, planlanış biçimi açısından ise üç nefli bazilika planlıdır. Fakat yapı örtüsünde, merkeze yerleştirilen bir kubbeye, giriş ekseninde ve doğu batı yönünde yönelen beşik tonoz örtüler, yapının örtü sisteminde haç plana gidisi göstermektedir.³⁷⁸

Kilisenin arka cephesi hariç diğer cephelerde üst pencere kemerlerinin kilit taşlarına ne zaman yapıldığına dair kabartma işlenmiştir. Bugün bu kabartmalar halen okunmaktadır. Sivrihisar Sırp Yerortutyun Kilisesi, Anadolu'nun ikinci büyük Ermeni kilisesidir.

Resim 3.47: Ermeni Kilisesi

³⁷⁶ Erkan Kaya, *Eskişehir'in Sivrihisar İlçesinde Bir Ermeni Kilisesi; Surp Yerortutyun Kilisesi*, (Kırgızistan: Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2013), S 37, 4.

³⁷⁷ Sivrihisar Kaymakamlığı, *age.*, 35.

³⁷⁸ Sivrihisar Belediyesi, "Gezilecek Yerler", erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/surp-yerortutyun-ermeni-klisesi>.

Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında işlevini yitirmiş olan bu yapı, bölge halkından edinilen bilgilere göre 1960'lı yıllarda elektrik santrali olarak kullanılmıştır. Bir dönem ise hem yakacak yani tezek deposu hem de briket yapımı için kullanıldığı ulaşılan bilgiler arasındadır.³⁷⁹ Kilise, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 17.01.1975 gün ve 152 sayılı genelgesiyle koruması gerekli yapılar arasına alınmıştır. Kilisenin inşa kitabesinin yanı sıra üzerinde simetrik olarak yerleştirilen dini içerikli kitabeler de yer almaktadır.³⁸⁰

Ermeniler Sivrihisar'a sonradan gelmiş olup, asıl yerlileri değillerdir. Osmanlı vatandaşı olan bu Ermeniler 1830-1840 yılları arasında Sivrihisar'a gelip burada iskân etmişlerdir. Buraya yerleşen Ermeniler 4177 kişi olup 360 haneden mevcuttur. Yazıcıoğlu Kalesi'nin eteklerine yerleşmişlerdir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Sivrihisar'ı terk etmişlerdir. Sivrihisar'ın kültürünün gelişmesine ciddi derecede katkıları bulunmuştur. Özellikle el sanatları, kuyumculuk, terzilik, bağcılık ve yemek çeşitleri alanında yapmış oldukları yenilikler hala devam etmektedir.³⁸¹

3.2.6.2.Saat Kulesi

Sivrihisar'ın simgelerinden biri olan Saat Kulesi, 1902-1903 tarihli Ankara Salnamesine göre 1899 yılında yaptırılmış olup saati de Avrupa'dan getirtilmiştir. Kaymakam Mahmut Bey ve Belediye Reisi Yüzügüllü Hacı Mehmet Efendi tarafından, şehrin kayalıklarının üzerine yaptırılmıştır. Kuleye arka taraftaki sekiz basamaklı merdiven ile çıkılmaktadır. Üzerinde demir parmaklı bir şerefe bulunmaktadır. Üzeri kubbe örtülü olan yapının saat kadranı şehre hâkim olan yöne konulmuştur.³⁸²

Ağırlıkla çalışan saat buçuklarda bir kez tamlarda 1 dakika aralıklarla iki kez saat sayısı kadar vurmaktadır. Saat kadranı şehre hâkim yere konulmuştur. Haftada iki kez kurulan saatin sivri kayalıklar üzerine konumlandırılan kulesi, kare prizma gövdeli ve 12 metre yüksekliktedir.³⁸³

³⁷⁹ Dedeoğlu, *agt.*, 155.

³⁸⁰ Dedeoğlu, *agt.*, 156.

³⁸¹ Sivrihisar Sosyal Kültür Dayanışma Derneği, “Sivrihisar Ermenileri”, erişim tarihi: 03 Ocak 2019, <https://www.sivrihisar.com.tr/sivrihisar-ermenileri.html>.

³⁸² Sivrihisar Kaymakamlığı, *age.*, 41.

³⁸³ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/saat-kulesi>.

Resim 3.48: Saat Kulesi

3.2.6.3.Zaim Ağa Konağı

Zaimoğlu Konağı, Yenice Mahallesi Uzun Sokak mevkiinde yer almaktadır. Geniş bir bahçe içinde yer alan konak, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Ayrıca altta yarım kat yüksekliğinde bir bodrumu mevcuttur. Zaimoğlu adıyla anılan Ali Zaimoğlu tarafından inşa ettirilen yapının, usta adı bilinmemekte, ancak ahşap işlerinin Hafız Ahmed Elmas'ın eseri olduğu söylenmektedir.³⁸⁴

Resim 3.49: Zaimağa Konağı

³⁸⁴ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/zaimaga-konagi>.

Yapının sokak cephesindeki giriş kapısı üzerine konulan “1320” yazılı tuğla tarih kitabesinden, konağın 1902 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. İç mekân duvarlarındaki alçı rafların üzerinde aynı tarihin tekrarlanmış olması da bunu teyit etmektedir. Kültür Bakanlığı tarafından 2000 yılında kamulaştırılmış ve restorasyonuna karar verilmiştir. 28 Mart 2007 yılında Sivrihisar Belediyesine tahsis edilen yapının restorasyonu sırasında işçilerin hatasından kaynaklanan bir yangın çıkmış ve üst katta bulunan eşyaların çoğu yanmıştır. Kültür Bakanlığınca restorasyon projesi hazırlanan binanın Eskişehir İl Özel İdaresinin sağladığı özel ödenekle; Sivrihisar köylere hizmet götürme birliği tarafından aslına uygun olarak restorasyonu tamamlanan yapı 6 Temmuz 2007’de müze ve kültür evi olarak hizmete açılmıştır.³⁸⁵

Resim 3.50: Zaimağa Konağı İç Görünümü

1922 yılının Mart ayında Başkomutan Mustafa Kemal ve İsmet Paşa'nın katılımlarıyla Zaim Ağa Konağı'nda savaşa dair önemli kararlar alınmıştır. Ardından Mustafa Kemal İtilaf Devletleri tarafından yapılan ateşkes teklifini görüşmek ve verilecek cevabı karara bağlamak üzere İcrazi Vekiller Heyeti'ni (Bakanlar Kurulu'nu) Sivrihisar'a davet etmiştir. 24 Mart 1922 yılında Zaim Ağa Konağı'nda Bakanlar Kurulu toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı Ankara dışında yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısıdır. Kurtuluş Savaşı sonrasında Atatürk bir müddet burada ikamet etmiştir. Zemin katı restoran ve el sanatlarının satıldığı bölüme ayrılmış olan konağın üst katı müze haline getirilmiştir.³⁸⁶

³⁸⁵ Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/zaimaga-konagi>.

³⁸⁶ Sivrihisar Kaymakamlığı, *age.*, 48.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANKARA SALNÂMELERİNDE SİVRİHİSAR

4.1.SALNÂME-İ SENE-İ 1289

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazâsı	
Kaymakam	Hacı Bekir Ağa
Nâib	Mehmet Efendi
Müftü	Osman Efendi
Mal Müdürü	Ahmed Efendi
Sandık Emîni	Peter Efendi
İdare Meclisi	Dava Meclisi
Reis Kaymakam Ağa	Reis Nâ'ib Efendi
A'zâ İsmail Efendi	Mümeyyizân Hacı Süleyman Ağa
A'zâ Halil Efendi	Mümeyyizân Diğer Hacı Süleyman Ağa
A'zâ Nersin Ağa	Mümeyyizân Kivork Ağa
Kâtib Sabri Efendi	Kâtib Süleyman Efendi
Müteferrika Me'mûrlar	Mülhak Nevâhî
Emlâk Vukû'at Kâtibi Refiki Abdullah Efendi	Günyüzü Nahiyesi Müdürü Mustafa Ağa
Mal Refiki Mehmet Efendi	Kâtib Nazîf Efendi
Rüsûmât Me'mûru Ahmed Efendi	Rüsûmât Me'mûru Ahmed Efendi

Ankara Vilayeti Salnâmesi³⁸⁷ Sene-i 1289, 38.

4.1.1.Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûra tâbi' Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def' eder.

³⁸⁷ Salnâme, bir senelik hâdiseleri gösteren eserlere verilen isim olup tam karşılığı yıllıktır. Sene ve yıl anlamına gelen sal kelimesi ile mektup ve kitap gibi anlamlara nâme kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Bk. Pakalın, *age.*, C 3, 105.

Kazâ-i mezbûra tâbi‘ Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi‘dir.³⁸⁸

4.2.SALNÂME-İ SENE-İ 1290

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazası	
Kaymakam	Mehmet Bey
Nâib	Mehmet Sadık Efendi
Müftü	Osman Efendi
Mal Müdürü	Ali Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Mehmet Efendi
İdare Meclisi	Dava Meclisi
Reis Kaymakam Bey	Reis Nâ’ib Efendi
A’zâ İsmail Efendi	Mümeyyizân Hacı Süleyman Ağa
A’zâ Halil Efendi	Mümeyyizân Süleyman Sıdkı Ağa
A’zâ Nersin Ağa	Mümeyyizân Hacı Agob Ağa
Kâtib Sabri Efendi	Kâtib Süleyman Efendi
Me’mûrîn Müteferrika	Nevâhî
Emlâk Vukû‘at Kâtibi Abdullah Efendi	Günyüzü Nahiyesi Müdürü Süleyman Tevfik Efendi
Mal Refiki Ahmet Efendi	Kâtib Nazîf Efendi
Rüsûmât Me’mûru Ahmed Efendi	

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1290, s. 51.

4.2.1.Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûra tâbi‘ Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def‘ eder.

Kazâ-i mezbûra tâbi‘ Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi‘dir.³⁸⁹

³⁸⁸ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1289, 82.

³⁸⁹ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1290, 109.

4.3.SALNÂME-İ SENE-İ 1291

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazası	
Kaymakam	Mehmet Şefik Efendi
Nâib	Mehmet Emin Efendi
Müftü	Hacı Ali Efendi
Mal Müdürü	Ali Fethi Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Mehmet Kazım Efendi
Sandık Emîni	Andon Efendi
İdare Meclisi	Dava Meclisi
Reis Kaymakam Bey	Reis Naibi Efendi
A'zâ Bekir Efendi	Mümeyyizân Hacı Süleyman Ağa
A'zâ Mehmet Ağa	Mümeyyizân Hasan Ağa
A'zâ Artış Ağa	Mümeyyizân Agob Ağa
Kâtib Mehmet Efendi	Kâtib Süleyman Efendi
Beledî Meclisi	Emlak Komisyonu
Reis Ali Efendi	Reis Vukûât Kâtibi Osman Efendi
A'zâ Ali Ağa	A'zâ Hacı Hasan Ağa
A'zâ Hacı Mustafa Ağa	A'zâ Hacı Halil Ağa
A'zâ Hacı Mehmet Ağa	A'zâ Hacı Salih Ağa
A'zâ Hacı Mustafa Ağa	A'zâ Hacı Ağa
A'zâ Kivork	A'zâ Hacı Maza Ağa
Müteferrika-i Me'mûrîn	Menâfi' Sandığı Vekilleri
Eytam Müdürü Hacı Hafız Ağa	Hacı Hasan Ağa
Arazi Kâtibi Bekir Efendi	Hacı Süleyman Efendi
Mal Refiki Süleyman Efendi	Hacı Agob Ağa
Vukûât Kâtibi Refiki Hilmi Efendi	Kâtib Musli Efendi
Rüsûmât Me'mûru :Hacı Süleyman Ağa	
Belediye Sandık Emîni Hafız Mehmed Efendi	

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1291, 51-52.

4.3.1.Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûra tâbi‘ Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def‘ eder.

Kazâ-i mezbûra tâbi‘ Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi‘dir.³⁹⁰

4.4.SALNÂME-İ SENE-İ 1293

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazası	
Kaymakam Mehmet Şefik Bey	Nâib Mehmet Halis Efendi
Müftü Hacı Ali Efendi	Mal Müdürü Mustafa Efendi
Mehmet Kazım Efendi	
İdare Meclisi	
Reis Kaymakam Bey	
A‘zâ-yı Taibî‘îyye	A‘zâ-yı Müntehabe
Nâib Efendi	Bekir Bey
Müftü Efendi	Muhammed Ağa
Mal Müdürü Efendi	Artin Efendi
Tahrîrât Kâtibi Efendi	
Dava Meclisi	
Reis Mümeyyizân	Reis A‘zâ
Nâib Efendi	Mekteb-i Rüşdiye Muallimi Veliddin Efendi
Hacı Said Efendi	Ulemadan Muhammed Ali Efendi
Hacı Süleyman Ağa	Ulemadan Hasan Efendi
Hacı Karabet Ağa	Hacı Hafız Efendi
Katip Hacı Emin Efendi	

³⁹⁰ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1291, 113.

Emlak Komisyonu	Beledî Meclisi
Reis Hacı Hüseyin Ağa	Reis Mehmet Ağa
A'zâ Hacı Ali Efendi	A'zâ Ali Ağa
A'zâ Hacı Memiş Ağa	A'zâ Hacı Mustafa Ağa
A'zâ Hacı Agob Ağa	A'zâ Muhammed Ağa
A'zâ Hacı Peter Ağa	A'zâ Hacı Kivork Ağa
A'zâ Destici Ali Ağob Ağa	A'zâ Hacı Serkez Ağa
Vukûât Kâtibi Osman Nuri Efendi	Kâtip Osman Efendi
	Sandık Emîni Hafız Muhammed Efendi
Ma'a Yörük Günyüzü Nahiyesi	Ba'zı Me'mûrîn
Müdür Süleyman Efendi	Eytâm Müdürü Ali Efendi
Nâ'ib Vekili Mahmut Efendi	Tapu Kâtibi Bekir Efendi
Eytâm Müdürü Salih Efendi	Mal Müdürü Refikî Süleyman Efendi
Günyüzü Nüfus Mukayyidi Nuri Efendi	Sandık Emîni Peter Efendi
Yörük Mukayyidi Said Efendi	Vukû'at Kâtibi Refikî Petrus Efendi

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1293, 64-65.

4.4.1.Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûra tâbi' Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def' eder.

Kazâ-i mezbûra tâbi' Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi'dir.³⁹¹

4.5.SALNÂME-İ SENE-İ 1295

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazası	
Meclis-i İdâre-i Kazâ	Meclis-i Da'va
Kaymakam Abdülkerim Sâib Efendi	Reis Nâib Efendi
Dâimi A'zâ	Mümeyyizân

³⁹¹ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1293, 123.

Nâib Ali Murtaza Efendi	Hasan Kamil Efendi
Mal Müdürü Said Bey	Muhammed Ağa
Bekir Bey	Haci Serkez Ağa
Artin Ağa	Haci Esteban Ağa
Haci Ağob Ağa	Kâtib Süleyman Efendi
Tahrirât Kâtibi Mehmed Efendi	
Meclis-i Beledî	Me'mûrîn-i Müteferrika
Reis Süleyman Ağa	Rüsûmât Me'mûru Abdullah Efendi
Mümeyyizân	Kâtib Petrus Efendi
Ali Ağa	Vukûat Kâtibi Avni Efendi
Diğeri Hasan Ağa	Refikî Efendi
Kâtib Osman Efendi	Mal Refikî Mustafa Hilmi Efendi
	Sandık Emîni Andon Efendi
	Arazi Kâtibi Ahmed Efendi

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1295, 104-105.

4.5.1. Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûra tâbi' Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def' eder.

Kazâ-i mezbûra tâbi' Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi'dir.³⁹²

4.6. SALNÂME-İ SENE-İ 1299

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Seferihisar Kazâsı	
Kaymakam	Mehmed Bey Sâlise
İdare Heyeti	
Reis Kaymakam Bey	Reis Ruhânî Hûrân Efendi
Dâime	A'zâ-yı Müntehabe

³⁹² Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1295, 128.

Naib Ali Fevzi Efendi (Süleymaniye Müderrisi)	Tahrîrât Kâtibi Ahmed Salim Efendi
Müftü Hacı Ali Niyazi Efendi	Hacı Hafız Ali Rıza Efendi
Mal Müdürü Ahmed Rakım Efendi	Hacı Hafız Muhammed Efendi
	Hacı Ağob Ağa
Mahkeme-i Bidâyet İdâresi	Emlak Dâiresi
Reis Nâib Efendi	Reis Vukûat Kâtibi Mustafa Nuri Efendi
A'zâ Hacı İbrahim Efendi	Refikî Muhammed Sabri Efendi
A'zâ Hacı Serkez Ağa	A'zâ Ömer Efendi
A'zâ Başkâtib Ahmed Asım Efendi	A'zâ Hacı Ali Ağa
A'zâ Müstantık Mu'âvini Karakuş	A'zâ Uzun Ali Ağa
A'zâ İkinci Kâtip Osman Efendi	A'zâ Muhammed Efendi
A'zâ Mübâşir Osman Fadık Efendi	A'zâ Hacı Ağob Ağa
A'zâ Mübâşir Süleyman Efendi	A'zâ Karabet Ağa
Belediye Dâiresi	A'sâr Dâiresi
Reis Hafız Muhammed Efendi	Me'mur Ahmed Bedrettin Efendi
A'zâ Yakub Ağa	Serkâtib Abdullah Efendi
A'zâ İbrahim Ağa	Sânî Kâtib Dekran Efendi
A'zâ Kâtip Mustafa Niyazi Efendi	Anbar Me'muru Rafail Efendi
A'zâ Ohannes Ağa	Günyüzü Nâhiyesi
A'zâ Ağob Ağa	Müdür Muhammed Reşid Efendi
A'zâ Sandık Emîni Artin Ağa	Vekil Nâib Süleyman Efendi
A'zâ Kavalcı Muhammed Ağa	Kâtib Muharrem Efendi
A'zâ Diğeri Hüseyin Ağa	Nüfus Mukayyıdı Seyda Efendi
	Yörük Nüfus Mukayyıdı Nuri Efendi
Rüsûmât Dâiresi	Me'murîne-i Müteferrika
Me'mur Abdullah Efendi	Eytâm Müdürü Osman Efendi
Kolcu Osman Ağa	Mahkeme-i Kâtibi Hacı Hüseyin Efendi
Kolcu Mehmed Ağa	Tapu Kâtibi Vekili Ali Efendi
	Evkâf Vekili Hacı Emin Efendi

Ziraat Odası	Nüfus Mukayyidi Osman Efendi
Reis Hâfız Efendi	Sertahsildâr Hacı Hasan Efendi
A'zâ Yakup Ağa	Süvari Tahsildârı Hafız Ahmed
A'zâ Hacı Mustafa Ağa	Süvari Tahsildârı Hacı Ahmed Efendi
A'zâ Habib Ağa	Süvari Tahsildârı Hacı Hasan Ağa
	Piyade Tahsildârı Nuri Ağa

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1299, 119-121.

4.6.1.Seferihisar Kazası

Kazâ-i mezbûrede Muhatlı çiftliğinde beyaz ve yumuşak bir taş vardır ki türlü âvân i'mâline salihdir. Ankara'dan Seferihisar'a giderken 14 saat mesafede bir nevi' siyah taş vardır ki bundan hâsıl olan rayk sâirelerine murahhedir.

Seferihisar'da Avrupalıların nûrûf ta'bir ettikleri bir nevi' nebât vardır ki batan şeklinde ve toprak altında bulunurdu ve mâlân ta'bir olunur gayet makbuldur.

Kazâ-i mezbûra tâbi' Kızılcavirân ve Kapulu karyeleri civârında kâin hamamlar vücûd-ı insandan olan bel ızdırâbını def' eder.

Kazâ-i mezbûra tâbi' Günyüzü kazâsına muzâf Hamam Karahisarı karyesi civarında olan kaplıcalar çıban illetine nâfi'dir.³⁹³

4.7.SALNÂME-İ SENE-İ 1308-1309

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara			
Sivrihisar Kazâsı			
Me'mûrîn-i			
Kaymakam	Pertu Bey	Sâniye	4-a
Nâib	Mehmed Efendi	Devriye	Mevâlîsi
Müftü	Ali Niyazi Efendi		
Mal Müdürü	Ali Rıza Efendi		
Tahrîrât Kâtibi	Sabit Efendi		
Meclis-i İdare-i Kazâ			
Reis Kaymakam Bey			

³⁹³ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1299, 170-171.

A'zâ-yı Taibî'yye	A'zâ-yı Mûntehabe
Naib Efendi	Süleyman Efendi
Müftü Efendi	Tevhid Bey
Mal Müdürü Efendi	Artin Ağa
Tahrîrât Kâtibi Efendi	Haci Ohannes Ağa
Mal Kalemi	
Mal Müdürü Ali Rıza Efendi	Muavini Mustafa Efendi
Refikî Ziver Efendi	Sandık Emîni Ermi Efendi
Mahkeme-i Bidâyet	
Reis Nâib Efendi	A'zâ Ahmed Efendi
A'zâ Haci Serkez Ağa	Başkâtip Osman Efendi
Müstantık Mu'âvini Süleyman Efendi	İkinci Kâtip Osman Efendi
Nüfus İdâresi	
Me'mûr Rıfat Efendi	Kâtip Ali Efendi
Bank Şubesi	
Reis Hacı Emin Efendi	A'zâ Abdullah Efendi
A'zâ Serkez Ağa	A'zâ Karabet Efendi
Kâtip Cemal Efendi	
Mekteb-i Rüşdî	
Muallim-i Evvel İbrahim Efendi	Muallim-i Sânî Osman Efendi
Hat Muallimi Hüseyin Efendi	
Belediye	
Reis Hacı Süleyman Efendi	A'zâ Hacı Ali Ağa
A'zâ Abdullah Efendi	A'zâ Mehmed Efendi
A'zâ Hacı Ağob Efendi	Hacı Karabet Efendi
Kâtib Mustafa Efendi	Sandık Emîni Ağob Efendi
Tabib Celâleddin Efendi	sâlise Müfettiş Ömer Osman Efendi
Ba'zı Me'mûrîn	

Posta ve Telgraf Me'mûru Münir Efendi 4-m Sırp ve Karadağ Medâliyeleri	Divân-ı Umumiye Me'mûru Hacı Mustafa Efendi
Reji Me'mûru Ahmed Efendi	Tapu Kâtibi Hasan Efendi
Mukâvelât Muharriri Hüseyin Efendi	Mahkeme-i Şer'iyeye Kâtibi Hüseyin Efendi
Mukayyid Gâlib Efendi	Eytâm Müdürü Mustafa Efendi
	Arazi Yoklama Kâtibi Ali Osman Efendi
Günyüzü Nâhiyesi	
Müdür Mehmed Hulusi Efendi	Nâib Hacı Yakub Efendi
A'zâ Hacı Süleyman Ağa	A'zâ Bekir Ağa
A'zâ Halil Ağa	A'zâ Hacı İbrahim Ağa
Kâtip Mustafa Efendi	Eytâm Müdürü Mahmud Efendi
Sandık Emîni Kerkür Efendi	

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1308-1309, 139-142.

4.7.1.Sivrihisar Kazâsı

Şarken Haymana, garben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Eskişehir ve Çifteler Hara-yı Hümâyûnu, şimâlen Ayaş, Beypazarı, cenûben vilâyet-i müşârünileyhâ merbûdâtından Akşehir ve Aziziye kazâlarıyla muhâtdır. Merkez-i kazâ 3100 haneyi müştemil ve merkez vilâyetine yirmi dört saat bu'd-ı mesâfede olukça güzel bir kasabadır. Kazânın nüfus-u umûmiyesi 12.659 zükûr ve 13.197 inâs Müslim ve 1691 zükûr ve 1929 inâs gayri müslim ki cem'ân 29.475 nüfusdan ibarettir.

6334 hane, 600 dükkân, dört hamam, 6 han, 30 kahve, 108 cami, 20 mescid, 32 tekke, 1 rüşdiye, 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 6 su değirmeni, 1 kütüphane, 1 kilise ve 1 Hristiyan mektebi ve 5 çeşmeyi hâvîdir.

Sâye-i umrân-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde bu defa fevkânî ve tahtânî yirmi dört oda ve civârında mesbût ve mükemmel bir hapishâne ve evrak mahzenini müştemil gayet güzel ve muntazam bir hükümet konağıyla pîşgâhında sekiz odalı bir telgrafhâne ve yine kasaba civârında muntazam ma'a daire-i askeriye bir debboy inşâ edilmiştir. Sivrihisar kasabasının havası latîf ve ceyyid, suları leziz ve hoş-güvârdır. Kazânın cihet-i garbîsinden Kütahya suyu ve cenûb cihetinden Sakarya nehri cereyân ederek pek çok mezâri'i irvâ ve iska ile merkez-i kazâyâ sekiz saat mesafedeki Sahipler karyesi civarında

yekdiğeriyle iktırân ve Mihalıççık cihetine doğru cereyan eder. Sivrihisar kazâsı Anadolu şimendifer güzergâhına tesadüf ettiği cihetle ehemmiyet-i mevki'iyeye ve muâmelât-ı ticâriyyesi günbegün tezâyüd etmektedir.

Dâhil-i kazâda Kozağacı karyesinde haftada bir defa pazartesi günleri oldukça revâclı bir Pazar Küşâd edilmektedir. Kasabanın dört saat mesâfesinde Çardak Hamamı nâmıyla ma'rûf âsâr-ı atıkadan ma'dûd bir kaplıca mevcuttur ki suyu emrâz-ı cildiyeeye pek ziyâde menfaat bahşetmektedir.

Dâhil-i dâire-i kazâda kırk sekiz sâdât-ı izâm ve e'izze-i kirâm hazerâtının medfen-i şerîfleri mevcuttur. Bunlardan on sekiz zevâtın zâviye ve tekkeleri ma'mûr olup züvara it'âm-ı ta'âm edilmektedir. Sivrihisar kasabasında defn-i hâk-ı ıtlarnâk olan Şeyh Hamdi Baba Hazretlerinin merkad-ı münevvereleri ittisâlinde emânât-ı bâhiri'l-füyûzât-ı hazret-i risâlet penâhîden olan âsâ-yı mübarek nihâde-i mevki'-i ta'zîm ü ihtirâm ve ziyâretgâh-ı mülessem efvâh-ı enâmıdır.

Bundan başka ammizâde-i hazret-i risâlet-penâhî Cafer-i Tayyar radiyallâhu anhü'l-Barî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri ile e'izze-i kiramdan Abdülvahab Gazi Hazretlerinin Alaaddin Selçukî vüzerasından Emineddin Mikâil'in güzel bir câmi'-i şerîfleri ile derûnunda bin beş yüzü mütevâciz kütüb-i mütenevvi'ayı hâvî bir kütüphâneleri mevcuttur. Sivrihisar kasabasını ziyaret eden erbâb-ı dikkatin enzâr-ı takdîr ve temâşâlarını tezyîn eden Alemşah ve Şeyh Baba Yusuf Câmi'leri san'at-ı mi'mariyenin bir enmûzec-i nefâseti denilecek tarz-ı behînde mebnîdir.

Kazânın maslûhât-ı sînâ'iyesi kilim, seccade ve altın, gümüşten telkârî ve kadın bilezikleri ve nuhastan ma'mûl âvâni ile gayet mükemmel ve tiftik posta müşâbih surette i'mâl ve telvîn edilir hayvan keçelerinden ibarettir. Sivrihisar kazâsına merbût Günyüzü nahiyesinin merkezi olup iki yüz haneden ibaret olan (Oymaağaç) karyesinde sekiz odalı bir hükümet konağı ve dört odalı bir harem dâ'iresi mevcuttur.

Kazânın mürettebât-ı umûmîyesi 801.985 kuruş arâzî ve temettü'ât ve müsakkafattan ve 62.635 kuruş bedel-i askerîden ibaret olup senevî 935.435 bedelât-ı öşriye ve 625.742 kuruş ağnâm rüsûmu istihsâl edilmektedir. Hayvânât ve mevâşîden 106.330 koyun ve 800.053 tiftik keçi ve 3.445 kıl keçi yirmi bin sığır ve üç bin manda ve bin merkeb ve bin sekiz yüz esb ve yüz on ester ve elli deve mevcut olup senevî yüz elli bin yapağı yüz bin kıyye tiftik hâsıl olmaktadır. Mahsûlât-ı arziyesi buğday, arpa, çavdar, mercimek, yulaf, nohut, burçak, darı, kimyon, haşhaş, afyon, cehri, pamuk ve meyveleri elma, armut, üzüm, badem, zerdali, erik, ayvadan ibaret olup senevî iki yüz bin keyl

buğday, ve yüz bin arpa iki bin keyl haşhaş ile üç bin beş yüz kıyye afyon yüz kıyye cehri ve bin kıyye pamuk hâsıl olmakda ve bunlardan başka her nevi‘ sebze ale’l-husûs patlıcanın pek lezîz ve nefisi idrâk edilmektedir.

Derûn-ı kazâda Ankara ve Eskişehir caddelerinde Mahatlu ve Kavuncu köprüleri civârında iki ve Karakaya ve Kızılcamşe nâmlarında ve Eskişehir cihetinde diğeri iki ki dört bâb derbend vardır. Kazânın rüştiye mektebinde seksen beş ve mekâtib-i ibtidâiyede iki bin beş yüz şakird mevcuttur.³⁹⁴

4.8.SALNÂME-İ SENE-İ 1311

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Sivrihisar Kazâsı	
Me'mûrîn-i Kazâ	
Kaymakam	Mehmed Arif Bey Sâniye
Nâib	Mehmed Bahaeddin Efendi Devriye Mevâlisi
Müftü	Ali Niyazi Efendi
Mal Müdürü	Bekir Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Mustafa Efendi
Meclis-i İdare-i Kazâ	
Reis Kaymakam Bey	
A'zâ-yı Taibî'yye	A'zâ-yı Müntehabe
Naib Efendi	Süleyman Efendi
Müftü Efendi	Tevfik Bey
Mal Müdürü Efendi	Artin Ağa
Tahrîrât Kâtibi Efendi	Haci Ohannes Ağa
Mal Kalemi	
Mal Müdürü Bekir Efendi	Muavini Mustafa Efendi Râbi'a
Refikî Ziver Efendi	Sandık Emîni Viçin Efendi
Mahkeme-i Bidâyet	

³⁹⁴ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1308-1309, 264-267.

Reis Nâib Efendi	A'zâ Ahmed Efendi
A'zâ Hacı Serkis Ağa	Başkâtip Osman Efendi
Müstantık Mu'âvini Süleyman Efendi	İkinci Kâtip Osman Efendi
Mukâvelât Muharriri Hüseyin Efendi	
Nüfus İdâresi	
Me'mûr Abdüllahim Efendi	Kâtip Süleyman Efendi
Bank Şubesi	
Reis Hacı Emin Efendi	A'zâ Abdullah Efendi
A'zâ Karabet Efendi	Kâtip Cemal Efendi
Mekteb-i Rüşdî	
Muallim-i Evvel İbrahim Efendi	Muallim-i Sâni Ahmed Efendi
Hat Muallimi Hüseyin Efendi	
Belediye	
Reis Hacı Süleyman Efendi	A'zâ Cemal Efendi
A'zâ Abdullah Efendi	A'zâ Mehmed Efendi
A'zâ Hacı Ağob Efendi	Hacı Karabet Efendi
Kâtip ve Sandık Emîni Talat Efendi	Tabib Hacı Ali Efendi
Müfettiş Hacı Mustafa Efendi	
Ba'zı Me'mûrîn	
Posta ve Telgraf Me'mûru Ziya Efendi	Mukâvelât Muharriri Hüseyin Efendi
Düvân-ı Umumiye Me'mûru Şerafeddin Efendi	Mahkeme-i Şer'iyeye Kâtibi Hacı Hüseyin Efendi
Kâtibi Sıdkı Efendi	Eytâm Müdürü Halil Efendi
Reji Me'mûru Kâmi Efendi	Arazi Yoklama Kâtibi Ali Osman Efendi
Tapu Kâtibi Hasan Efendi	Mukayyid Gâlib Efendi
Eytam Müdürü Mustafa Efendi	
Günyüzü Nâhiyesi	
Müdür Yaver Bey	4-m Nâib Şehâbeddin Efendi
A'zâ Halil Ağa	A'zâ Hacı İbrahim Ağa
A'zâ Hacı Süleyman Ağa	Kâtip İbrahim Efendi

A'zâ Bekir Ağa	Eytâm Müdürü Mahmud Efendi
Sandık Emîni Kerkür Efendi	

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1311, 168-170.

4.8.1.Sivrihisar Kazâsı

Şarken Haymana, garben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Eskişehir ve Çifteler Hara-yı Hümâyûnu, şimâlen Ayaş, Beypazarı, cenûben vilâyet-i müşârünileyhâ merbûdâtından Akşehir ve Aziziye kazâlarıyla muhâtdır. Merkez-i kazâ 3100 haneyi müştemil ve merkez vilâyetine yirmi dört saat bu'd-ı mesâfede olukça güzel bir kazâdır. Kasabada 3860 zükûr ve 4338 inâs Müslim, 1940 zükûr ve 2073 inâs Ermeni ve umum-ı kurâda dahi 10878 zükûr ve 11813 inâs Müslim ki cem'ân 34902 nüfus mevcûddur.

6334 hane, 600 dükkân, dört hamam, 6 han, 30 kahve, 108 cami, 20 mescid, 32 tekke, 1 rüşdiye, 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 6 su değirmeni, bir kütüphane, 1 kilise ve 1 Hristiyan mektebi ve 5 çeşmeyi hâvîdir.

Sâye-i umrân-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde bu defa fevkânî ve tahtânî yirmi dört oda ve civârında mesbût ve mükemmel bir hapishâne ve evrak mahzenini müştemil gayet güzel ve muntazam bir hükümet konağıyla pîşgâhında sekiz odalı bir telgrafhâne ve yine kasaba civârında muntazam ma'a daire-i askeriye bir debboy inşâ edilmiştir. Sivrihisar kasabasının havası latîf ve ceyyid, suları leziz ve hoş-güvârdır. Kazânın cihet-i garbîsinden Kütahya suyu ve cenûb cihetinden Sakarya nehri cereyân ederek pek çok mezâri'î irvâ ve iska ile merkez-i kazâyâ sekiz saat mesafedeki Sahipler karyesi civarında yekdiğeriyle iktirân ve Mihaliççik cihetine doğru cereyan eder. Sivrihisar kazâsı Anadolu şimendifer güzergâhına tesadüf ettiği cihetle ehemmiyet-i mevki'iyeye ve muâmelât-ı ticâriyyesi günbegün tezâyüd etmektedir.

Dâhil-i kazâda Kozağacı karyesinde haftada bir defa pazartesi günleri oldukça revâclı bir Pazar Küşâd edilmektedir. Kasabanın dört saat mesâfesinde Çardak Hamamı nâmıyla ma'rûf âsâr-ı atıkadan ma'dûd bir kaplıca mevcuddur ki suyu emrâz-ı cildiyeeye pek ziyâde menfaat bahşetmektedir.

Dâhil-i dâire-i kazâda kırk sekiz sâdât-ı izâm ve e'izze-i kirâm hazerâtının medfen-i şerîfleri mevcuddur. Bunlardan on sekiz zevâtın zâviye ve tekkeleri ma'mûr olup züvara it'âm-ı ta'âm edilmektedir. Sivrihisar kasabasında defn-i hâk-ı itlarnâk olan Şeyh Hamdi Baba Hazretlerinin merkad-ı münevvereleri ittisâlinde emânât-ı bâhiri'l-

füyûzât-ı hazret-i risâlet penâhîden olan âsâ-yı mübarek nihâde-i mevki'-i ta'zîm ü ihtirâm ve ziyâretgâh-ı mülessem evfâh-ı enâmıdır.

Bundan başka ammizâde-i hazret-i risâlet-penâhî Cafer-i Tayyar radiyallâhu anhü'l-Barî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri ile e'izze-i kiramdan Abdülvâhab Gazi Hazretlerinin Alaaddin Selçukî vüzerasından Emineddin Mikâil'in güzel bir câmi'-i şerîfleri ile derûnunda bin beş yüzü mütevâciz kütüb-i mütenevvi'ayı hâvî bir kütüphâneleri mevcuddur. Sivrihisar kasabasını ziyaret eden erbâb-ı dikkatin enzâr-ı takdîr ve temâşâlarını tezyîn eden Alemşah ve Şeyh Baba Yusuf Câmi'leri san'at-ı mi'mariyenin bir enmûzec-i nefâseti denilecek tarz-ı behînde mebnîdir.

Kazânın maslûhât-ı sînâ'iyesi kilim, seccade ve altın, gümüşten telkârî ve kadın bilezikleri ve nuhastan ma'mûl evânî ile gayet mükemmel ve tiftik posta müşâbih surette i'mâl ve telvîn edilir hayvan keçelerinden ibarettir. Sivrihisar kazâsına merbût Günyüzü nahiyesinin merkezi olup iki yüz haneden ibaret olan (Oymaağaç) karyesinde sekiz odalı bir hükümet konağı ve dört odalı bir harem dâ'iresi mevcuddur.

Kazânın mürettebât-ı umûmîyesi 687277 kuruş arâzî ve temettü'ât ve müsakkafattan ve 63630 kuruş bedel-i askerîden ibaret olup senevî 1050440 bedelât-ı öşriye ve 1075656 kuruş ağnâm rüsûmu istihsâl edilmektedir. Hayvânât ve mevâşîden 185054 koyun ve 139249 tiftik keçi ve 2900 kıl keçi yirmi bin sığır ve üç bin manda ve bin merkeb ve bin sekiz yüz esb ve yüz on ester ve elli deve mevcut olup senevî yüz elli bine yapağı yüz bine kıyye tiftik hâsıl olmaktadır. Mahsûlât-ı arziyesi buğday, arpa, çavdar, mercimek, yulaf, nohut, burçak, darı, kimyon, haşhaş, afyon, cehri, pamuk ve meyveleri elma, armut, üzüm, badem, zerdali, erik, ayvadan ibaret olup senevî iki yüz bin keyl buğday, ve yüz bin arpa iki bin keyl haşhaş ile üç bin beş yüz kıyye afyon yüz kıyye cehri ve bin kıyye pamuk hâsıl olmakda ve bunlardan başka her nevi' sebze ale'l-husûs patlıcanın pek lezîz ve nefisi idrâk edilmektedir.

Derûn-ı kazâda Ankara ve Eskişehir caddelerinde Muhatlu ve Kavuncu köprüleri civârında iki ve Karakaya ve Kızılcameşe nâmlarında ve Eskişehir cihetinde diğer iki ki dört bâb derbend vardır. Kazânın rüştiye mektebinde seksen beş ve mekâtib-i ibtidâiyede iki bin beş yüz şakird mevcuddur.³⁹⁵

³⁹⁵ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1311, 270-273.

4.9.SALNÂME-İ SENE-İ 1318

Salnâme-i Vilâyeti Ankara	
Sivrihisar Kazâsı	
Kaymakam	Hacı Mustafa Tevfik Bey Mütemâyiz 4-a
Nâib	Mehmed Asaf Efendi Mahrec Mevleviyeti
Müftü	Mustafa Ruhi Efendi
Mal Müdürü	İsmail Efendi Sâniye
Tahrîrât Kâtibi	Mustafa Niyazi Efendi
Meclis-i İdare-i Kazâ	
Reis Kaymakam Bey	
A'zâ-yı Dâime	A'zâ-yı Müntehabe
Nâib Efendi	Hacı Mustafa Efendi
Müftü Efendi	Hacı Çakır Ağa
Mal Müdürü Efendi	Hacı Ağob Ağa
Tahrîrât Kâtibi Efendi	Diğer Hacı Ağob Ağa
Mal Kalemi	
Mal Müdürü İsmail Efendi	Muavini Ömer Efendi
Refikî Ziver Efendi	Sandık Emimi Hüsnü Efendi
Tahsildâr 8 nefer	
Mahkeme-i Şer'iyeye	
Nâib Mehmed Nuri Efendi	Kâtip Hacı Hüseyin Efendi
Eytâm Müdürü Halil Efendi	
Nüfus Kalemi	
Me'mûr Mustafa Efendi	Kâtip Sadık Efendi
Mahkeme-i Bidâyet	
Reis Nâib Efendi	Başkâtip Mehmed Efendi
A'zâ Hacı Bekir Efendi	İkinci Kâtip Derviş Efendi
A'zâ Ağob Efendi	Müstantık Mu'âvini Süleyman Efendi
Mukâvelât Muharriri Hüseyin Efendi	İcrâ Mübâşiri Cemal Efendi

Belediye Dâiresi	
Reis Hacı Ali Ağa	A'zâ Mehmed Efendi
A'zâ Süleyman Efendi	A'zâ Hacı Makaryos Ağa
A'zâ Hacı Ohannes Efendi	Müfettiş Ömer Efendi
Tabib Zarif Efendi	sâlise Aşı Me'mûru Süleyman Sabri Efendi
Kâtip ve Sandık Emîni Eşref Efendi	
Ziraat Bank Sandığı	
Reis Salim Efendi	Kâtip Cemal Efendi
A'zâ Hacı Hüseyin Efendi	A'zâ Ali Efendi
A'zâ Hacı Halil Ağa	
Düyûn-ı Umûmiye	
Me'mur Şerafeddin Efendi	Kâtip Hakkı Efendi
Kolcu 1 Nefer	
Mekteb-i Rüşdî	
Muallim-i Evvel İbrahim Efendi	Hat Muallimi Hüseyin Efendi
Muallim-i Sâni Ahmed Efendi	Bevvâb Osman Efendi
Muhâcirin Komisyonu	
Reis-i Evvel Kaymakam Bey	Reis-i Sâni Ahmed Efendi
A'zâ Belediye Tabibi	A'zâ Yüzbaşı Derviş Bey
A'zâ Mal Mu'âvini	A'zâ Nüfus Me'mûru
A'zâ Tapu Kâtibi	A'zâ Hacı Mehmed Ağa
Ba'zı Me'mûrîn	
Telgraf ve Posta Müdürü	Zabıta Me'mûru Mülâzım-ı Evvel Mehmed Münhal
Orman Ondalık Me'mûru Arif Efendi	Piyade Korucusu Veli Efendi
Evkâf Vekili Ahmed Efendi	Tapu Kâtibi Onnik Efendi
Reji Me'mûru Ağob Efendi	
Günyüzü Nâhiyesi	
Müdür Ali Rıza Efendi	Rabia' Nâib Hacı Galib Efendi
Kâtip Salim Efendi	Sandık Emîni Mustafa Efendi

4.9.1.Sivrihisar Kazâsına Dâir Malûmât

Sivrihisar kazâsı şarken Haymana, garben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Eskişehir ve Çifteler Çiftlik-i Hümâyûnu, şimâlen Mihaliççık ve Beypazarı, cenûben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Aziziye ve Konya vilayetine merbut Akşehir kazâları ile muhâtdır.

Merkez-i kazâ 2616 haneyi müstemil ve merkez vilâyetine yirmi dört saat bu'd-ı mesâfede olukça güzel bir kasabadır.

Kasabada 3070 zükûr ve 2479 inâs Müslim, 1820 zükûr ve 2091 inâs Ermeni ve umum-ı kurâda dahi 11031 zükûr ve 11951 inâs Müslim ki cem'ân 32442 nüfus mevcûddur.

6581 hane, 600 dükkân, 4 hamam, 8 han, 30 kahve, 108 cami-i şerif, 20 mescid, 32 tekke, 1 rüşdiye, 108 sıbyan mektebi, 18 medrese, 36 su değirmeni, 1 kütüphane, 1 kilise ve 1 Hristiyan mektebi ve 600 çeşmeyi hâvîdir.

Sâye-i umrân-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde geçende fevkânî ve tahtânî yirmi dört oda ve civârında bir hapishâneyi müstemil gayet güzel ve muntazam bir hükümet konağıyla pîşgâhında sekiz odalı bir telgraf ve postahâne ve yine kasaba civârında muntazam ma'a daire-i askeriye bir depo inşâ edilmiş ve bu defa da Şeyh Aziz Mahmud Hüdai Hazretlerinin harap olmuş olan cami-i şerifi müceddeden ve mükemmelen yaptırılmış olduğu gibi sâye-i maârif-vâye-i hazret-i hilâfet penâhîde birisi zükûr ve birisi inâs etfâle mahsus olarak gayet muntazam ve mükemmel iki aded ibtidâî ve bu mekteplerin muallimîn ma'âşâtıyla masârif-i dâimesine karşılık olmak üzere dokuz bâb dükkan ve birisi çarşıda diğer birisi hükümet konağının pîşgâhında ve diğer birisi de daire-yi askeriyede ve birisi nâhiye merkezi olan Kozağacı karyesinde olarak dört aded şadırvan ve bir de saat kulesi inşâ ettirilmiş ve Avrupa'dan çalar bir kebir saat celb edilmiştir.

Sivrihisar kasabasının havası gayet latîf ve ceyyid, suları leziz ve hoş-güvârdır. Kazânın cihet-i garbisinden Kütahya suyu ve cenûb cihetinden Sakarya nehri cereyân ederek pek çok mezâri'i irvâ ve iska ile merkez-i kazâyâ sekiz saat mesafedeki Sasılar karyesi civarında yekdiğeriyle ittisâl ve Mihaliççık cihetine doğru cereyan eder.

Sivrihisar kazâsı Anadolu şimendifer güzergâhına tesadüf ettiği ve dahil-i kazâda beşer mevki'ide şimendifer mevki'i bulunduğu cihetle ehemmiyet-i mevki'iyeye ve muâmelât-ı ticâriyyesi gittikçe tezâyüd etmektedir.

Dâhil-i kazâda Günyüzü nahiyesinin merkezi olan Kozağacı karyesinde haftada pazartesi günleri oldukça revâclı bir panayır durmaktadır. Kasabanın dört saat mesâfesinde Çardak Hamamı nâmıyla ma'rûf âsâr-ı atıkadan ma'dûd bir kaplıca mevcuttur ki suyu emrâz-ı cildiyeye pek ziyâde menfaat bahşetmektedir. Dâhil-i dâire-i kazâda kırk sekiz sâdât-ı izâm ve e'izze-i kirâm hazerâtının medfen-i şerîfleri mevcuttur. Bunlardan on sekiz zevâtın zâviye ve tekkeleri ma'mûr olup züvara it'âm-ı ta'âm edilmektedir.

Sivrihisar kasabasında defn-i hâk-ı ıtırnâk olan Şeyh Hamdi Baba Hazretlerinin merkad-ı münevvereleri ittisâlinde emânât-ı bâhiri'l-füyûzât-ı hazret-i risâlet penâhiden olan âsâ-yı mübarek nihâde-i mevki'-i ta'zîm ü ihtirâm ve mülessem evfâh-ı enâmıdır.

Bundan başka ammizâde-i hazret-i risâlet-penâhî Cafer-i Tayyar radiyallâhu anhü'l-Barî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri ile e'izze-i kiramdan Abdülvahab Gazi Hazretlerinin Alaaddin Selçukî vüzerasından Emineddin Mikâil'in güzel bir câmi'-i şerîfleri ile derûnunda bin beş yüzü mütevâciz kütüb-i mütenevvi'ayı hâvî bir kütüphâneleri mevcuttur. Sivrihisar kasabasını ziyaret eden erbâb-ı dikkatin enzâr-ı takdîr ve temâşâlarını tezyîn eden Alemşah ve Şeyh Baba Yusuf Câmi'leri san'at-ı mi'mariyenin bir enmûzec-i nefâseti denilecek tarz-ı behiyyeti hâ'izdir.

Kazânın maslûhât-ı snâ'iyesi kilim, seccade, halı ve altın, gümüşten ma'mûl telkârî kadın bilezikleri, nuhastan ma'mûl evâni ile gayet mükemmel ve tiftik posta müşâbih surette i'mâl ve telvîn edilir hayvan keçelerinden ibarettir. Sivrihisar kazâsına merbût Günyüzü nahiyesinin merkezi olup iki yüz haneden ibaret olan Kozağaç karyesinde sekiz odalı bir hükümet konağı ve dört odalı bir harem dâ'iresi mevcuttur. Kazânın mürettebât-ı umûmîyesi 671304 kuruş arâzî ve temettü'ât ve müsakkafâtta ve 65482 kuruş bedel-i askerîden ibaret olup senevî 1023593 kuruş bedelât-ı öşriye ve 1228622 kuruş ağnâm rüsûmu istihsâl edilmektedir. Hayvânât ve mevâşîden 162910 koyun ve 161972 tiftik keçi ve 2539 kıl keçi 20000 sığır ve 3500 manda ve 2000 merkeb ve 1500 esb ve 110 ester ve 25 deve mevcut olup senevî 180000 kıyye yapağı ve 165000 kıyye tiftik hâsıl olmaktadır. Mahsûlât-ı arziyesi buğday, arpa, çavdar, mercimek, nohut, yulaf, mısır, burçak, darı, kimyon, haşhaş, afyon, cehri, pamuk ve meyveleri elma, armut, üzüm, badem, zerdali, erik ve vişne ve armuttan ibaret olup senevî 300000 keyl buğday,

ve 100000 keyl arpa ve 1900 keyl haşaş ile 1320 kıyye afyon 100 kıyye cehri ve 500 kıyye pamuk hâsıl olmakda ve bunlardan başka her nevi‘ sebze ale’l-husûs patlıcanın pek lezîz ve nefisi idrâk edilmektedir.

Derûn-ı kazâda Kızılca meşe mevki‘inde bir ve Kavuncu köprüsünde bir ki cem‘ân iki bâb derbend vardır. Kazânın rüştiye mektebinde 80 ve mekâtib-i ibtidâiyede ve sibyanıyyede 4000 şakird mevcuttur.³⁹⁶

4.10.SALNÂME-İ SENE-İ 1320

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Sivrihisar Kazâsı	
Kaymakam	Hayri Bey Sâniye 4-a
Nâib	Abdülaziz Efendi Bursa Müderrisliği 4-m
Müftü	Münhal
Mal Müdürü	Hüseyin Nusret Bey Sâlise
Tahrîrât Kâtibi	Mustafa Niyazi Efendi
Meclis-i İdâre-i Kazâ	
Reis Kaymakam Bey	
A‘zâ-yı Dâime	A‘zâ-yı Müntehabe
Nâib Efendi	Hacı Mustafa Ağa
Müftü Efendi	Hacı Cafer Ağa
Mal Müdürü	Hacı Ağob Ağa
Tahrîrât Kâtibi	Münhal
Mal Kalemi	Mahkeme-i Bidâyet
Mal Müdürü Hüseyin Nusret Bey	Reis Nâib Efendi
Muavini Halim Efendi	A‘zâ Hacı Bekir Efendi
Refikî Ziver Efendi	A‘zâ Hacı Ağob Ağa
Sandık Emimi Karabet Efendi	Başkâtip Hacı Osman Efendi
Mahkeme-i Şer‘iyye	İkinci Kâtib Derviş Efendi
Nâib Abdülaziz Efendi	Müstandık Muavini İsmail Efendi

³⁹⁶ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1318, 154-157.

Kâtib Hacı Hüseyin Efendi	Mukâvelât Muharriri Hüseyin Efendi
Eytâm Müdürü Mustafa Efendi	
Nüfus Dâiresi	Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası
Me'mûr Mustafa Efendi	Reis Tevhid Bey
Kâtib Sadık Efendi	A'zâ Hacı Mehmed Efendi
Bank Dâiresi	A'zâ Ali Efendi
Reis Salim Efendi	A'zâ Süleyman Ağa
Muhasebe Kâtibi Mustafa Efendi	A'zâ Hacı Kivork Ağa
A'zâ Hacı Hüseyin Efendi	Ma'ârif Komisyonu
A'zâ Hacı Halil Ağa	Reis Nâib Efendi
A'zâ Ali Ağa	A'zâ Müftü Efendi
Divân-ı Umûmiye	A'zâ Tevhid Bey
Me'mûr Şerafeddin Efendi	A'zâ İbrahim Efendi
Kâtib Hakkı Efendi	A'zâ Ali Mehmed Efendi
Belediye Dâiresi	A'zâ Hüseyin Efendi
Reis Hacı Ali Ağa	A'zâ Hacı Süleyman Efendi
Tabîb Zarif Efendi Sâlise	A'zâ Niyazi Efendi
A'zâ Mehmed Efendi	Mekteb-i Rüşdi
A'zâ Hacı Mehmed Efendi	Muallim-i Evvel İbrahim Efendi
A'zâ Hacı Makaryos Ağa	Muallim-i Sâni Ahmed Efendi
A'zâ Hacı Ahmed Ağa	Rakka' Muallimi Hüseyin Efendi
A'zâ Hacı Ohannes Ağa	Bevvâb Derviş Efendi
Kâtib ve Sandık Emni Eşref Efendi	
Aşı Me'mûru Süleyman Sabri Efendi	
Müfettiş Ömer Osman Efendi	
Muhâcirin Komisyonu	Bazı Me'mûrîn
Reis Remzi Bey	Posta ve Telgraf Müdürü Remzi Bey 5-m
A'zâ Hacı Çakır Ağa	Sarıköy Me'mûru Necip Efendi 5-m
A'zâ Mehmed Efendi	Zabıta Me'mûru Melâzim Mehmed Ağa
A'zâ: Nüfus Me'mûru Efendi	Orman Ondalık Me'mûru Arif Efendi

Evkâf Komisyonu	Piyade Koruyucusu Veli Efendi
Reis Müftü Efendi	Tapu Kâtibi Ohannes Efendi
A'zâ Mustafa Efendi	Günyüzü Nahiyesi
A'zâ Ömer Efendi	Müdür Ali Rıza Efendi Râbia
A'zâ Salim Efendi	Nâib Hacı Galib Efendi
A'zâ Hüseyin Efendi	Kâtip Selim Efendi
A'zâ Hacı Bekir Efendi	Sandık Emîni Mustafa Efendi
A'zâ: Ahmed Efendi	Eytâm Müdürü İbrahim Efendi

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1320, 165-167.

4.10.1.Sivrihisar Kazâsına Dair Ma'lûmât

Sivrihisar kazâsı şarken Haymana, garben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Eskişehir ve Çifteler Çiftlik-i Hümâyûnu, şimâlen Mihalıççık ve Beypazarı, cenûben Hüdâvendigâr vilâyetine mülhak Aziziye ve Konya vilâyetine merbut Akşehir kazâları ile muhâtdır.

Merkez-i kazâ 3616 haneyi müstemil ve merkez vilâyetine yirmi dört saat mesâfede güzel bir kasabadır.

Kasabada 4078 zükûr ve 4087 inâs Müslim ve 1867 zükûr ve 2155 inâs Ermeni ve umum-ı kurâda dahi 10358 zükûr ve 10772 inâs Müslim ve 111 zükûr ve 73 inâs Yahudi ki cem'ân 33512 nüfus mevcûddur.

6869 hane ve 108 cami-i şerîf ve 20 mescid ve 32 tekke fevkânî ve tahtânî yirmi dört oda ve civârında bir hapishâne gayet güzel ve muntazam bir hükümet konağı ve önünde bahçe ve sekiz odalı bir telgraf ve postahâne ve muntazam ma'a daire-i askeriye bir depo ve işbu daire-i askeriye önünde vasi' ve güzel bir bahçe ve 1 rüşdiye ve üçü zükûr ve biri inâs 4 bab-ı ibtidâiyye ve 108 sıbyan mektepleri ve 18 medrese ve 1 kütüphane ve 1 kilise ve 1 Hristiyan mektebi ve 900 dükkân ve 4 hamam ve 10 han ve 2 kiraathâne ve 30 kahvehane ve 46 su değirmeni ve 1 beygir değirmeni ve 600 çeşme-yi hâvîdir. İki hükümet konağı bahçesinde birisi daire-yi askeriyyede bahçesinde birisi de çarşıda ve diğeri birisi de nâhiye merkezinde olarak 5 şadırvan ve 1 saat kulesi ve 4 adet kiremithane mevcuddur.

Sâye-i umrân-vâye-i Hazreti hilafet penâhide daire-i askeriyyeye güzel bir çeşme ve cephanelik civarında muntazam bir karakolhane müceddeden yaptırılmış ve rüştiye

ve inâs ibtidâi mektepleri arasında güzel bir bahçe ihdas ve bir çeşme Kethüda mahhallesi mescid-i şerifi ve derun-i kasabada ve dört bin arşın kaldırım müceddeden inşa ve i'mal ve Yenice Mahallesi cami-i şerifinin minaresi ta'mir ettirilmiş ve saye-i terakki vaye-i hazret-i şehriyârîde nüfus kasabada kırk beş adet halı destgahı te'sis edilerek senevî dört beş yüz adet halı nesc ve i'mal edilmekte bulunmuştur.

Dâhil-i kazâda bu sene muhacirler için Mecidiye, Mahmudiye, Osmaniye, Orhaniye ve Hüdâvendigâr namlarıyla beş ve Rumeli muhacirini için dört ve muhacirin-i Museviyye için birine müceddeden on karye teşkil olunmuştur.

Sivrihisar kasabasının havası gayet latîf ve ceyyid, suları leziz ve hoş-güvârdır. Kazânın cihet-i garbîsinden Kütahya suyu ve cenûb cihetinden Sakarya nehri cereyân ederek birçok mezâri'î irvâ ve iska ile merkez-i kazâyâ sekiz saat mesafedeki Sasılar karyesi civarında yekdiğeriyle ittisâl ve Mihaliççık cihetine doğru cereyan eder.

Sivrihisar kazâsı Anadolu şimendifer güzergâhına tesadüf ettiği ve dâhil-i kazâda beş mevki'ide şimendifer mevki'i bulunduğu cihetle ehemmiyet-i mevki'iyeye ve muâmelât-ı ticâriyyesi gittikçe tezâyüd etmektedir.

Dâhil-i kazâda Günyüzü nahiyesinin merkezi olan Kozağacı karyesinde haftada pazartesi günleri oldukça revâclı bir panayır durmaktadır.

Kasabanın üç saat mesâfesinde Çardak Hamamı nâmıyla ma'rûf âsâr-ı atıkadan ma'dûd iki kaplıca mevcuddur ki suyu emrâz-ı cildiyeye pek ziyâde menfaat bahşetmektedir. Bir kaplıca da Kuyu karyesi civarında mevcuddur.

Dâhil-i dâire-i kazâda kırk sekiz sâdât-ı izâm ve e'izze-i kirâm hazerâtının medfen-i şerîfleri mevcuddur. Bunlardan on sekiz zevâtın zâviye ve tekkeleri ma'mûr olup züvara it'âm-ı ta'âm edilmektedir.

Sivrihisar kasabasında defn-i hâk-ı ıtırnâk olan Şeyh Hamdi Baba Hazretlerinin merkad-ı münevvereleri ittisâlinde emânât-ı bâhiri'l-füyûzât-ı hazret-i risâlet penâhîden âsâ-yı mübarek nihâde-i mevki'-i ta'zîm ü ihtirâm ve mülessem evfâh-ı enâmdır.

Bundan başka ammizâde-i hazret-i risâlet-penâhî Cafer-i Tayyar radiyallâhu anhü'l-Barî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri ile e'izze-i kiramdan Abdülvahab Gazi Hazretlerinin Alaaddin Selçukî vüzerasından Emineddin Mikâil'in güzel bir câmi'-i şerîfleri ile derûnunda bin beş yüzü mütevâciz kütüb-i mütenevvi'ayı hâvî bir kütüphâneleri mevcuddur.

Sivrihisar kasabasını ziyaret eden erbâb-ı dikkatin enzâr-ı takdîr ve temâşâlarını tezyîn eden Alemşah ve Şeyh Baba Yusuf Câmî'leri san'at-ı mi'mariyenin bir enmûzeci nefâseti denilecek tarz-ı behiyyeti hâ'izdir.

Karyede iki yüz elli mütecaviz halı kilim seccade destgâhı mevcut olup kazanın maslûhât-ı sînâ'iyesi kilim, seccade, halı ve altın, gümüşten ma'mûl telkârî kadın bilezikleri, nuhastan ma'mûl evâni ile gayet mükemmel ve tiftik posta müşâbih surette i'mâl ve telvîn edilir hayvan keçelerinden ibarettir.

Sivrihisar kazâsına merbût Günyüzü nahiyesinin merkezi olup iki yüz haneden ibaret olan Kozağacı karyesinde sekiz odalı bir hükümet konağı ve dört odalı bir harem dâ'iresi mevcuttur.

Sâye-i tahsilât vâye-i hazret-i hilâfet penâhide haftada bir defa' süvari mahsusuyla nakledilmek üzere Sivrihisar'dan nahiyeye-i mezkure merkezine posta şubesi kesâd edilmiştir.

Kazânın emlak ve arâzî ve temettuât vergisi 656.242 ve yüzde altı zamm-ı cedide 39.373 ve maârif hisse-i e'ânesi 11.943 ve bedel-i askeriyye 65.408 ve yüzde altı zamm-ı cedide 3.924 ve rûsumu mütenevviası 54.362 ve maa' haşhaş afyonve hubûbât-ı mütenevvia i'şâr bedelâtî 819.209 ve yüzde altı zamm-ı cedidiye 49.636 ve menafi' ve maârif hisse-i e'âneleri 117.023 ve eġnâm rûsumu 1.339.887 ve yüzde altı zamm-ı cedidiye 80.397 kuruştan ibarettir. Hayvânât ve mevâşîden 177.951 tiftik keçi ve 175.385 koyun ve 3.044 kıl keçi 20.000 sığır ve 3.500 manda ve 2.000 merkeb ve 1.500 esb ve 110 ester ve 25 deve mevcut olup senevî 90.000 kıyye yapağı ve 170.000 kıyye tiftik hâsıl olmaktadır. Mahsûlât-ı arziye buğday, arpa, çavdar, mercimek, nohut, yulaf, mısır, burçak, darı, kimyon, haşhaş, afyon, cehri, pamuk ve meyveleri elma, armut, üzüm, badem, zerdali, erik ve vişneden ibaret olup ve bunlardan başka her nevi' sebze ve ale'l-husûs patlıcanın pek lezîz ve nefisi idrâk edilmektedir.

Derûn-ı kazâda Kızılca meşe mevki'inde bir ve Kavuncu köprüsünde bir ki cem'ân iki bâb derbend vardır. Kazânın rüştiye mektebinde 80 ve mekâtib-i ibtidâiyede ve sibyanîyyede 4000 şakird mevcuttur.³⁹⁷

³⁹⁷ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1320, 167-170.

4.11.SALNÂME-İ SENE-İ 1325

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara	
Sivrihisar Kazâsı	
Kaymakam	Osman Nuri Bey Mütemâyiz 4-m
Nâib	Mehmed Hulusi Efendi
Müftü	Ömer Lütfi Efendi
Mal Müdürü	Hüsameddin Efendi
Tahrîrât Kâtibi	Mustafa Niyazi Efendi
Meclis-i İdâre-i Kazâ	
Reis Kaymakam Bey	
A'zâ-yı Dâime	A'zâ-yı Muntehabe
Nâib: Mehmed Hulusi Efendi	Tevhid Bey
Müftü: Ömer Lütfi Efendi	Mustafa Efendi
Mal Müdürü: Hüsameddin Efendi	Haci Ağob Ağa
Tahrîrât Kâtibi: Mustafa Niyazi Efendi	Karabet Efendi
Mal Kalemi	Mahkeme-i Şer'iyeye
Mal Müdürü: Hüsameddin Efendi	Nâib: Mehmed Hulusi Efendi
Mal Muavini: Emin Efendi	Kâtib: Ali Efendi
Refikî: Ziver Efendi	Mahkeme-i Bidâyet
Sandık Emîni: Karabet Efendi	Reis: Nâib Efendi
	A'zâ: Ali Efendi
Nüfus Kalemi	A'zâ: Ağob Ağa
Me'mûr: Mustafa Efendi	Başkâtib: Servet Efendi
Kâtib: Ali Efendi	Kâtib-i Sâni: Mehmed Efendi
	Müstandık Muavini: Abdurrahman Efendi
Düyûn-i Umûmiye	Telgraf ve Posta Dâiresi
Me'mûr: Şerafeddin Efendi	Müdür: Lütfi Efendi
Kâtib: Hakkı Efendi	Sarıköy Müdürü: Mazlum Efendi
Ziraat Bank Dâiresi	Ba'zı Me'mûrîn
Reis: Ali Efendi	Eytâm Müdürü Halil İbrahim Efendi

Muhasebe Kâtibi: Mustafa Fevzi Efendi	Mukâvelât Muharriri: Hüseyin Efendi
A'zâ: İbrahim Bey	Reji Me'mûru: Hüsameddin Bey
A'zâ: Hacı Çakır Ağa	Orman Ondalık Me'mûru: Arif Efendi
A'zâ: Ahmed Efendi	Orman Kuryecisi: Veli Efendi
	Tapu Kâtibi: Ali Efendi
Belediye Dâiresi	Zabıta Dâiresi
Reis: Mustafa Efendi Rabi'a	Melâzim: Halil Efendi
A'zâ: İbrahim Bey	Melâzim: Mehmed Ağa
A'zâ: Hacı Çakır	Üçüncü Komiser: İbrahim Efendi
A'zâ: Hacı Ali Ağa	Polis: Muharrem Efendi
Aşı Me'mûru: Süleyman Efendi	
Kâtib ve Sandık Emmini: Eşref Efendi	
Müfettiş: Ömer Efendi	
Ma'ârif Komisyonu	Tahsîlât Komisyonu
Reis: Kaymakam Bey	Reis: Mal Müdürü Efendi
A'zâ: İbrahim Efendi	A'zâ: Mustafa Efendi
A'zâ: Tevhid Bey	A'zâ: Mehmed Efendi
A'zâ: Mustafa Efendi	Tahsîlât Müfettişi: Rasim Efendi
A'zâ: Mehmed Efendi	Ser Tahsildâr: Mehmed Efendi
	Tahsildâr 7 nefer
Tetkik Bakaya Komisyonu	İskân Muhâcirin Komisyonu
Reis: Kaymakam Bey	Reis: Kaymakam Bey
A'zâ: Mal Müdürü Efendi	A'zâ: Mal Müdürü Efendi
A'zâ: Tahrîrât Kâtibi Efendi	A'zâ: Ahmed Efendi
A'zâ: Mehmed Efendi	A'zâ: Nüfus Me'mûru Efendi
A'zâ: İbrahim Bey	Kâtib: Ahmed Efendi
Vesâit Nakliye-i Askeriyye Komisyonu	Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası
Reis: Kaymakam Bey	Reis: Tevhid Bey
A'zâ: Yüzbaşı Derviş Bey	A'zâ: Ali Efendi
A'zâ: Ahmed Efendi	A'zâ: Hacı Çakır Ağa

A'zâ: Hacı Mustafa Efendi	A'zâ: Ali Efendi
A'zâ: Ahmed Efendi	A'zâ: Abdullah Efendi
Evkâf Komisyonu	Rüştiye Mektebi
Reis: Müftü Efendi	Muallim-i Evvel: İbrahim Efendi
A'zâ: Ahmed Efendi	Muallim-i Sâni: Ahmed Efendi
A'zâ: Salim Efendi	Muallim: Hüseyin Efendi
A'zâ: Hacı Bekir Efendi	Bevvâb: Derviş Efendi
A'zâ: Hacı Ahmed Efendi	Burhan Terakkî Mektebi
A'zâ: Hüseyin Efendi	Muallim-i Evvel: Osman Efendi
	Muallim-i Sâni: Hüseyin Efendi
	Muallim-i Sâlis: Süleyman Efendi
Günyüzü Nahiyesi	
Müdür: Hazım Efendi	A'zâ: Ali Efendi
Nâib: Osman Esad Efendi	A'zâ: İbrahim Efendi
Kâtib: Ahmed Efendi	A'zâ: Mustafa Efendi

Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1325, 162-165.

4.11.1.Sivrihisar Kasabası

Sivrihisar kasabası 39 derece 30 dakika 5 saniye arz-ı şimâli ve 29 derece 6 dakika 15 saniye tul-i şarkıyyede vakı' ve gayet sert ve yüksek ve uçları cenûba müteveceh granit tepelerinden müteşekkil bir kavsin içinde mebnî olup merkez vilayetin takriben 134 kilometre garb-ı cenûbisinde ve Boz dağların garb mâilesinde müteşekkil ve Konya hududlarına kadar mümted ovaya nazırdır.

Kasaba ma'mur olup garb cihetine tesadüf eden mahalâtı muntazam ebniyelerden müteşekkilidir. Muntazam hükümet konağı meaddebu daire-i askeriyyesi cephaneliği Rüştiye ve İbtidai mektepleri pazar meydanı ve meydanın vasatında şadırvanı ve kasabanın en mürtefi' mahallinde bir saat kalesi mevcut sokakları muntazam ve temizdir.

Ahvâl-ı Tabî'yye – Sivrihisar kazâsını teşkil eden arazi şimâlen Mihaliççik ve şarken Haymana kazâları ve cenûben Konya vilayeti ve garben Hüdâvendigâr vilayeti arazisiyle mahduttur. Arazisinin vasar ve şimal kısımları dağlık ve arızalı olup cenub kısmı düzdür. Sakarya'ya geçit veren "Boz" Dağı Pessinus harabelerinin şarkında garb-ı

şimâliye doğru imtidat ederek kasabanın şimâl cihetinden Eskişehir hududuna doğru teselsül eder.

Hüdâvendigâr vilayeti dâhilinden zuhur ile “Seydisu” ve “Sarısu” ve “Hansu”larını alan Sakarya Irmağı kazâ arazisine garbından dâhil olarak şimâl ve cenûbdan birkaç derecik alır ve Boz dağının şarkında Haymana arazisinden gelen İyice çayını ahz eyleyerek şimale döner ve kazânın münteha-yı şimâl-i şarkıyyesinde Ankara ve Çubuk çaylarından mürekkep olan “Engin” çayını şarkından ve kazanın Mihaliççık arazisiyle şimâl hududunu tahdid eden “Porsuk” suyunu soldan alarak şimâle doğru devam eder. Bundan mâ’adâ bazı derecikler varsa da şayan-ı zikr değildir.

Ahvâl-ı Târihiyye – Sivrihisar pek kadîm bir kasaba olmayıp yalnız civarında ba’zı mebâni-i kadime-i bakayasına tesadüf olunmaktadır. Kasabayı şimâl cihetinden muhît olan granit kayalıkların üzerinde ufak bir kale mevcut olup kasabanın nâm-ı hazırının bundan neşet etmiş olması muhtemeldir. Kasabaya yirmi kilometre mesafe Büyük Kostantinos tarafından Galata’ya merkez-i idâre olmak üzere tesis edilmiş olan (Pesinulet = Pssinunte) yahut (Pesinus- Pessnus) şehr-i kadîmi harâbeleri vardır birçok mâbed-i atike tiyatrolar ve (Hipotrom-Hippodrome) gibi asâr-ı kadime-i bakayasını havi ve fakat ismi meçhul olarak Jülyen (MÖ 102-44) zamanından beri mensi kalan diğer bir şehir hakkında tafsilât-ı târihiyyeye tesadüf olunamıyor.

Bir de kasabanın 60 kilometre ve Hacı Hamza karyesiyle (Pesinulet) harâbesinden takriben 45 kilometre mesafede ve aynı istikâmette (Amoryum-Amorium) şehr-i kadime-i harâbesi mevcuttur. Bu şehr-i kadîm Bizans İmparatorluğu ile Selçuk-i Rum arasında vuku’ a gelen muhârebatta en müstahkem bir şehir olup daimâ ma’rûz-u tecâvuzât kalırdı. Şehir Hulefa-i Abbasiye’den Mu’tasım Billah tarafından istilâ edilerek tahribâta uğramıştır. Şehrin iktizâ-yı mevki’î olarak böyle daimâ ma’ruz-u tecâvuzât kalması sekinesi tarafından nihayet terk edilmesini mücib olmuştur ki ahâli-i merkume şimdi kasabanın bulunduğu mevki’î muhâcerât eylemişlerdir.

(Abrustula-Abrostola) Bu şehr-i kadimin harâbesi de Amuryum harâbesiyle Sivrihisar kasabasından 40 km. mesafede bulunmaktadır.

(Jerma- Germa) Sivrihisar’dan 35 (Pessinus) harâbesinden 20 km. şarkta bulunmaktadır. Sebeb-i tesmiyesi mevki’î mezkûrda sıcak su memba’ları bulunmasından neşet etmiştir. Şehir Romalılar zamanında ufak bir kasaba iken Bizanslılar zamanında tevsi’ ve i’ mâr edilmiştir. Mevki’î mezkûrede İmparator (Justinyanus) tarafından inşa olup (Miryancelüs=Myriangelos) tesmiye olunan kaplıca bulunmaktadır.

Kazanın Nüfusu

Tablo 4.1: 1325 yılı Sivrihisar kazasının nüfusu

	Yekûn	Müslim		Gayri Müslim	
		Müzekker	Müennes	Müzekker	Müennes
Kaza	11.515	3.660	3.862	1.889	2.104
Umumi Kare	25.120	12.431	12.505	111	73
	36.635	16.091	16.267	2.000	2.177

Mürettebât

Tablo 4.2: 1325 yılı Sivrihisar kazasının vergi tutarları

Eğnâm ve Hayvânât- ı Ehliye Rusûmû	Rusûmû Mütenevvia' ve Hâsılât-ı Müteferrika	Ez Gayr-i Teçhizât ve Ma'âruf Emlak		Bedel-i Askeriyye	
		Akar Vergisi	Temettu Vergisi	Ma'ateçhizât	İğşar
Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş	Kuruş
1.161.230	13.585	544.806	101.286	105.018	880.332

Dâhili Kazâda

Tablo 4.3: 1325 yılında Sivrihisar kazasında bulunan mimari yapı ve binalar

Cavâmi' ve Mesâcid	Medrese	Sıbyân Mektebî	Dükkân	Hân	
128	20	109	600	8	
Tekke	Hamâm	Kahve	Kütüphâne	Kilise	Hâne
32	4	30	1	1	6.700

Hayvânât

Tablo 4.4: 1325 yılında Sivrihisar kazasında bulunan hayvanlar ve elde edilen gelir

Düve	İnek, Öküz	Manda	At ve Beygir ve Kısarak	Ester	Merkep	Tiftik Keçi	Koyun
946	14.552	2.046	3.026	133	8.789	128.295	150.866
Koyundan Hâsıl olan Yapâğı				Tiftik Hâsılâtı			
Kıyye				Kıyye			
304.732				256.590			

306 senesinden 321 senesi nihayetine kadar Sivrihisar kazâsının koyun ve tiftik miktarını gösteren cetveldir.

Tablo 4.5: Sivrihisar kazasında yıllara göre koyun ve tiftik keçisi sayıları

Sene	Koyun	Tiftik Keçi	Sene	Koyun	Tiftik Keçi
306	152.317	135.307	314	128.305	153.621
307	155.728	128.219	315	134.192	137.757
308	180.851	135.834	316	162.865	164.438
309	185.844	142.159	317	175.734	181.063
310	109.883	138.181	318	165.066	103.030
311	182.378	133.683	319	166.337	144.580
312	101.686	144.930	320	160.814	125.152
313	106.134	134.292	321	150.866	128.295

Sivrihisar Kasabasının Topoğrafya-yı Tabiî ve Ahvâl-i Ticariyye Vesâiresi Hakkında Ma'lûmât

İrtifâ'i Belde – 1020 (Tahminen)

Derece-i Harâret-i A'zâmî – Mevsim-i sayfın en sıcak eyyâmında derece-i harâret-i a'zâmî vesatı 32 santigrad (Gölgede)

Derece-i Harâret-i Asgarî – Mevsim-i şitânın en soğuk eyyâmında derece-i harâret-i asgarî vesatı -7 santigrad

Vaziyet-i Belde – Beldenin şark ve şimâl ve garb cihetleri yek değerine telâsuk ederek kavisvari bir silsile teşkil eden mürtefi' kayalarla muhât ve yalnız cenûb ciheti vâsi' bir obaya nazır olup sülüs şimâliyyesi kayaların tersim ettiği kavis derununda kalmıştır. Beldenin karibinde ne miyâh-ı cârîye ve ne de ormanlık vardır. Kasaba şimâlden cenûba cüzî mâil bir satıh üzerinde inşa olunmuştur.

Emrâd-ı Belediye – Havanın ceyâdeti ve miyâh-ı 'azebenin arâzi-yi nariyeden neb'ân ettiğinden safûtî sebebiyle derûn kasabada emrâd-ı belediyeden eser yoktur.

Suların Cinsi – Kasabadaki mıyâh-ı ‘azebenin kâffesi saf ve kulus gibi mıvâd-ı ma‘deniyyenin gayet kalil ve klor sodyum yani tuz asarînî az miktarda hâvi olmasına nazaran mevâdir-ı ‘azaviyeden beridir. Derûn-i beldede mıyâh-ı ma‘deniyye yoktur. Yalnız kasabanın tarafı şarkıyyesinde üç saat mesafede kadîm bir mıyâh-ı harre hamamı vardır. Mıyâh-ı harre-i tabi‘îyyenin teâmülü hafifen kaluyi olup derece-i harâreti 33 santigradiye tecâvüz etmez. Kükürtün mevcudiyeti gayr-ı kâbil has derecedir.

Rüzgârların İstikâmet ve Miktârı – Mevsim-i şitâda kesretle esen rüzgârlar şimâl ve gündoğuşu olup mevsim-i rabîi ile sayfin temmuz mâhinde de ekseriyetle bâd-ı cenûb ve mevsim-i hârîfde dahî batı rüzgârları vezândır. Kış mevsiminde riyâhın derece-i vezânî oldukça şiddetlidir. Beldenin semti şimâliyesi kayalarla mehâd olduğundan mevsim-i şitâdaki fırtınaların te’sirlerinden oldukça masûndur.

Rutubet Miktârı – İlkbahar ve sonbahar gibi mevsimde havanın râkid bulunduğu zamanlar kayalar ceryân-ı riyâhe nevi‘mâ haylûletleri hesabıyla şehrin üzeri kesîf bulutlarla mehât olur ve bu zamanda derece-i rutubet tezâyüd eder.

Yağmur Mevsimi – Mevsim-i bârân kâide-i umûmiye-i iklimiyyeye teb‘an ilk ve sonbahar.

Kazânın Ahvâl-i Sıhhiyye-i Umûmiyesine Mûte‘allik Tafsîlât – Ahvâl-i sıhhiyye-i umûmiye selimdir. Yazın hava biraz ittirâtsiz ve sıcak olur, kışın soğuşu da bazen şedid olduğundan (zatürre-i ve’l-ceneb) misillü emrâd-ı şedidiyye-i iltihâbiyyenin kesrette husûlüne sebep olur. Derûn-i beldede emrâd-ı belde-i hususiyetten hiçbirisi yoktur.

Belediye Vâritdâtı: 35.000 kuruştur.

Kasabanın Şase ile Merbût Bulunduğu Kasabât – Hiçbir kasabaya şasesi yoktur. Ahiren biçer istasyonuna mümted bir şase inşasına teşebbüs edilmiş ise de bazı yerlerin tesviye-i türâbiyyesi icrâ edilerek nâtamam bırakılmıştır.

Münâsebet-i Ticâriyyesi Bululduğu Kasabât – Eskişehir Haymana ve Aziziye ve Mihalıççık kazâlarıyla ve merkez vilâyetiyle münâsebât-ı ticâriyede bulunmakta ise de en ziyâde münâsebâtı Eskişehir iledir.

Ekseriyetle Zira‘i Vâdirân Olan Mahsûlât – Hunta, şaîr, mısır, burçak, pirinç, kimyon, cehri, pamuk.

Meyve – Elma, armut, üzüm, nar, zerdali, erik, vişne.

İhrâcât İskelesi – Biçer ve Sarıköy ve Eskişehir istasyonları.

Umûmiyetle İhrâcî Olunan Mahsûlât – Tiftik, yapağı, hunta, şaîr.

Panayır Günü – Yoktur.

Pazar Günü – Yoktur. Yalnız Günyüzü nahiyesinin merkezi olan (Koz ağacı) karyesinde pazartesi günleri pazar kurulur.

San'at – Halıcılık san'atı mevcûd olduğu gibi altın ve gümüşten telkâri bilezik vesaire tiftik postlar ve külliyetli miktarda çorap i'mal olunur. Demircilik ve debbâgât gibi sanayi'ı ibtâdaî bir halde mevcuttur.

İ'malât-ı Nesciye – Nüfus kasabada 52 adet halı destgâhı mevcut olup yünden senevî 5.000 murabba' arşın taban halısı ve 600 murabba' arşın seccade nesic ve i'mal edilmektedir. İpek halı çıkarılmadığı gibi yün halılardan bazıları dâhilen ferrûhât edilerek ekserisi İzmir'e gönderilmektedir. Günyüzü nâhiyesi ile iç nâhiyesi karyesinde senevî 200 kadar kilim ile 350 pala i'mal edilerek Bursa vilâyetiyle dâhilen sarf edilmektedir.

Ma'âden – Kazâyı teşkil eden arâzi-i vasıada muhtelif maden olmak lazım gelirse de şimdiye kadar hiç ihrâcına teşebbüs edilmemiş ve işletilmemiştir.

Kaplıca ve Mıyah-ı Hârre – Merkez kazâya dört saat mesafede ve kasaba ile Günyüzü nâhiyesinin merkezi olan Koz ağacı karyesi arasında iki kaplıca mevcut olup üzerlerinde gayet kadîm iki kubbe vardır. Kaplıcaların muntazam havuzları altı metre kadarında ve dairevidir. Aynı mevki'îde Selçuklular zamanına ait bir camii şerif fakat harâbe olarak mevcuttur. Kaplıcanın suyu imrâd-ı cildiyeye pek nafi'dir.

Merâkîd-ı Mübâreke – Kazâ dâhilinde birçok sâdât-ı 'azâm ve i'izze-i kirâm hazerâtının medfun-ı şerifleri mevcuttur. Kasabada defin hân güfrân olan Şeyh Hamdi Baba hazretlerinin merkad-ı münevverleri ittisâlinde emânât-ı bâhir el-fiyuzât hazreti risalet-penâhın olan asa-yı mübârek nihâde-i mevki'î ta'zîm ve ihtirâm olmaktadır. Bundan başka amme-zade-i hazret nübbetpenâhı Caferi Tayyâr (r.a.) hazretlerinin türbe-i şerifeleriyle Abdülvehhab Gazi hazretlerinin vesâir ashâb-ı resulden bazı feizze-i kirâmın medfen-i şerifleri vardır. Alaaddin Selçûki vüzerasından Emineddin Mikail'in güzel bir cami-i şerifleriyle ittisâlinde kâin kütüphânede 1500'ü mütecâviz kütüb-i kıymetdâr mevcuttur.

Kasabaya şark cihetinden dâhil olan yolun sol cihetinde Hoca Nasreddin rahmetullahın kerimelerinin kabri vardır.³⁹⁸

³⁹⁸ Ankara Vilayeti Salnâmesi Sene-i 1325, 165-171.

SONUÇ

Sivrihisar İç Anadolu bölgesinde Eskişehir il sınırları içerisinde yer almaktadır. Eskişehir'in en büyük ilçesi olan Sivrihisar'ın bulunduğu bölge sivri kayalıklardan oluşmaktadır. Bundan dolayı ilçeye Sivrihisar adı verilmiştir. Sivrihisar Roma, Bizans, Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı dönemi 17. yüzyılına kadar hem önemli bir şehir hem de ilim merkezi olmuştur. Günümüzde bulunan yapıt ve mimari eserler ve burada yetişen tarihi şahsiyetler bunun kanıtıdır.

Milattan öncelere kadar dayanan bölgenin önemi Bizans İmparatorluğuyla günümüzdeki Sivrihisar ilçe merkezinin bulunduğu yere taşınmıştır. Bizans imparatorluğu ile başlayan bu gelişme Türklerin Anadolu'ya gelmesiyle birlikte Selçuklu devletiyle devam etmiştir.

Selçuklular iskân politikası güderek buralara yerleşmiş ve mimarı alanda önemli eserler bırakmışlardır. Selçuklar döneminden sonra bölge bir müddet Karamanoğulları elinde bulunmuştur. Öyle ki Karamanoğulları kendilerini Anadolu Selçuklu Devletinin doğal mirasçısı olarak görmüş ve bu bölgeden ayrılmak istememişlerdir. Bundan dolayı Selçuklulardan sonra Karamanoğulları bölgeye hâkim olurken, bir müddet Osmanlı topraklarına dâhil olan bu bölge Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Karamanoğulları mülkiyetine geçirilmiştir.

Orhan Bey döneminde Sivrihisar'ın köyleri Osmanlıya geçse de Orhan Bey'in ölümüyle yeniden el değiştirmiştir. Daha sonradan I. Murad tahta geçtikten sonra Ankara üzerine yürümüş ve bölgeyi tekrar Osmanlıya bağlanmıştır.

Osmanlı devletinin kurulması ile başlayan genişleme siyaseti Yıldırım Bayezid zamanında da devam etmiştir. Anadolu'da bulunan beyler Timur devletinin hizmetine girerek kaybettikleri yerleri geri almak istemişlerdir. Yıldırım Bayezid Timur ile girdiği mücadele sonucunda yenilmiş, Timur da almış olduğu toprakları beylere geri vererek onları topraklarına göndermiştir.

Yıldırım Bayezid kaybettiği mücadele esnasında esir düşmüştür. Her ne kadar oğlu Çelebi Mehmed onu kurtarmak istese de başarılı olamamıştır. Timur'un ölmesiyle birlikte Osmanlı eski gücünü yeniden kazanmaya başlamıştır.

I. Mehmed tahta çıktığı zaman Sivrihisar bölgesi hala Karamanoğulları elinde bulunmaktadır. 1415 yılında Mehmed Çelebi Karamanoğlu Mehmed Bey'i yenmiş ve

yapılan antlaşma sonucunda Sivrihisar Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. 1415 yılından itibaren Osmanlı toprakları arasında yer alan Sivrihisar artık sadece siyasi yönü ile değil kültürel ve sosyal yapısı ile de ön plana çıkmaya başlamıştır. XIX. ve XX. yüzyıllarda Osmanlı devletine Kafkasya, Kırım ve Balkanlardan birçok göç gerçekleşmiştir. Bunlardan bazıları Sivrihisar'a iskân edilmiştir.

Osmanlı döneminde birçok önemli şahsiyet bu bölgede yetişmiş ve kişilerden de devlet bünyesinde önemli yerlere gelenler olmuştur. Osmanlı devletinin kuruluşunda büyük bir öneme sahip olan Çandarlı Kara Halil Hayrettin Paşa'nın Sivrihisarlı olduğu düşünülmektedir. Hatta Çandır isimde Sivrihisar'da bir köy bulunmaktadır. İstanbul'un ilk kadısı Hızır Bey, bir dönem sadrazamlık yapan oğlu Sinan Paşa, önemli âlimlerden olan Aziz Mahmud Hüdayi bu zatlardan bazılarıdır. Bunların yanı sıra Yakup Paşa, Ahmet Paşa, Şeyh Baba Yusuf, Tokatlı Molla Lütfi, Derviş Şemsi, Ali Veledi Yusuf, Hayder, Osman Afif de bu bölgede yetişen önemli şahsiyetlerdir.

Selçuklularla mimari alanda önemli ilerleme kaydeden bölge Osmanlı döneminde de gelişme göstermeye devam etmiştir. Camii, mescid, hamam, çeşme gibi birçok inşa yapımına özen gösterilmiştir. Sofya fatihi Balaban Bey tarafından yaptırılan Balaban Camii ve Balaban Çeşmesi, Anadolu'nun ilk Kabe minyatürlü camisi olan Hazinedar Camii, Aziz Mahmud Hüdayi tarafından yaptırılan ve Osmanlı dönemi son zamanlarının batı ile tesiri noktasında izler taşıyan Aziz Mahmud Hüdayi Camii önemli olan eserlerden bazılarıdır. Bunların yanı sıra Hoşkadem Camii, Elmalı Camii, Bodur Camii, Yenice Camii, Sinan Paşa Hamamı, Gavur (Ermeni) Hamamı, Hamamkarahisar Hamamı, Ermeni Kilisesi, Saat Kulesi, Zaim Ağa Konağı Osmanlı döneminde mimari özellikleri ile dikkat çeken yapılardır.

Sivrihisar Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular döneminde ve II. Bayezid ve Kanuni devrinde vilayet merkezi konumundadır. XVII. yüzyıla kadar Hüdâvendigâr sancağına, 1845 Osmanlı vilayet kuruluşu ile Ankara vilayetine, 1915 yılında Eskişehir sancağına ve Cumhuriyet devrinde 1925 yılında Eskişehir iline bağlı ilçe merkezidir.

Osmanlı hâkimiyetinde Sivrihisar kazası ile ilgili olarak yaptığımız çalışmada Sivrihisar'ın Osmanlı dönemindeki tarihi ele alınmıştır. Tez kaleme alınırken sosyal ve ekonomik yönü üzerinde çok durulmamıştır. Bundaki temel sebep Ankara Vilayet Salnâmeleri'nde bahsi geçen Sivrihisar bölümlerinde ve incelenen kaynaklar arasında bu hususta çok bilgiye ulaşılamamasıdır. Ulaşıldığı kadarıyla bu hususta konular işlenmiştir.

Çalışmada Sivrihisar yöresinin tarihini, coğrafyasını, daha önceden hangi isimlerle adlandırıldığını, bölgede yetişen tarihi şahsiyetleri, tarihten derin izler taşıyan mimari unsurları, Ankara salnâmelerinde geçen Sivrihisar'a dair bilgiler incelenmiştir. Böylelikle keşfedilmeyi bekleyen yörenin tarihi önemi açıkça ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1289.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1290.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1291.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1293.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1295.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1299.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1308-1309.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1311.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1318.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1320.
- Ankara Vilâyeti Salnâmesi Sene-i 1325.
- Akdağ, Prof. Dr. Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*. C 1. İstanbul: Tekin Yayınevi, 1979. 3. Basım.
- Aksoy, Hasan. "Derviş Şemseddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 197-198. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Aktepe, Münir. "Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8: 214-215. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Albayrak, Nurettin. "Nasreddin Hoca". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32: 418-420. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Altın, Tahsin. *Eskişehir İli Sivrihisar İlçesi (Merkez) Folkloru*. Eskişehir: Sivrihisar Belediyesi, 2014.
- Altınsapan, Erol. *Sivrihisar'da Türk Mimarisi*. Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, 1988.
- Altınsapan, Erol. Parla, Canan. *Eskişehir Selçuklu ve Osmanlı Yapıları I*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 1548, 2004.
- Azimli, Mehmet. "Mesleme b. Abdülmelik ve Futuhâtı". Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 2: 85-103. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- Baykara, Tuncer. "Kaza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 119-120. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Becerik, Mehmet Fatih. "Sivrihisar'ın XIX. Yüzyılda Sosyo-Ekonomik Durumu (Temettuat Defterlerine Göre)". Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2002.
- Belâzurî. *Fütûhu'l- Büldân (Ülkelerin Fetihleri)*. ter.: Prof. Dr. Mustafa Fayda. İstanbul: Siyer Yayınları, 2013.

- Boz, Cem. *Saltanat Nâibi Eminüddîn Mikâîl'in Hayatı ve Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi'ndeki Yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2013.
- Darkot, Besim. "Amuriye". *İslam Ansiklopedisi*. 1: 412. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Darkot, Besim. "Eskişehir". *İslam Ansiklopedisi*. 4: 384-387. Eskişehir: Milli Eğitim Basımevi, 1997.
- Darkot, Besim. "Sivrihisar". *İslam Ansiklopedisi*. 10: 726-728. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Dauzats, J. E. *1855'de Anadolunun Bir Köşesi*. çev.: Reşad Ekrem Koçu. İstanbul: Çığır Kitabevi, t.y..
- Dedeoğlu, Esin Fakıbbaba. *Tarihi Değer Taşıyan Kiliselerde Yeniden İşlevlendirme Sürecinin ve İç Mekân Çözümlerinin İrdelenmesi: Sivrihisar Ermeni Kilisesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2012.
- Demircioğlu, Halil. *Roma Tarihi I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.
- Denknalbant, Ayşe. "Sivrihisar Ulucamii". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42: 116-117. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları, 2007. 24. Baskı.
- Doğan, Sema. "Kümbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26: 547-550. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Doğru, Dr. Halime. *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.
- Ecemen, Feridun. "Hudâvendigâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18: 285-286. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Eskişehir il Yıllığı*. Eskişehir: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1973.
- Eskişehir Valiliği. *81 ilde Kültür ve Şehir Eskişehir*. İstanbul: Eskişehir Valiliği Neşriyat, 2014.
- Eyice, Semavi. "Alemlşah Kümbeti". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2: 368. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Göde, Kemal. "Eretnaoğulları". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 295-296. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Gökyay, Orhan Şaik. Özen, Şükrü. "Molla Lutfi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30: 255-258. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Yunus Emre Divân ve Risâletü'n-Nushiyye*. İstanbul: Derin Yayınları, 2010.
- Gündoğdu, Dr. Hamza. "Sivrihisar Alemlşah Kümbetinin Mimarisi, Geometrik ve Figürlü Plastik Süslemeleri Üzerine". *Vakıflar Dergisi*, 1982. S 16.
- Hamdullah Müstevfi-yi Kazvinî. "Târîh-i Güzîde". çev.: Prof. Dr. Mürsel Öztürk. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Selmân-ı Fârisî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36: 441-443. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

- İbn Bibi, *Selçukname*, haz.: Prof. Dr. Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara 1996, C 2.
- İbn Hacer el-Askalânî. *el-İsabe fi Temyîz's-Sahâbe*. nşr.: Ali Muhammed el-Bicâvî. C 3. Kahire: 1390-92/ 1970-72.
- İbn Hişam. *es-Siret'ün- Nebeviyye I (Hz. Muhammed'in Hayatı)*. çev.: Prof. Dr. İzzet Hasan, Prof. Dr. Neşet Çağatay. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971.
- İbnu'l-Esir. *El-Kamil fi't-Tarih*. ter.: Abdullah Köşe. C 6. İstanbul: Bahar Yayınları, 1986.
- İlter, Fügen. *Sivrihisar Yöresi Araştırmaları*. Anadolu (Anatolia). S 19. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975.
- İnalçık, Halil. "I. Murad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 156-164. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Kartal, Ahmet. *Sivrihisarlı Baba Yusuf Mevhûb-ı Mahbûb*. Eskişehir: Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2000.
- Kasım, Naci. *Tam ve Tekmil Yunus Emre Divanı*. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1954.
- Kaya, Erkan. *Eskişehir'in Sivrihisar İlçesinde Bir Ermeni Kilisesi; Surp Yerortutyun Kilisesi*. Kırgızistan: Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 2013. S 37.
- Keskin, Orhan. *Bütün Yönleriyle Sivrihisar*. İstanbul: Bayrak Matbaa, 2001.
- Koç, Aylin. "Sinan Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 229-231. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Köprülü, Ord. Prof. Dr. M. Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2009. 7. Basım.
- Kramers, J. K. "Hüdâvendigâr". *İslam Ansiklopedisi*. C 5/1:578. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Kucur, Sadi S. "Cacaoğlu Nüreddin". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6: 541-542. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Neşrî, Mehmed. *Kitâb-ı Cihan-Nümâ (Neşrî Tarihi)*. haz.: Faik Reşit Unat, Dr. Mehmed A. Köymen. C 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1949.
- Nicolle, David. *İkinci Haçlı Seferi 1148*. çev.: L. Ece Sakar. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011. 2. Basım.
- Oğuzoğlu, Yusuf. Emecen, Feridun. "Eskişehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 398-401. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev.: Prof. Dr. Fikret Işıltan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011. 7. Baskı.
- Önpeker, Hikmet. *Büyükşehir Eskişehir*. Eskişehir: Metinler Matbaacılık, 1977.
- Özalp, Tahsin. *Sivrihisar Tarihi*. Eskişehir: Tam-İş Matbaası, 1961.
- Özaydın, Abdülkerim. "Hamdullah el-Müstevfi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 15: 454-455. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

- Özüdoğru, Şerife. “Sivrihisar Evlerinde ıkmalar”. *I. Uluslararası Dünden Bugüne Eskişehir Sempozyumu*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Paine, Mike. *Haçlı Seferleri*. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.
- Pakalın, Mehmet Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II-III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Parla, Prof. Dr. Canan. Altınsapan, Prof. Dr. Erol. *Sivrihisar Akdoğan Mescidi*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kasım 2016. S 32.
- Paşazade, ÂŞık. *Osmanoğulları'nın Tarihi*. ev.: Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç. İstanbul: MAS Matbaacılık, 2003.
- Ramsay, Prof. W. M. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. ev.: Mihri Pektaş. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1960.
- Runciman, Steven. *Haçlı Seferleri Tarihi*. ev.: Prof. Dr. Fikret IŞıltan. 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- SEV. *Osmanlı Belgelerinde Dünyanın Merkezi Sivrihisar*. İstanbul: Sivrihisar Eğitim Vakfı, t.y.
- Sezgin, İbrahim. “Sivrihisar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37: 289-291. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- Sivrihisar Belediyesi, “Eski Başkanlar”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/kurumsal/eski-baskanlar>.
- Sivrihisar Belediyesi, “Gezilecek Yerler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/gezilecek-yerler/pessinus-antik-kent>.
- Sivrihisar Belediyesi, “Önemli Şahsiyetler”, erişim tarihi: 15 Şubat 2018, <https://sivrihisar.bel.tr/tr/sivrihisar/onemli-sahsiyetler>.
- Sivrihisar Kaymakamlığı. *Sivrihisar Dünyanın Merkezi Burasıdır*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık, 2015.
- Sivrihisar Sosyal Kültür Dayanışma Derneği, “Sivrihisar Ermenileri”, erişim tarihi: 03 Ocak 2019, <https://www.sivrihisar.com.tr/sivrihisar-ermenileri.html>.
- Subaşı, Yusuf. *Yunus Emre Divanı ve Risaletü'n-Nushiyye*. İstanbul: Hisar Yayınları, 1983.
- Sümer, Faruk. “Mesud I”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29: 339-342. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.
- Sümer, Prof. Dr. Faruk. *Oğuzlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1972. 2. Baskı.
- Şahin, HaŐım. “Karaca Ahmed” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 374-375. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, 5. Baskı.
- Tatcı, Mustafa. “Yunus Emre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43: 600-606. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Taberî. *Târihu'l-Umem ve'l- Mülk (Milletler ve Hükümdarlar Tarihi V)*. ev.: Zâkir Kadirî Ugan, Ahmet Temir. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1992.
- Toprak, Burhan. *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, 2006.

- Tuncel, Metin. “Sultanönü”. *İslam Ansiklopedisi*. 11:35. Eskişehir: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Turan, Prof. Dr. Osman. *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu, 1969. 2. Baskı.
- Türk Ansiklopedisi*. 14:19. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1966.
- Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, 10. Baskı.
- Uzunçarşılı, Ord. Prof. İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Uzunçarşılı, Ord. Prof. İsmail Hakkı. *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988. 4. Baskı.
- Yağmur, Selim (haz.). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012. 7. Baskı.
- Yazıcıoğlu, Mustafa Said. “Hızır Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17: 413-415. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Yeğin, Abdullah. Badıllı, Abdülkadir. vd., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*. İstanbul: TÜRDAV (Türkiye Kalkınma ve Dayanışma Vakfı) Basımevi, 1978.
- Yılmaz, Hasan Kamil. “Aziz Mahmud Hüdâyi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4: 338-340. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

EKLER

EK-1: Salnâme-i Sene-i 1289

سفر و حصار قضاسی	
قائم مقام حاجی بکر آغا نائب محمد افندی مفتی عثمان افندی مال مدبری احمد افندی تحریران کاتبی محمد افندی صندوق امینی پترافندی	
اداره مجلسی	دعاوی مجلسی
رئیس قائم مقام آغا اسمعیل افندی خلیل افندی نرسین آغا کاتب صبری افندی	رئیس نائب افندی حاجی سلیمان آغا دیگر حاجی سلیمان آغا کیورق آغا کاتب سلیمان افندی
مستغرقه مامور لر	ملحق نواحی
املاک و قوعات کاتبی رفیق عبداة افندی مال رفیقی محمد افندی رسومات ماموری احمد افندی	کونیوزی ناچیبی مدبری مصطفی آغا کاتب نظیف افندی رسومات ماموری احمد افندی

بولمان التي كوزل انهم كوبرسي بوسنه متوليبي طرفدن غايت منين
انشاء الله

قضاء مزبوره برنجي ساعت مسافره على اوسته وايكي ساعت مسافره
كوملكسز دريند لري غايت مكل اوزد لري ايكي اوطه والتنه بر دريند لري
اوطه سي ويزكيرا خور واوستلر، كره متلي اوله رق انشاء الله

مخالجني قضاسي

قضاء مزبوره تابع جالجي واوبريق وقرم كيكي ونارلو وصورقون قريم لرنده
كويد بابا وشيخ اشرف وشيخ موسى وفتيه بابا و شاهين لاله مرقد لري
زيارتگاهلر در

قضاء مزبوره تابع يارنجي قريم سنه واقع حمامك صوي بل وديز اغري سنه
نقعي اولد يني مقرر در

قضاء مذ كورده جام و ميشه وقواق اشجار تندن عبارت اوله رق بگرمي
درت ساعت درونتك براورمان موجود در

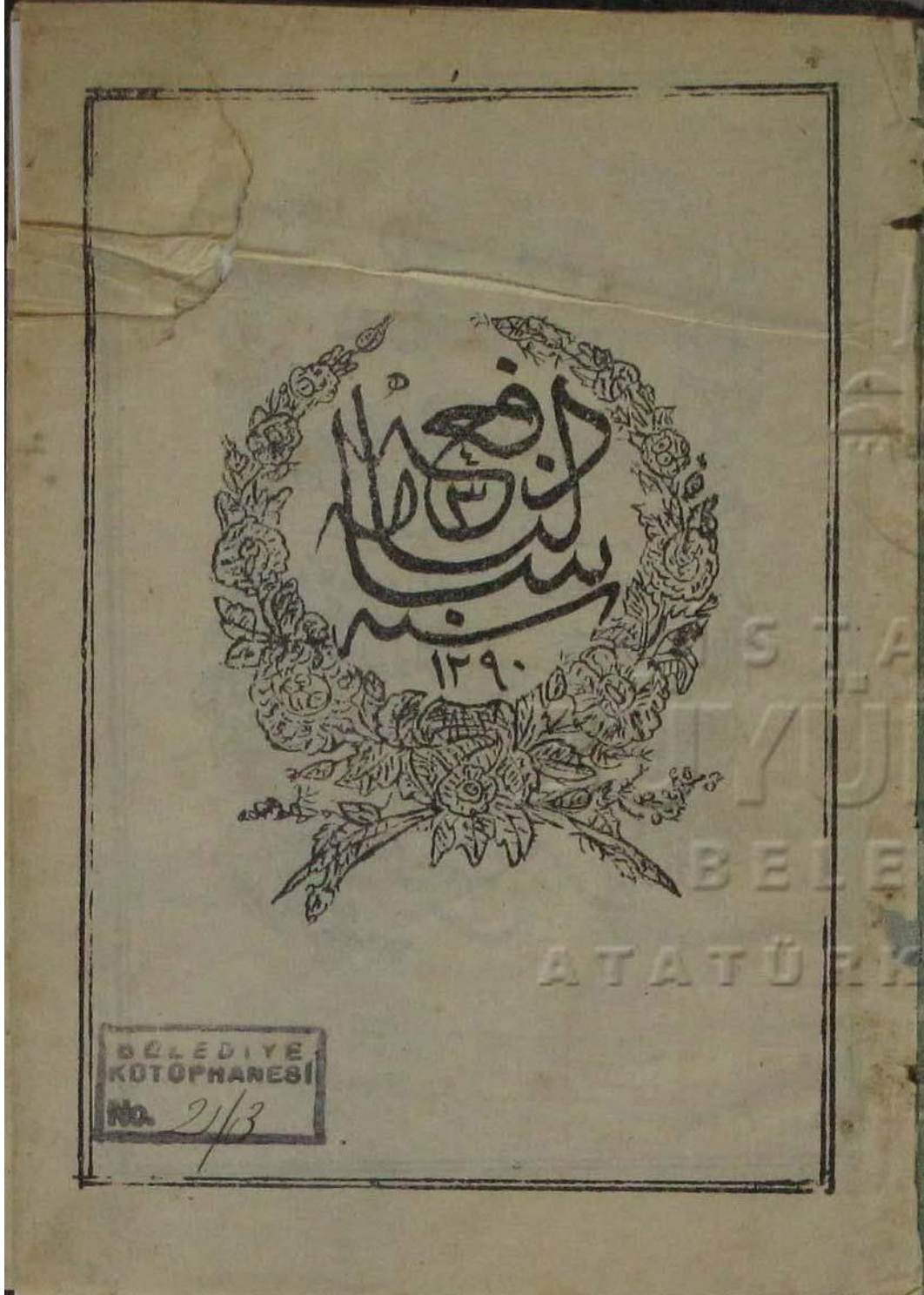
سفر حصار قضاسي

قضاء مزبوره تابع قزنج ويران وقبولي قريم لري جوارنده كان حماملر
وجود انسا نك اولان بل اضطر ابني دافع در

قضاء مزبوره تابع كونيوزي قضاسنه مضاف حماه رقم خصاري قريم سي
جوارنده اولان قيلم چيان علتنه نافع در

حيمانه قضاسي

EK-2: Salnâme-i Sene-i 1290

سفر محضار قضایه

قائم مقام محمد بک
 نایب محمد صارق افندی
 مفتی عثمان افندی
 مال مدبری علی افندی
 تخریران کاتبی محمد افندی

درخواستی مجلسی

اداره مجلسی

رئیس نایب افندی
 حاجی سلطان افندی
 سلیمان صدیقی افندی
 حاجی غوب افندی
 کاتب سلیمان افندی

رئیس قائم مقام بک
 اسماعیل افندی
 خلیل افندی
 نرسین افندی
 کاتب صبری افندی

نواحی

مامورین متفرقه

کونیوزی ناحیه سی مدبری
 سلیمان توفیق افندی
 کاتبی نظیف افندی

اسد زاده و قوعان کاتبی عبده افندی
 ماز رفیقی احمد افندی
 رسومات ماموری احمد افندی

میخا لجه قضا سی

قضاء مزبورہ تابع جالبی و او برقی و قرکی کلی
ونار لو و صور قون قریہ لرنه کوید بابا و شیخ اشرف
و شیخ موسی و فقیه بابا و شاهین لاله مرقد لری زیارت کا
هلر در

قضاء مزبورہ تابع یارقی قریہ سنه واقع حمامک
صوبی بل و دیزا غریسنه نفی اولدیغی مقرر در

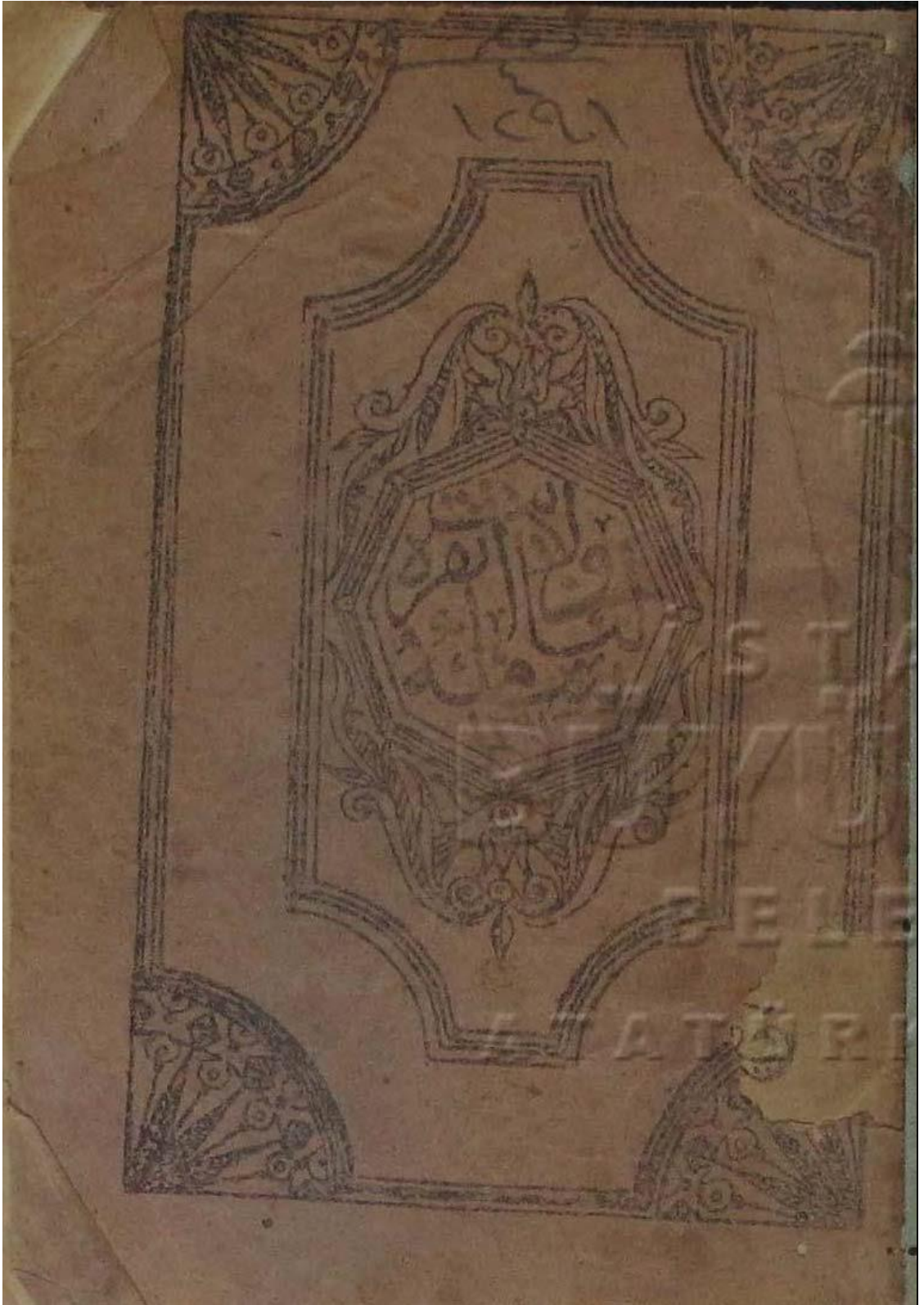
قضاء مذکورہ چام و میشته و قواق اشجار ندن عبارت
اوله رقی پکرمی درت ساعت دونده بر اورمان موجود

سفر حصار قضا سی

قضاء مزبورہ تابع قریہ ویران و قپولی قریہ لری جوارنده
کاش حماملو وجود انسانده اولان یل اضطر ابنی دافعدر

قضاء مزبورہ تابع کونیوزی قضا سنه مضافه حمام
قره حصاری قریہ سی جوارنده اولان قابلیجه چبار
علتنه نافعدر

EK-3: Salnâme-i Sene-i 1291

سفر صحافه

مال مدبری علی قاضی افندی مخبریات کاتبی محمد کاظم افندی صندوق امینی اندرون افندی	قائم مقام محمد شفیق افندی نائب محمد امین افندی مفتی حاجی علی افندی
در عاوی مجلسی	ارار لا مجلسی
رئیس نائب افندی حاجی سلیمان آغا حسن آغا انور آغا کاتب سلیمان افندی	رئیس قائم مقام بیک بکر بیک محمد آغا رئیس آغا کاتب محمد افندی
املا در قور میسیون	بلدی مجلسی
رئیس و فوعات کاتبی عثمان افندی حاجی حسن آغا حاجی بختیار آغا حاجی مراد آغا حاجی آغا حاجی بازار آغا	رئیس علی افندی علی آغا حاجی مصطفی آغا حاجی محمد آغا حاجی مصطفی آغا کبوری آغا کاتب عثمان افندی

<p>یعنی منافع صندوق کلاسی</p>	<p>متفرق ثامورین</p>
<p>حاجی حسن آغا حاجی سلیمان افندی حاجی اغوب آغا کاتب معین افندی</p>	<p>ایتام مدیری حاجی حافظ آغا اراضی کاتبی بکر افندی سال رفیق سلیمان افندی وقوعات کاتبی رفیق حللی افندی رسومات ثاموری عبداہ افندی پوستہ شعبہ ہی ثاموری اما عیل افندی اور مان ثاموری حاجی سلیمان آغا بلد بہ صندوق امینی حافظ محمد افندی</p>

مع یورک کو بیوز قضا

مدیر سلیمان افندی
نائب و کیلی محمود افندی
کاتب محمود افندی
کو بیوزی مقیدی سید افندی
یورک مقیدی ثوری افندی

پنج الحوقضه

قضاء مزبوره تابع چالجي و او برق و قزه کبکلی و نار لو و صورقون
قریه لرنده کوید بابا و شیخ اشرف و شیخ موسی و فقیه بابا و شاهیر
لاله مرقد لری زیارتگاه لرد

قضاء مزبوره تابع یارقی قریه سنده واقع خامله صوبی بل و دیراغریسنه
نعمی اولدنی مقرر در

قضاء مذکورده جام و میشته و فواق اشجار ندر عبارت اوله رف
بکرمی دثرت ساعت درونده بر اورمان موجود در

سفر حصا قضاء

قضاء مزبوره تابع قلیجه ویران و قیولی قریه لری جوار نده کاشن خامله
وجود انسانه اولان بل اضطرارنی را فعدر

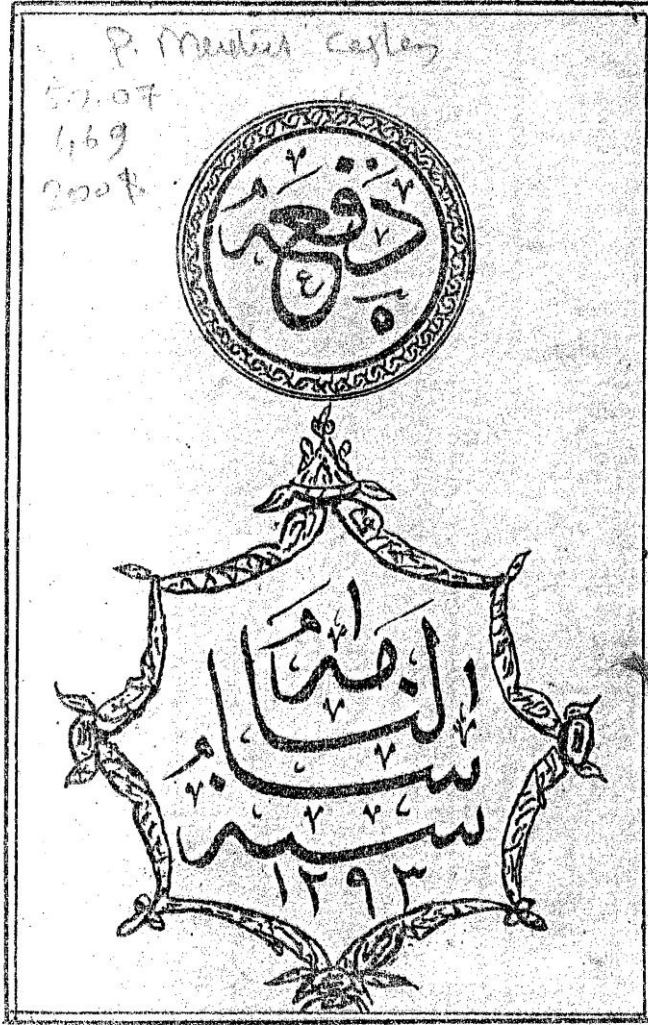
قضاء مزبوره تابع کونیزی قضاسنه مصافه جام قره حصاری قریه سو
جوار نده اولان قالیجه بجان علتنه نا فعدر

جمانه قضاء

EK-4: Salnâme-i Sene-i 1293

2007

1

<h1 style="margin: 0;">املاک قومسیوی</h1>	
<h2 style="margin: 0;">رئیس صبا و افندی</h2>	
<p>حاجی حسن افندی حاجی راشد افندی حاجی احمد افندی رفیق خلیل افندی</p>	<p>حاجی احمد افندی حاجی محمد افندی نوری افندی</p> <p style="text-align: right;">وفوعات کاتبی</p>
<h2 style="margin: 0;">بعضر مامورین</h2>	
<p>طایر و کاتبی احمد افندی صندوق امینی مصطفی افندی مال مدبری رفیق افندی ایتمام مدبری محمد افندی</p>	
<h1 style="margin: 0;">سنہی حضرتنا ابی</h1>	
<p>فائز مقام محمد شفیق بیک نائب محمد خالص افندی مفتی حاجی علی افندی مال مدبری مصطفی علی افندی مخبروات کاتبی محمد کاظم افندی</p>	
<h2 style="margin: 0;">ادارہ مجلس</h2>	
<p>رئیس فائز مقام بیک</p>	
<p>نائب افندی مفتی افندی مال مدبری افندی مخبروات کاتبی افندی</p>	<p>بکر بیک محمد افندی ارتین افندی</p>

معارف مجلسی		دعا و مجلسی	
رئیس سرکار رشید بر معلی ولی اللہ بن افندی علامہ مخدوم علی افندی علامہ اولیٰ حسن افندی حاجی حافظ افندی	رئیس حاجی سعید افندی حاجی سلیمان اعضا حاجی فریب اعضا حاجی امین افندی	رئیس حاجی حسن اعضا حاجی علی افندی حاجی بخش اعضا حاجی غوث اعضا حاجی پیر اعضا رئیس امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس حاجی حسن اعضا حاجی علی افندی حاجی بخش اعضا حاجی غوث اعضا حاجی پیر اعضا رئیس امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی
بلدی مجلسی		املاک و مسیروں	
رئیس محمد انصاری علی اعضا حاجی مصطفیٰ اعضا حاجی محمد اعضا حاجی کبیر و ق اعضا حاجی سرکار اعضا عثمان افندی صدر رئیس حافظ محمد افندی	رئیس حاجی حسن اعضا حاجی علی افندی حاجی بخش اعضا حاجی غوث اعضا حاجی پیر اعضا رئیس امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس حاجی حسن اعضا حاجی علی افندی حاجی بخش اعضا حاجی غوث اعضا حاجی پیر اعضا رئیس امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس حاجی حسن اعضا حاجی علی افندی حاجی بخش اعضا حاجی غوث اعضا حاجی پیر اعضا رئیس امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی
معارف مجلسی		معارف مجلسی	
رئیس ایٹام مدبری علی افندی حاجی الہ کاغذی مالدار عزیز علی سلیمان افندی محمد علی امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس ایٹام مدبری علی افندی حاجی الہ کاغذی مالدار عزیز علی سلیمان افندی محمد علی امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس ایٹام مدبری علی افندی حاجی الہ کاغذی مالدار عزیز علی سلیمان افندی محمد علی امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی	رئیس ایٹام مدبری علی افندی حاجی الہ کاغذی مالدار عزیز علی سلیمان افندی محمد علی امین افندی و قضا کاغذی عثمان نوری افندی

مناجیح قضای

قضیه مزبوره تابع چاللی و ابرق و فیه کبکلی و ناری و
صورتیون قرینه لرنده کوبد با با و شیخ اشرف و شیخ موسی و
فقیه با با و شاهین لاله مرقده لری زیارتگاه لرد در

قضیه مزبوره تابع یار قریه سنده واقع حمامک مویلی
بل و وزیر اعز لیسنده نقی اولدیغی مقرر در

قضیه مزبوره حمام و میشته و فوقی اشجار ندن عبارت اولدی
بکری درت ساهت در و بنده بر اورمان موجود در

سفریصله قضای

قضیه مزبوره تابع قرینه و بران و قیولی قرینه لری جوارنده کاتن
خاملر وجود استناده اولان بل اضطراری راقدر

قضیه مزبوره تابع کونیوزی قمناسنه مضافه حمام سنره
حصاری قرینه جوارنده قابلیه چیمان علقنه ناقدر

جهانده قضای

EK-5: Salnâme-i Sene-i 1295

املا فندی

فرد حضرت علی

علو علمت کاتبی خلیل افندی
 نفوس عقیدتی علی محمد افندی
 رسومات فراموشی علی افندی

مدیرک توفیق افندی
 نائب علی محمد افندی
 مفتی علی محمد افندی
 صاحب بن علی محمد افندی

فرد حضرت علی

چهارمین

فرد حضرت علی

نائب افندی
 حسن کامل افندی
 محمد آغا
 حاجی سرکس آغا
 حاجی استیابان آغا
 صاحب علیان افندی

فائز محمد عبدالکریم صاحب افندی
 نائب علی محمد افندی
 عماد زیدی افندی
 حکیم
 حاجی سلیمان آغا
 شمس الدین افندی
 حاجی محمد آغا
 محراب کاتبی محمد افندی

<p>مجلسین</p>	<p>مجلسین</p>
<p>رسومات نامور و عبدلہ افندی کاتب بدروس افندی وفوعات کاتبی عوفی افندی رفیق افندی مال رفیق مصطفیٰ علی افندی صندوق امینی اندون افندی اراضی کاتبی احمد افندی</p>	<p>رئیس سلیمان اغا علی اغا دیگری حسن اغا کاتب عثمان افندی</p>
<p>مجلسین</p>	
<p>مجلسین</p>	<p>مجلسین</p>
<p>رئیس ابولحسن اغا حسن اغا محمد اغا مصطفیٰ بک کاتب احمد رشید افندی نامور متقی مال رفیق عثمان افندی صندوق امینی اونک افندی رسومات ناموری کیغوری افندی</p>	<p>رئیس قائم مقام لطیف افندی نائب عثمان شریف افندی مال احمد راقم افندی عالیشان بک عمر اغا احمد اغا عاجی مصطفیٰ اغا محررات کاتبی اسماعیل افندی</p>

کاتبی احمد افندی
رئیس
مجلسین
نامور متقی

قرنیه آورنده گوید بابا و شیخ موسی و فقیه بابا و شامعین لایه
مرفق لری زباز تکامل در

فضله مذکورده تابع باره قریه سننده واقع حتماً مکمل صوفی بل و درین
آخر نسبتاً نفعی اولی یعنی مقرر در

فضله مذکورده چاه و همیشه و قراق الشجاریدن عبارت اوله و ق
یکری درت نسبتاً در و ننده بر او مان موجود در

سینه کیمیا قضا سنی

فضله مذکورده تابع قریه و بران و قریه لری جوارنده کاش
حما مری وجود نسبتاً اولان بل اضطرارینی دافع در

فضله مذکورده تابع کونی قضا سننده مضافه حتام و نه حصار و غیره
جوارنده و لان قایی چه علتاً نافع در

جهان قضا سنی

فضله مذکورده تابع قاضی قریه سی جوارنده کاش بیان حتماً مکمل
معدنی کو کردن عبارت اولوب حریران و آغستوس آیلرنده درین
و شیش و صیزی و آجق یاره کیم علتاری اولاندر مراجعت ایله بکارنده
در حال فائده مند اولدقاری کرات ایله تجربه اولندی

<h1 style="font-size: 2em;">رئیس هیئت مدیران</h1>	
<h2>قائم مقام محمود بیک</h2>	
<h3>اداره هیئت مدیران</h3>	
<p>رئیس روحانی خوران افندی تاجک کاتب احمد رسالو افندی محمد قاسم علی رضا افندی حاجی حافظ محمد افندی حاجی آغوب اغا حاجی آغوب اغا</p>	<p>قائم مقام بیک تاج علی فوری افندی منتهی حاجی علی بیازی افندی مال مدیر احمد افندی</p>
<h2 style="font-size: 1.5em;">رئیس هیئت مدیران</h2>	<h2 style="font-size: 1.5em;">رئیس هیئت مدیران</h2>
<p>رئیس هیئت مدیران رفیق محمد صبری افندی عمر افندی حاجی علی اغا اوزون علی اغا محمد افندی حاجی آغوب اغا فریت اغا</p>	<p>رئیس هیئت مدیران حاجی ابراهیم افندی حاجی سرگز اغا تاج کاتب احمد عاصم افندی مستظرف معاذ افندی ابریک کاتب عثمان افندی سرباش عثمان فائق افندی سلیمان افندی</p>

<p>اعضاء اشرافیه</p>	<p>بلدیہ کے اشرافیہ</p>
<p>مقامور احمد بدر الدین افندی سرکاب عبدآہ افندی ثانی کاتب دکران افندی انبار مقاموری رفائل افندی</p>	<p>رئیس حافظ محمد افندی یعقوب آغا ابراہیم آغا کاتب مصطفیٰ نیازی افندی اوچانسن آغا آغوب آغا</p>
<p>کو بیوزار یا خیبر</p>	<p>صندوق امینی ارتین آغا فولجی محمد آغا دیگری حبن آغا</p>
<p>مدیر محمد رشید افندی وکیل نائب سلیمان افندی کاتب محمد افندی نفوس مفیدی سید افندی یورٹہ نفوس مفیدی نوری افندی</p>	<p>رئیس و اساتذہ اشرافیہ</p>
<p>مأمورین منفرقہ</p>	<p>مأمور عبدآہ افندی فولجی عثمان آغا محمد آغا</p>
<p>ایشام مدیری عثمان افندی محمد کابلی حسین افندی طابو کابلی وکیل علی افندی اوقاف وکیل حاجی امین افندی نفوس مفیدی عثمان افندی سر محمد سید حاجی حسن افندی سولاری شیخ سید درزی حافظ آغا حاجی محمد افندی حاجی حسن آغا بیمار درخت محمد ارکی نوری آغا صنداقی امینی پیر اوشیانی</p>	<p>زراعت اور سی</p>
<p>رئیس حافظ افندی یعقوب آغا حاجی مصطفیٰ آغا حمید آغا</p>	<p>رئیس حافظ افندی یعقوب آغا حاجی مصطفیٰ آغا حمید آغا</p>

<p>منافع مامورین</p>		
<p>رئیس حاجی حسن آغا</p>		<p>سلیمان افندی</p>
<p>کاتب مصطفی الدین افندی</p>		
<p>حیات و قضای</p>		
<p>اصطبله قائم مقام محمد صدار افندی عثمانی</p>		
<p>آرام مجلسه</p>		<p>بنای هیئت</p>
<p>رئیس</p>	<p>فائز مقام افندی</p>	<p>رئیس</p>
<p>نائب عثمانی</p>	<p>نائب عثمانی</p>	<p>حاجی کوکن آغا</p>
<p>مال مدبری</p>	<p>مال مدبری</p>	<p>عمر آغا</p>
<p>افندی</p>	<p>افندی</p>	<p>باش کاتب علی افندی</p>
<p>سلیمان آغا</p>	<p>سلیمان آغا</p>	<p>مستطقی معاوی خلیف افندی</p>
<p>حسن آغا</p>	<p>حسن آغا</p>	<p>مقبلا برهم افندی</p>
<p>علی افندی</p>	<p>علی افندی</p>	<p>اجرام باشی احمد آغا</p>
<p>حسن بک</p>	<p>حسن بک</p>	<p>محمد آغا</p>
<p>کاتب چاراه افندی</p>	<p>کاتب چاراه افندی</p>	<p>او طوله جی سردان افندی</p>

و یکبار زینده ایکی ساعت مسافه ده که میر نه ریجا و زر ننده بولندان اون
 ایکی کوزلی کومل کسز کیر یسی نامیده اولان کبیر کیر سنک خراب اولان ایکی
 ایلیغی بوکوه سینه مع ورتو ایله حضرت شاهاندره یکدن غایت منیر
 و رصین اونه ریانشا و ایکی طرفه فور قوق باسیله رقی هر کس طرفندک
 دعای نوافر امام عمر اجلال حضرت پادشاهی یار وندکار قلنمقده دره
 بنه یکبار زاری ایله بوزلک و سفری حصار میاننده و یکبار زینده ایکی ساعت
 مسافه ده بولندان الی کوزلی نقضیر کیر یسی سکسان سکر سینه منویسی
 طرفین غایت منیر انشا قلنمقده ده قصه مذکوریه برحق شت
 مشاده علی و سینه و ایکی ساعت مسافه ده کومل کسز در بندری غایت
 مکرل اوزر لر نینه ایکی او طله و آلتنه برور بندگی و طله سی و کیر کیر استی
 و استری کیره مثل اونه رفانشا اولمشدر

مخالفه قضای

اشبع قضای عدم لیر فیه سنده زبور معالمت و لیر در
 قضای زبوره تابع جلی و عرف و فر کیکلی و نادر کور و صورتی و ندر
 کورید بابا و شیخ موسی و فقیه بابا و شیخ اهل لاله و قندار
 زبیر کله در ده قصه زبوره تابع بابا ایلی فرجه سینه و فرجه
 صوفی بل و زبیر سینه نفعی اولدیغی مقرر در ده قضای زبوره
 جام و میشه و فوائی اشیا زدن عبارت اوله رقی یکومی درین
 درو ننده بر او بران موجود در

سفر حصار قضای

قضای زبوره بمخاطب جفتلکنده بیاض و یومشاق بر طاش وارد که در و لیر
 اولان حالته صالحدرا نقره دن سفر حصاره کیدر کن ۱۶ ساعت مسافه ده
 بر نوع سیاه طاش وارد که بوزدن حاصل اولان ریک ساتر لر نینه مرتجد
 سفر حصاره او رو بالور لیر نور و فخر بر بند کوری بر نوع نبات وارد که
 یانانه شکنده و طهرانی الشده بولنور ده و ما لان تعمیر اولنور غایت مقبولدر

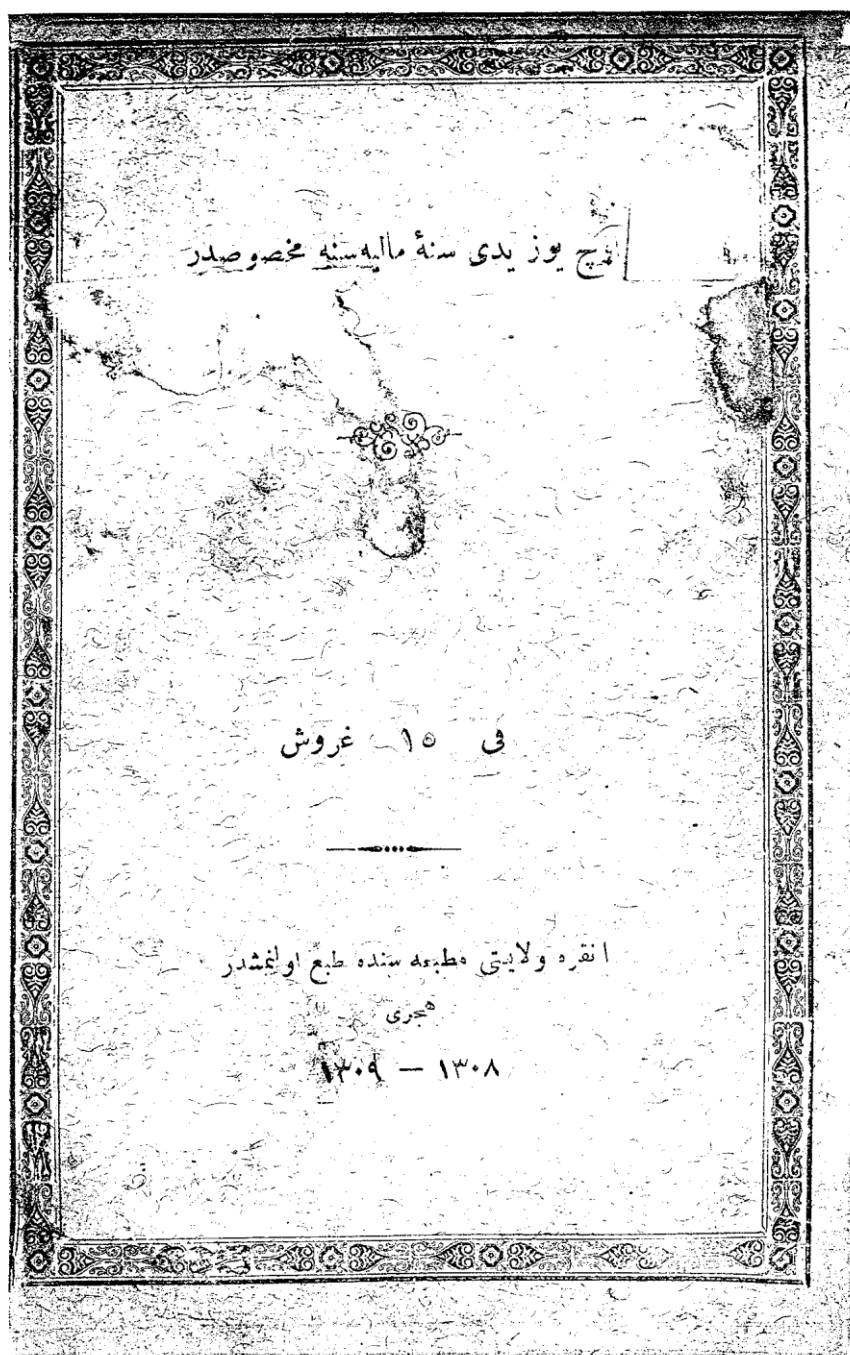
قضا فریورده تابع فرجه و بران و قبو فریورده کنی جوارنده کنی جوارنده وجود انسانیه
اولان بل اضطرابی افکاره قضا فریورده تابع کونیوزی قضاسته
قرم حصاری قرم جوارنده اولان قابلیه چیان غلنه نافع در

جَمَانْدَرُ قَضَائِی

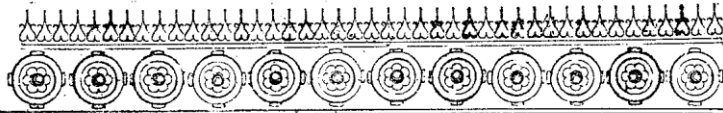
قضا فریورده تابع فرجه خواصیه قرم جوارنده کوره معدنی وارد و بینه
قاضی قرم جوارنده دکان بیان جماندک معدن کورت دن عبارتند
خزیران و اغشته اولانده مرضی و پیش و صبری و آجری پارکی غلناری اولان
طریقت آباد کابرنه فائده مند اولد قوری بخریه اولمشدره قضا
فریورده واقع مبدائی و نوافالی عشاری قاسنک میمانده
موجود اولان فرجه طایع بنای مرتفع و هواسی لطیفدره قضا
عشیرتو ایام صفده فریورده طایع حینه لوطونه رفی تبدیل هوا
ابدول و حیوانا ناری دخی اویندن و صودیندن انتفاع ایدر لر

بِسَانِ اَبَارِ قَضَائِی

قضا فریورده و بعضی صوبیندن دها اعلی و نافع معدن صوتی و از در
مدنه خست نه نقرینه فائده سی جرددره و بو قضا نیک شود بانسی
جبالنده کلیمه جلم اغاجلوی اولوب اهلینک استفاده سی بو یوزند
مشخلاق قرم سنده حضرت عمر رضی الله عنه افتند بخر حضرت بلر نیک سلاله
طاهر لرندن شیخ علی سمرقندی حضرت بلری مدفوندره قضا
زیندره کورت و چنکی فریورنده اینجک ره ده سلطان و حسن بابا
مدفوندر لر قضا فریورنده جگولر اوزی فریه سبله کسه بالا
فریه سنده صحیف صوتی موجود الان ابکی قابلیه لرک صوتی کورت
و شتاب و چلکدن عبارت اولوب هر نوع اغری و صبری غلنارینه نفی
مجریدر اشبو حمانره ابکی ساعت مسافره سهی حمانی بنان اینده
غایت منظم قابلیه ره ها وارد و بعضی علل و امراضه نافعدر بینه قضا
فریورده صابین فریوردم والویان و اوطه جی فریورده جوارنده غایت
جسم بیاسه وارد بیج و هشت اغاجلرندن عبارت اولد مالودن انواع
حکومتیه اعمال اولمشدره در

معاونی حسن کامل بك
 محاسبه جی اوخانس افندی
 قوبلی نفر ۷

سیور بحصار قضا سی

مأمورین

قائم مقام	پرتوبك	نايبه	ع ۴
نايب	محمد افندی	دور يده مدرسى	
مفتى	علی نیازی افندی		
مال مدبرى	علی رضا افندی		
تحریرات كاتبي	ثابت افندی		

مجلس اداره قضا

رئيس	قائم مقام بك
نايب افندی	معلميا افندی
مفتى افندی	توحيد بك
مال مدبرى افندی	ارتين اغا
تحریرات كاتبي افندی	هاجی اوخانس اغا

اعضای مشيخه

مال قلمی

مال مدبری	علی رضا افندی
معاونی	مصطفی افندی
رفیقی	زبور افندی
صندوق امینی	ارمی فندی

محکمه بدایت

رئیس	نائب افندی
اعضا	احمد افندی
د	هاجی سرکز افنا
باش کاتب	عثمان افندی
مستنطق معاونی	سلیمان افندی
ایکینجی کاتب	عثمان فندی

نفوس اداره سی

مأمور	رفعت افندی
	کاتب علی افندی

بانق شعبه سی

رئیس	حاجی امین فندی
اعضا	عبدراه افندی
د	سرکز افنا
د	قره بت افنا
کاتب	جمال افندی

مکتب رشدی

معلم اول	ابراهیم افندی
معلم ثانی	عثمان افندی
خط معلمی	حسین افندی

بلدیہ

رئیس	حاجی سلیمان افندی
اعضا	حاجی علی انا
»	مہتاب افندی
»	محمد افندی
»	ہاجی آغوب انا
»	ہاجی قرہ بت انا
کاتب	مصطفی افندی
صندوق امینی	اغوب افندی
طیب	جلال الدین افندی
مفتش	عمر عثمان افندی

ثالثہ

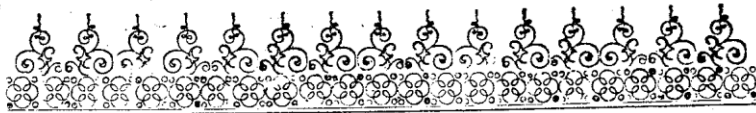
بعضی مأمورین

پوسٹ و تلغراف مأموری	منیر افندی	م	صرب و قرہ طاغ مدالیہ لری
دیون عمومیہ مأموری	حاجی مصطفی افندی		
رژی مأموری	احمد افندی		
طساہو کاتبی	حسن افندی		
مقاولات محرری	حسین افندی		
محکمہ شرعیہ کاتبی	حسین افندی		

مقید	غالب افندی
ایتام مدیری	مصطفی افندی

کون یوزی ناحیه سی

مدیر	محمد خلوصی افندی
نائب	حاجی به قریب افندی
اعضا	حاجی سلیمان افا
»	بکرافا
»	خلیل افا
»	حاجی ابراهیم افا
کاتب	مصطفی افندی
ایتام مدیری	محمد افندی
صندوق امینی	کرکور افندی

حیانه قضایی

مأمورین

قائم مقام	احمد مدحت بك	ثانیه	ع ۴	م ۴
نائب	علی رضا افندی			
دفتری	حاجی عبدالقادر افندی			

میخالجیق قضا سندنہ سچام، میشہ، قواق اشجار بنی حاوی یکر می درت
ساعت دوزہ سندنہ بر اور مان موجود اولرب خداوندکار ولایتی داخاندہ سی
اسکی شہر اور مانلرینہ تسلسل والنصاق ایدر .

میخالجیقده (چالچی) و (برق) و (قرہ کیلکی) و (نارلی) و (صور قواق)
قرہ لرنده -- کویدبابا -- و -- شیخ موسی -- و فقیدبابا -- و -- شاهین لاله --
مرقدری زیارتگاه نامدر .

میخالجیق قضا سنک جهت عسکر به سی سیور بحصاره مربوطدر .

سیور محصار قضاسی

شرقاً حیمانہ غرباً خداوندکار ولایتہ ملحق اسکی شہر و چفتہ لر حارای
ہم ابونی شمالاً ایاش، بکپسازاری جنوباً ولایت مششار ایہا مربوطاتندن
اقشہر و عزیز یہ قضالریلہ محاطدر . مرکز قضا « ۳۱۰۰ » خانہ بی مشتمل
و مرکز ولایتہ یکر می درت ساعت بہد مسافدہ اولد قچہ کوزل بر قصبہ در
قضا نك نفوس ۴۰۰ و میدمی ۱۲۶۵۹ ذکور و ۱۳۱۹۶ انات مسلم
و ۱۶۹۱ ذکور و ۱۹۲۹ انات غیر مسلم کہ جمعاً ۲۹۴۷۵ نفوسدن
عبارتدر .

۶۳۳۴ خانہ ۶۰۰ دکان درت جمام ۶ خان ۳۰ قہوہ و ۱۰۸ جامع
۲۰ مسجد ۳۲ تکبہ ارشدیہ ۱۰۸ صبیبان مکتبی ۱۸ مدرسہ
۶ صود کردنی و ۱ کتبخانہ اکلیسا و ۱ خرسنیان مکتبی و ۵ چشمہ بی
حاویدر .

سایہ عمرانوایہ جناب پادشاہیدہ بودنمہ فوقانی و تحتانی یکر می
درت اولطہ وجوارندہ مضبوط و مکمل برجہ خانہ و اوراق محزننی
مشتمل غایت کوزل و منتظم بر حکومت قوناقیلہ پیشکاشدہ سکر اولطہ لی
رتہر فخانہ و بنہ قصبہ جوارندہ منتظم مع دائرہ عسکرہ بردبوی انشا

ابدانش در . سیور بحصار قصبه منک هواسی لطیف و جید صوری
 لذیذ و خوشکوار در . قضا نك جهت غربه سندن کوتاهیه صوبی
 و جنوب جهت سندن سقار به نهری جریان ایدرک پک چوق مزارعی
 اروا اسقا ایله مرکز قضایه سکز ساعت مسافده کی صاحبز
 قر به سی جوارنده یکدیگر یله اقتران و میخالیج جهته طوغری جریان ایدر
 سیور بحصار قضاسی اناطولی شمشندوفری گذرگاهنه تصادف
 ایتیکی جهته اهمیت موقعیه و معاملات تجار به سی کون بکون
 تر ایدایتمکده در .

داخل قضاده قوز غاجی قر به سنده هفته ده بردفمه بازار ایتسی
 کونلری اولدقجه رواجلی بر بازار ککشاد ایدلمکده در . قصبه نك
 درت ساعت مسافه سنده چاردق جامی نایله معروف آثار عشقه دن
 معدود بقا پلجه موجودرکه صوبی امراض جلدیه به پک زیاده نفع
 بخش ایتلمکده در .

داخل دائره قضاده قرق سکز سادات عظام واعزه کرام
 حضراتنک مدفن شریفلری موجود در . بونلردن اون سکز ذواتنک
 زاویه و تکبیلری معمور اولوب زواره اطعام طعام ایدلمکده در .
 سیور بحصار قصبه سنده دفین خاک عطرک اولان شیخ حمدی بابا
 حضرتلرینک مرقده منورلری اتصالیته اما نات باهر القیوضات
 حضرت رسالتینهایدن اولان عصای مبارک نهاده موقع تمظیم
 و احترام و زیارت گاه و ملتحم افواها نام در .

بوندن باشقه عم زاده حضرت رسالتینهای جعفر طیار رضی اه عنه
 الباری حضرتلرینک تریبه شریفه لر به اعزه کرامدن عبدالوهاب غازی
 حضرتلرینک و علا الدین سلجوقی و زراسندن امین الدین میکائیل کوزل
 برجامع شریفلریله دروننه بیک بش یوزی منجاوز کتب متنوعایی
 حاوی برکتیناندرلری موجود در . سیور بحصار قصبه سنی زیارت ایدن

ارباب دقتك انظار تقدیر و تقاضا زین تزیین ابدن علم شاه و شیخ
بابا یوسف جامع علمی صنعت معماریه تگ برافروذج نقاشی د نیله جگ طرز
بهینده مبنی در .

قضاتك محصولات صنایعیه سی کلیم، سجاده والزن، کوشیدن
تل کاری قادی بن یله زکاری و نحاسدن مهمول آوانی ایله غایت مکمل و تفنك
پوسته مشابه صورتده اعمال و تلوین ایدیلور حیوان یکدلرندن
عبارتدر . سیور یحصار قضاسنه مربوط کونویزی ناحیه سنك
مرکزی اولرب ایکی یوز خانه دن عبارت اولان (اویه اناج) قریه سنده
سکز او طالی برحکوت قونانغی و درت او طهلی برحرم دائره سی
موجوددر .

قضاتك مرتبات عمومیه سی ۸۰۱۹۸۵ غروش اراضی و قتمات
و مستقاتدن و ۶۲۶۳۵ غروش بدل عسکریدن عبارت اولوب
سنوی ۹۳۵۴۳۵ بدلات عشریه و ۶۲۵۷۴۲ غروش اغنام رسومی
استحصال ایدیلکده در . حیوانات و مواشیدن ۱۰۶۳۳۰ قیون ۸۰۰۰۵۳
تفتك یککی و ۳۴۴۵۵ قیل یککی بکرمی یک صغیر اوج یک مانده یک مرکب
یک سکز یوزاسب یوزون اترالی دوه وجود اولوب سنوی یوزالی یک
پداغی یوز یک قیه تفتك حاصل اولنده در . محصولات ارضیه سی
بغداي ار په چودار مرجك یولاف نخود بورچق داری کیمون خشخاش
آفیون جهری پاموق و مپوله لی الما ارمود اوزوم بادم زردالی اربك
اوبادن عبارت اولوب سنوی ایکی یوز یک کیل بغداي یوز یک ار په
ایکی یک کیل خشخاش ایله اوج یک بش یوز قیه آفیون یوز قیه جهری
و یک قیه پاموق حاصل اولنده و بونلردن باشقه هر نوع مبره
و علی الخصوص باطیجانك پک لذیذ و نفیسی ادراک ایدیلکده در .
دوزن قضاده انقره و اسکب شهر چاده لرنده محاطلو و قانونجی کو پر برلی
جوارنده ایکی و قد قبا ر قز لجه میشه زمرنده و اسکب شهر جهننده دیگر ایکی که

درد باب در بندواردر . فضا لك رشديه مکتبده سکسان بش
ومکاتب ابتدايه ده ايکي بيک بش يوز شا کرد موجود در .

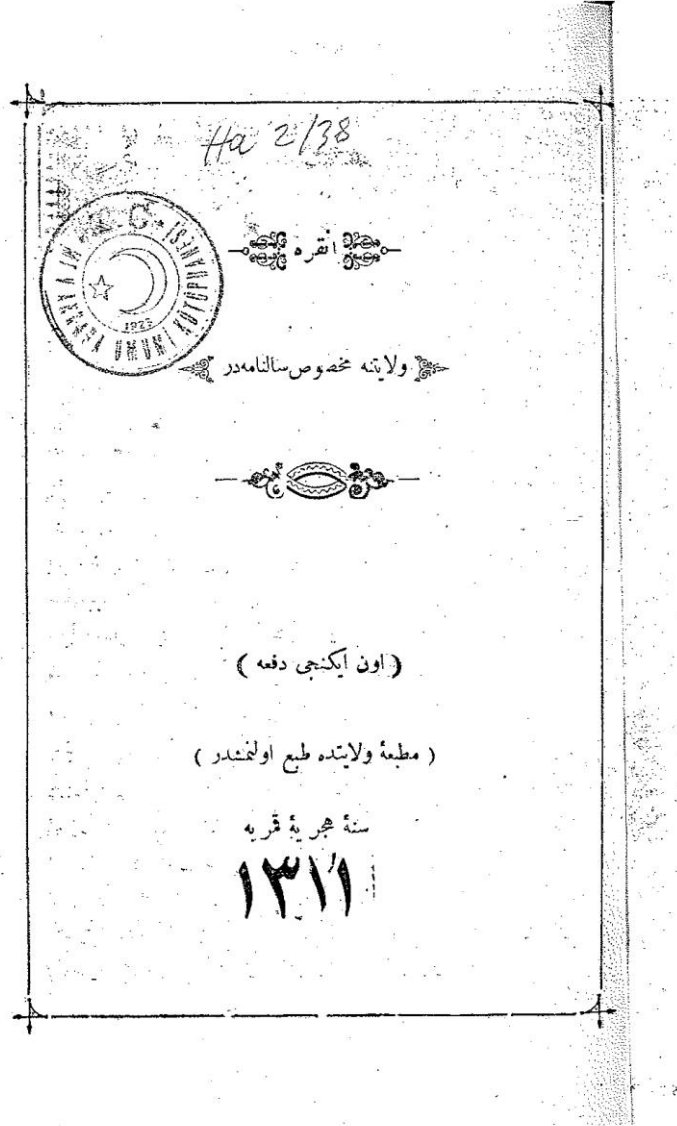
حیانه قضاسی

حیانه قضاسی شرقاً بالا، غرباً سیور یخصار شمالاً، قونیه ولایتده
ملحق ان شهر جنوباً، انقره قضالریله همدرددر .
مرکز قضا اولان بیان حجامی قضیه سی انقره نك جهت جنو یه سنده
واون ایکی ساعت بعد مسافده بسیط بره وقعه کاتدر . اون ایکی بيک يوز
یتش ذکور اون بر بيک اتبوز یتش درد اثاث نفوس و درد يوز بيک دوتم
مزروع طقوز يوز اللی بيک غیر مزروع اراضی واللی بيک دوتم چاری و ایکی
يوز يکرمی بيک دوتم مرغابی و اون بيک دوتم باغچي و ۱۴۷ قریه ۴۸۵۴ خانه
۷۱ جامع شریف اون مسجد بر تکیه بر حکومت قونای ۱۵۰ مکتب صیدیان
و بر شدیه مکتبی سکز باب قبه و خانه سکز خان ایکی قابلیچه بی حایددر .
محصولات ارضیه می بغدادی، ار په، پورچاقی، مرجک، بولاف نخوددن؛
میوه سی الما، ارمود، اوزوم، زردالی، کز اژدن عبارت اولوب سنوی درد
يوز بيک کیل بغدادی ایکی يوز بيک کیل ار په يکرمی سکز بيک پورچاق اون درد
بيک مرجک بش بيک بولاف اوتوز بيک اوقه اوزوم ایکی بيک قیه الما ایکی
بيک قیدار مورد حاصل اولقده در .

کایم، بجاده، پالا، خالی، جوال، حجیم غایت قابلین چراب، قیلدن بر نوع کرد
چادری نسج و اعما ایدلکده در .

حیانه قضاسنك جهت شرقیه سنده والتی بيک مترو دوره سنده مغان
کولی ناننده جسم بر کول موجود اولوب بوندن باشقه نهر و ارمق بوقدر
و برده مرکز قضا اولان بیان حجامی قضیه سنده کو کرتلی بر حجام موجود
اولوب موسم صیفده حزران و اغستوس آیلر نده شیش و صیرزی کبی علنلری

EK-8: Salnâme-i Sene-i 1311

سیور مختصر قناسی

ماه ورین قنسا

قائم مقام	محمود عارف بک	زائیه
نایب	محمد بها امین افندی	دوره مولایی
مفتی	علی نیازی افندی	
مال مدبری	بکر افندی	
تحریرات کاتبی	مصطفی افندی	

مجلس اداره قنسا

رئیس	قائم مقام	بک
اعضای هیئت	نایب افندی	سلیمان افندی
	مفتی افندی	توفیق بک
	مال مدبری افندی	ارتین اغا
	تحریرات کاتبی افندی	هاجی اوخانس اغا

مال قلمی

مال مدبری بکر افندی	معاون مصطفی افندی	رابعه
زغنی زبور افندی	صندق امینی و محمد افندی	

حکمة بدایت

رئیس نایب افندی	اعضا احمد افندی
اعضا حاجی سرکس اغا	باش کاتب عثمان افندی
مستطلق معاون سلیمان افندی	ایکچی کاتب عثمان افندی
مقاولات محرری حسین افندی	

نفوس اداره سی

مأمور عبدالحلیم افندی	کاتب سلیمان افندی
-----------------------	-------------------

باقی شبہ سی	
رئیس حاجی امین انندی اعنا قرہ بت انندی	اعنا عبدہ انندی کاتب جمال انندی
مکتب رشدی	
معلم اول ابراہیم انندی خط معالی حسین انندی	معلم ثانی احمد انندی
بندیہ	
رئیس حاجی ساجان انندی اعنا عبدہ انندی « حاجی آشوب انندی کاتب و صندوق امینی طلعت انندی مفتش حاجی مصطفی انندی	اعنا جمال انندی « محمد انندی « حاجی قرہ بت انندی طبيب حاجی علی انندی مفتش حاجی مصطفی انندی
بعض مامورین	
پوسٹ و تلغراف ماموری ضیاء انندی دیون عمومیہ « شرف الدین » کاتبی صدیق انندی رزی ماموری کامی « طاہر کاتبی حسن « ایٹام مدیری مصطفی انندی	مقالات محرری حسین انندی محکمہ شرعیہ کاتبی حاجی حسین انندی ایٹام مدیری خلیل انندی اراضی یوقامہ کاتبی علی عثمان « مقید غالب انندی
کون بوزی ناچہ سی	
مدیر یاورک خانم	نائب شہاب الدین انندی

اعضا	خلیل اغا	اعضا	حاجی ابراهیم اغا
اعضا	حاجی سلیمان اغا	کتاب	ابراہیم افندی
»	بکر اغا	ایتام مدیری محمود	»
	صندوق امینی	کر کور افندی	
—•••••—			
جهانہ قضائسی			
قائم مقام	ابو عیاد حق افندی	نائب	مصلحی شریف
مفتی	حاجی عبدالقادر افندی	مفتی	حاجی عبدالقادر افندی
محاسن ادارہ قضا			
رئیس	قائم مقام افندی	اعضای	اعضای
	نائب افندی	علیشیر بک	خامسہ
	مفتی افندی	حاجی عمر اغا	
	مال مدیری افندی	حاجی محمد	
	تحریرات کاتبی افندی	عمر اغا	
مال قلمی			
مال مدیری	حلم افندی	رفیقی	قدری افندی
معاونی	سید علی	صندوق امینی	کر کور

میخالجیق قناسندہ جام ، میشہ ، قواق اشجارینی حیوی بکرمی درت
ساعت دوورسندہ براوزمان موجود اولوب خداوندکار ولایتی، دایچاندہ کی
اسکی شہر اوزمانارینہ تسلسل والنصاق ایدر .
میخالجیقندہ (جالچی) و (برق) و (قرہ کیکلی) و (نازلی)
و (صورقواقی) قرہ لرندہ — کوید بابا — و — شیخ موسی — و فنیہ بابا
— و — شاہین لالہ — مرقدلری ز یارتکاه انامدز .
میخالجیق قناسنک جہت عسکر بہ سی سیوز شخصارہ مر بو طدر .

—*—

سیوز شخصار قناسی

شرقاً خیابانہ غرباً خداوندکار ولایتہ ملحق اسکی شہر و چفتہلر
خازانی ہائیوی شمالاً ایاش، بیکازاری جنوباً ولایت مشار الہا مر بو طاتدن
اقدہر و عزیز بہ قضاہر بلہ محاطدر . مرکز قناس ۳۱۰۰۲ خانہی مشتمل
و مرکز ولایت بکرمی درت ساعت بعد مساندہ اولدقجہ کوزل بر قصابدر
قصبہ ۳۸۶۰ ذکور ۴۳۳۸ انات مسلمو ۱۹۴۰ ذکور و ۲۰۷۳ انات ارمی
و عموم قرادہ دچی ۱۰۸۷۸ ذکور و ۱۱۸۱۳ انات مسلم کہ جمماً ۳۴۹۰۲
نوس موجوددر .

۶۳۳۴ خانہ ۶۰۰ دکان درت جام ۶ خان ۳۰ قیور و ۱۰۸ جامع ۲۰ مسجد
۳۲ تکیہ ۱ رشیدہ ۱۰۸ صلیان مکتبی ۱۸ مدرسہ ۶ صودکر من و اکسخانہ
۱ کلیسا و ۱ خرتیان مکتبی و ۵ چشمہی حاو ایدر .

سائہ عمر انوائہ جناب بادشاہدہ بودغہ فوقانی و محتانی بکرمی
درت او طہ و جوارندہ مشبوط و مکمل بر حسیخلیہ و اورای مجزی مشتمل
غایت کوزل و منتظم بر حکومت قونانیلہ پیشکاشندہ سکر او طلی

بر تلافی افتخانه وینه قصبه جوارنده منتظم مع دائره عسکریه بردنوی الشسا
ایلمنددر. سیور بحصار قصبه سنک هواسی لیلیج و جید اصولی لایند
و خوشکواردره قناتک جهت ضریه سندن کوتاهی صوتی و جنوب جهندن
سقاویه نهری جریان ایدرک یک چوقی مزارعی اروا و اسقا ایله مرکز قنایه
سکرساعت مسافه ده کی صاحبان قریه سی جوارنده یکدیگر به اقتران و میخالیج
جهته طوغری چریان ایدر سیور بحصار قضاسی اناطولی شند و قریه کدر کاهنه
تصادف ایستدکی چفته اجمیت موقیعه و معاملات تجاریه سی کون بکون تراید
ایتمکده در.

داخل قناده قوز اغاجی قریه سندن بیته ده بر دغه بارار ایرتسی کونلری
اولدجه رواجلی بر بازار کشاد ایلمکده در. قصبه ک درت ساعت مسافه سندن
چارداق حماسی نامیه معروف آثار عتیقه دن معدود بره ایلینجه موجود در که
صوبی امراض جلدیه به پلک زیاده منفعت بخش ایتمکده در.

داخل دائره قناده قریه سکر سادات عظام واعزه کرامت حضرت اتنک مدفن
شرفلری موجود در. بونلردن اون سکر ذواتک زاویه قریه لری معمور
اولوب زواره اطعام طعام ایلمکده در. سیور بحصار قصبه سندن دین حاکم عنلر ناک
اولان شیخ حمدی بابا حضرت تریسک مرقد منور لری اتصالنده امانات باهر
القبوضات حضرت رسالت پناهی دن اولان عصای مبارک نهاده موقع تعظیم
واحترام وز یارت کاهه علم افواها نام در.

بوندن باشقه عم زاده حسرت رسالت پناهی چمنر طیار ذی اهنه البازی
حضرت تریسک تریه شریفه لری به اعزه کرامت عنده الوهاب غازی
حضرت تریسک علاء الدین ساجوقی وز راستدن امین الذین میکانک کوزل
بر جامع شرفلری به درون سده سیک بش یوزی متجاول کتب متنوعه
حای بر کتیخانه لری موجود در. سیور بحصار قصبه سی زیارت ایدن ارباب

دقتك انظار تقدير و تماشای تزیین این علم شاه و شیخ بابا یوسف جام ملری
سنتت معمار بهك بر نمودن نقاشی دنیله جك طرز بهین ده مینی در.

قضاك محصولات صنایعی کلیم ، سجاده و التون کوشدن تلکاری
قادرین بیه زکبری و نخاسدن معمول آوای الله غایت مکمل و تفك پوسته
مشابه صورتده اعمال و تلون بدیلوز حیوان کچک لرندن عسارندن.
سنور بخصار قضاسته مر بوط کونیوزی ناسیمتک مرکزی اولوب ایکی یوز
جانه دن عبارت اولان (اویجه اتاچ) قریه سنده سنگر اوطه لی بر حکومت
قوانلی و دزت اوطه لی بر حرم دائره سی موجوددر.

قضاك مراتب عمومی سی ۶۸۷۲۷۷ غروش اراضی و تمتمات
و مستفانیدن و ۶۳۶۳۰ غروش بدل عسکر بدن عبارت اولوب سنوی ۱۰۵۰۴۴۰
بدلات عشریه ۱،۰۷۵،۶۵۶۹ غروش اغتنام رسومی استحضال ابدلکده در.
حیوانات و مواشیدن ۱۸۵،۰۵۴ قیون ۱۳۹،۲۴۹ تفك کچی و ۲،۹۰۰ قیل
کچی یکر می بیک صغیر اوج بیک مانده بیک مرکب بیک سکر یوز اسب
یوز اون استرالی دوه موجود اولوب سنوی یوزاللی بیک بیغی یوز بیک
قیه تفك حاصل اولمقددر. محصولات ارضیه سی بغدای ار به چودار
مرجهك پولاف نخود پورچتی داری کیمیون حشخاش افون جهری پاموق
و میوه نری الما از مود اوزوم بادم زردالی اریك ابوان عبارت اولوب
سنوی ایکی یوز بیک کین بغدای یوز بیک ار به ایکی بیک کیل حشخاش ایله
اوج بیک بش یوز قیه آغیون یوز قیه جهری و بیک قیه پاموق حاصل اولمقد
و بونلردن بشقه هر نوع سبزه و علی الخصوص باطیجانک پک لندی و فیزی
ادارک ایلمکده در .

درون قضاده انقره و اسکیشهر جاده لرنده محاطلو و قاونچی کو پریری
جوارنده ایکی قره قیاقوز بله هیشه ناملرنده و اسکیشهر جهتنده دیگر ایکی که

دوت باب در بند دوازده. قشاك رشديه مکتبده سکنان بش و مکتاب
استابده ایکی بیك بش بوزشاگردموجوددر.

حیانه قضاسی

حیانه قضاسی شرقاً بالاء غرباً بسوی حصار شمالاً، قونیه ولایته ملحق
اقشهر جنوباً اقتره قضایله هم حدوددر.

مرکز قضا اولان بیان حامی قضاسی اقتره ملک جهت جنوبه سنده و اون ایکی
ساعت بعد مسافده بسط بر موقعه کاشدر. قصبه ملک قوسی ۱۴۶ ذکور
و ۱۷۱ انات مسلم و ۱۶۶ ذکور و ۱۱۳ انات روم و محرم بر ملک قوسی دخی ۱۶۹۹۸
ذکور و ۱۳۶۸۴ انات مسلمان عیار بندر. قضا دوت بوز بیك دوم مزروع
طوقوز بوز الی بیك غیر مزروع اراضی والی بیك دوم جاری و ایکی بوز
یکرمی بیك دوم سرغای و اون بیك دوم باغچین و ۱۴۷ قریه ۴۸۵۴ خانه
۷۱ جامع شریف اون مسجد بر تکیه بر حکومت قونای ۱۵۰ مکتب ضعیفان
و بر رشديه مکتبی سکر باب قهوه خانه سکر خان ایکی قابلیجانی حاو بندر.

محصولات ارضیه سی بغدادی، از به، بورچاق، سرچک، بولاق نخوددن،
میوه سی الما، از موزد، اوزوم، زردالی، کزازدن غارت اولوب سنوی دوت
بوز بیك کیل بغدادی ایکی بوز الی بیك کیل اربه یکرمی سکر بیك بوز چاقی اون دوت
بیك سرچک بش بیك بولاق او بوز بیك اوقه اوزوم ایکی بیك قبه الما ایکی
بیك قبه از مود حاصل اولقده دز.

کلیم سجاده بالاء، خالی، جوال، خچیم غایت قایلین چوراب، قیلدن بر نوع
کرد چادزی نسج و اعمال ایسکه در.

حیانه قضاسنک جهت شرقه سنده و الی بیك مترو دوره سنده مغان
کولی نامنده جیم بر کول موجود اولوب بوندن باشقه نهر و ارمق بوقدر
ورده مرکز قضا اولان بیان حامی قضاسی قصبه سنده کوکرتلی بر حسام موجود

اَقْدَمُ وَكَلَامُ مَجْمُوعِ سَيِّدِ الْاَقْدَمِ

۱۳۱۸

اَوَّلُ اَوْصِي دَفْعِ اَوْلَادِ تَرْطِيبِ اِمْرِ طَمَرِ

مَطْبَعَةُ وَاِلْتِدَاهُ طَبْعِ اَوْلَادِ مَشْدَرِ

سیور محصار قضاسی

قائم مقام	حاجی مصطفی توفیق بک	متمايز مع
نائب	محمد آصف افندی	مخرج مولوتی
دفتری	مصطفی روحی افندی	
مال مدیری	اسماعیل افندی	ثانیه
تحریرات کاتبی	مصطفی نیازی افندی	

مجلس اداره قضا

رئیس	قائم مقام بک	
اعضای دائمه	نائب	افندی
»	»	افندی
»	»	افندی
»	»	افندی
»	»	افندی
»	»	افندی
»	»	افندی

مال قلمی

مال مدیری اسماعیل افندی	معاونی	عمر افندی
رفیقی زیور	»	صندق امینی حسنی افندی
تحصیلدار ۸ نفر		

محکمه شرعیه

نائب	محمدنوری افندی	کاتب	حاجی حسین افندی
ایتام مدی خلیل افندی			

نفوس قلمی

امور	مصطفی افندی	کاتب	صادق افندی
------	-------------	------	------------

﴿ محکمہ ہدایت ﴾

باشکاتب محمد افندی	رئیس نائب افندی
ایکنجی کاتب درویش »	اعضا حاجی بکر افندی
مستنطق معاونی اسماعیل »	» اغوب »
اجرا مباشری جمال »	مقاولات محرری حسین افندی

﴿ بلدیہ دائرہ سی ﴾

اعضا محمد افندی	رئیس حاجی علی آغا
» حاجی مقرب یوسف آغا	اعضا سہیل افندی
مفتش عمر افندی	» حاجی اوخانس »
آشی ماہوری سہیل صبری افندی	طیب ظریف » نالہ
	کاتب و صندوق ایف ای اشرف افندی

﴿ زراعت بانک صندوقی ﴾

کاتب جہاں افندی	رئیس سالم افندی
» اعضا علی »	اعضا حاجی حسین »
	» حاجی خلیل آغا

﴿ دیون عمومیہ ﴾

کاتب حقی افندی	مأمور شرف الدین افندی
	قولجی ۱ نفر

﴿ مکتب رشدی ﴾

خط معلمی حسین افندی	معلم اول ابراہیم افندی
» بواب عثمان »	معلم ثانی احمد افندی

﴿ مهاجرین قومیسینی ﴾

رئیس اول قائم مقام بک	رئیس ثانی احمد افندی
اعضا بلدیہ طبیی	اعضا یوز باشی درویش بک
» مال معاونی	» نفوس ماہوری
» طاہوکانی	» حاجی محمد اغا

﴿ بعض ماہورین ﴾

تلغراف و پوسٹہ مدیری	منتحل	ضابطہ ماہوری ملازم اول محمد اغا
اورمان اوندا لقا ماہوری عارف افندی		پیادہ قورجیسی، لی افندی
اوقاف و کیلی احمد افندی		طاہوکانی اونک افندی
رژمی ماہوری انغوب افندی		

﴿ کونیه زنی ناحیہ سی ﴾

مدیر علی رضا افندی	رابعہ	نائب حاجی غالب افندی
کاتب سالم		صندق امینی مصطفیٰ
ایتام مدیری علی افندی		

﴿ سیور بحصار قضاسنہ دائرہ معلومات ﴾

سیور بحصار قضاسی شرقاً حیمانہ غرباً خداوندکار ولایتہ ملحق اسکیشہر
وجفتہ لر چفتلک ہابونی شمالاً میخا لچق و بک۔ ازاری جنوباً خداوندکار ولایتہ
ملحق عزیزنہ و قونینہ ولایتہ مربوط اقمہ، قضالربلہ محاطدر .
مرکز قضا ۲۶۱۶ خانہ بی مشتمل و مرکز ولایتہ بکرمی درت ساعت بعد
مسافہ ذہ اولد قیجہ کوزل بر قصبہ در .
قصبہ ذہ ۳۰۷۰ ذکور ۲۴۷۹ اناث مسلم و ۱۸۲۰ ذکور و ۲۰۹۱ اناث

ارمنی وعموم قراده دخی ۱۱۰۳۱ ذکور و ۱۱۹۵۱۱ اناس مسلم که جمعاً ۳۲۴۴۲ نفوس موجود در.

۶۵۸۱ خانه و ۶۰۰ دکان درت حمام، ۸ خان، ۳۰ تمبوه، ۱۰۸ جامع شریف ۲۰ مسجد ۳۲ تکیه، ۱ رشديه، ۱۰۸ صبیان مکتبی، ۱۸ مدرسه، ۳۶ صو دکرمی، ۱ کتبخانه، ۱ کلیسا، ۱ خرسیتان مکتبی و ۶۰۰ چشمه بی حاویدر. سایه عمر انوایه جناب پادشاهیده کچنده فوقانی و تحتانی یکرمی درت اوطه و جوارنده بر حبس خانہ بی مشتمل غایت کوزل و منتظم بر حکومت قوناغیله پیشکاهنده سکر اوطه لی بر تلغراف و پوسته خانه وینہ قصبہ جوارنده منتظم مع دائره عسکر به بردبوی انشا ایدلمش و بودفعهده شیخ عزیز محمود هدایی حضرت لمرینک خراب اولمش اولان جامع شریفی مجدداً و مکمللاً بایدرلمش اولدینی کچی سایه معارفوایه حضرت خلافتناھیدہ بریسی ذکور و بریسی انان اطفاله مخصوص اولهرق غایت منتظم و مکمل ایکی عدد ابتدائی و بو مکتبلرک معلمین معاشاتیلہ مصارف دائه نه قارش لق اولمق اوزره طقوز باب دکان و بریسی چا شوده دیگر بریسی حکومت قوناغنک پیشکاهنده و دیگر بریسیده دائره عسکر یهده و بریسی ناحیه مرکزی اولان قوز اغاجی قر به سنده اولهرق درت عدد شاد واز و برده ساعت قولہ سی انشا ایتدیرلمش و اورویادن چالار کبیر ساعت جلب ایدلمشدر.

سیور محصار قصبه سنک هواسی غایت لطیف و جید صولری لذید و خوشکوار در قضایک جهت غرب بسندن کوتاھیه صوی و جنوب جهندن سقار به نهری جریان ایدرک پک چوق مزارعی اروا و اسقا ایلہ مرکز قضایه سکر ساعت مسافهده کی صاصیلر قر به سی جوارنده یکدیگر بله اتصال و میخالنجق جهتہ طوغری جریان ایدر.

سیور محصار قضاسی اناطولی شمندوفر کذر کاهنه نصادف ایتدیکی و داخل قضاده

بشر موقعه شمندوفر موقفي بولنديغي جهته اهميت موقعه و معاملات تجار به سي
کيتديکجه زايد اتمکده در.

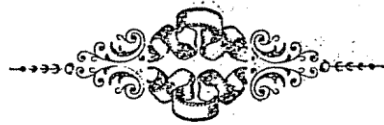
داخن قضاده کونيوزي ناحيه سنک مرکزی اولان قوز اغاجي قريه سنده
هفته ده رد فعه بازار ايرتسي کونلري اولدقجه رواجلي بنار طور مقده در.
قصبه نك دوت ساعت مسافه سنده چاردق حماي ناميله معروف اثار عتيقه دن
معدود ايکي قابليجه موجود در که صوبي امراض جلديه به يك زياده منفعت بخش
ایتمکده در. داخل دائره قضاده قرق سکر سادات عظام واعزه کرام حضرت اتک
مدفن شريفلري موجود در. بولردن اون سکر ذوتک زاويه وتکيلري معمور
اولوب زواره اطمام طعام ايتمکده در.

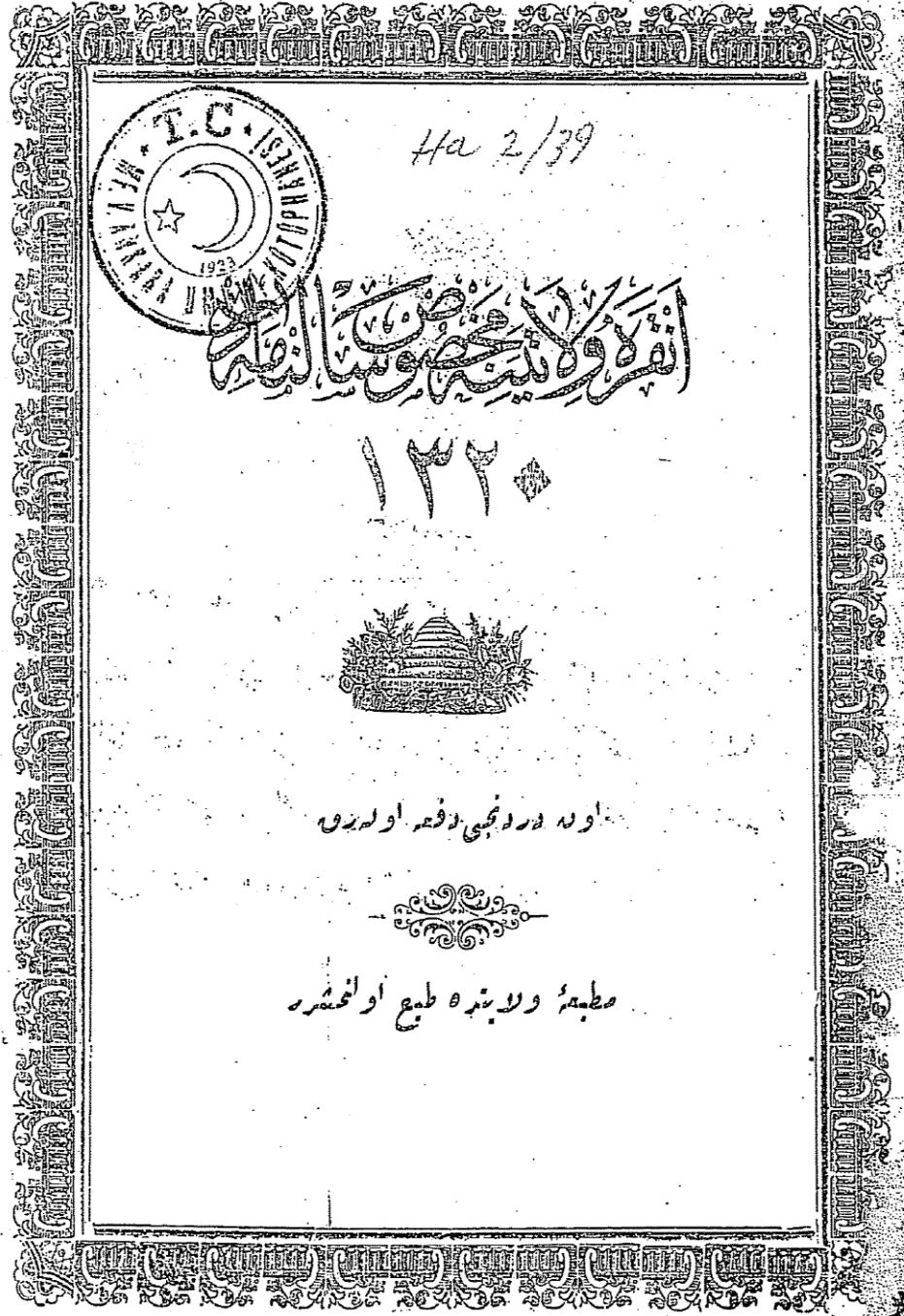
سيور محصار قصبه سنده دفين خاک عطر ناک اولان شيخ حمدي بابا حضر-
تلر نيك سر قد منورلري اتصاليده امانات باهر الفيرضات حضرت رسالتپناهيدن
اولان عصای مياک نهاده موقع تعظيم واحترام و ملتئم اهواه نام در.

بولدن بشقه عم زاده حضرت رسالتپناهي جعفر طيار رضاه عنه الباري
حضر تلر نيك تر به شريفه لر بله اعزه کرامدن عبدالوهاب غازي حضر تلر نيك
علاء الدين سلجوقي وزر اسندن امين الدين ميکائيلک کوزل بر جامع شريفلري بله
درونيده بيک بشيوزي متجاوز کتب متنوعه بي حاوي بر کتبخانه لري موجود در.
سيور محصار قصبه سني زيارت ايدن ارباب دقتک انظار تقدير و تماشالري تزيين
ايدن علم شاه و شيخ بابا يوسف جامعلري صنعت و معمار به نك برانموزج نفاستي
دنيله جک طرز بهيني حائر در.

قضانک محصولات صنايعه سي کلیم، سجاده، خالی والتون، کوشدن معمول
تلکاری قادين بيله زکاري ونحاسدن معمول اواني ايله غایت مکمل و تفتک پوسته
مشابه صورته اعمال وتلو بن ايديلور حيوان کيجه لرئدن عبارتدر. سيور-
محصار قضا سنه سر بوط کونيوزي ناحيه سنک مرکزی اولوب ايکيوز خانه دن
عبارت اولان قوز اغاجي قريه سنده سکر اوطلی بر حکومت قوناعي و دوت

او طهلی بر حرم دائره سی موجود در . قضا نك مر ببات عمومی سی ۶۷۱۳۰۴
 غروش اراضی و تمتعات و مستقاندن و ۶۵۴۸۲ غروش بدل عسکریدن عبارت
 اولوب سنوی ۱۰۲۳۵۹۳ غروش بدلات عشریه و ۱۲۲۸۶۲۲ غروش اغام
 رسومی استحصال ایلمکنده در حیوانات و مواشیدن ۱۶۲۹۱۰ قیون و ۱۶۱۹۷۲
 قنك کچی و ۲۵۳۹ قیل کچی و ۲۰۰۰۰ صغیر و ۳۵۰۰۰ ملده و ۲۰۰۰۰ سر کب و ۱۵۰۰۰
 اسب و ۱۱۰ استر و ۲۵ دوه موجود اولوب سنوی ۱۸۰۰۰۰ قیه بیانچی و ۱۶۵۰۰۰
 قیه قنك حاصل اولمقده در محصولات ارضیه سی بغدای ارپه چو دار مر جک
 نخود، بولاف، مصر، بورچق، داری کیمیون خشخاش آفیون جهری پاموق
 و میوه لری الما از مود، اوزوم نادم زردالی ارنک ویشنه وار موددن عبارت اولوب
 سنوی ۳۰۰۰۰۰ کیل بغدای و ۱۰۰۰۰۰ کیل ارپه و ۱۹۰۰ کیل خشخاش الما
 ۱۳۲۰ قیه آفیون ۱۰۰ قیه جهری و ۵۰۰ قیه پاموق حاصل اولمقده و بوندر
 بشقه هر نوع سبزه و علی الخصوص باطلجاک نك لذیذ و نفیسی ادراک ایلمکنده در
 درون فضا ده قزلجیشه و قعده بروقا و نجی که پرینده برکه جمعاً الکی
 باب در بند وارد در قضا نك رشیدی مکتبند ۸۰ و کتاب بتدایه و صیایه ده ۴۰۰۰
 شا کرد موجود در .

سیوری حصار قضاسی

قائم مقام	خیری بک	نایب	ع ۴
نائب	عبدالعزیز افندی	بروسه مدرساکی	م ۴
مفتی	منجیل		
مال مدبری	حسین نصرت بک	ثالثه	
تحریرات کاتبی	مصطفی نیازی افندی		

مجلس اداره قضا

رئیس	قائم مقام افندی
(اعضای دائمه)	(اعضای منتخبه)
نائب افندی	حاجی مصطفی افا
مفتی	حاجی جعفر افا
مال مدبری	هاجی اغوب افا
تحریرات کاتبی	منجیل

مال قلمی	محکمه بدایت
مال مدبری حسین نصرت بک	رئیس نائب افندی
مماونی حام افندی	اعضا حاجی بکر افندی
رفیقی زبور افندی	» حاجی اغوب افندی
صندوق امینی قره بت افندی	باش کاتب حاجی عثمان افندی
محکمه شرعیہ	ایکدجی کاتب درویش افندی
نائب عبدالعزیز افندی	مستنطق مماونی اسماعیل افندی
کاتب حاجی حسین افندی	مقاولات محرری حسین افندی
ابتمام مدبری مصطفی افندی	

﴿ تجارت و زراعت و صنایع اوطه سی ﴾

﴿ نفوس دائرہ سی ﴾

رئیس توحید بک	مأمور مصطفی افندی
اعضا حاجی محمد افندی	کاتب صادق افندی
» علی افندی	
» سلیمان اغا	﴿ بانق دائرہ سی ﴾
» ہاجی کیورق اغا	رئیس سالم افندی
	محاسبہ کاتبی مصطفی افندی
	اعضا حاجی حسین افندی
	» حاجی خلیل اغا
	» علی افندی
﴿ معارف قوم سیونی ﴾	﴿ دیون عمومیہ ﴾
رئیس نائب افندی	مأمور شرف الدین افندی
اعضا مفتی افندی	کاتب حقی افندی
» توحید بک	
» ابراہیم افندی	﴿ بلدیہ دائرہ سی ﴾
» علی محمد افندی	رئیس حاجی علی اغا
» حسین افندی	طیب ظریف افندی
» حاجی سلیمان افندی	اعضا محمد افندی
» نیازی افندی	» حاجی محمد افندی
	» ہاجی مقربوص اغا
﴿ مکتب رشدی ﴾	» حاجی احمد اغا
معلم اول ابراہیم افندی	» ہاجی اوخانس اغا
» ثانی احمد افندی	کاتب و صندوق امینی اشرف افندی
رقمہ معلمی حسین افندی	آشی مأموری ساجان صبری افندی
بواب درویش افندی	مفتش عمر عثمان افندی

﴿ بعض مامورین ﴾	﴿ مهاجرین قومیستونی ﴾
پوست و تلغراف مدیری رمز تبرک ۵ م	رئیس رمزی بک
صاری کوی مأموری نجیب افندی	اعضا حاجی چاقراغا
ضابطه مأموری ملازم محمد اغا ۵ م	» محمد افندی
اورمان اوندہ اق مأموری عارف افندی	» نفوس مأموری افندی
پیاده قورجیسی ولی افندی	﴿ اوقاف قومیدیونی ﴾
طاہوکاچی اوخانس افندی	رئیس مفتی افندی
﴿ کونیوزی ناحیہ سی ﴾	اعضا مصطفی افندی
مدیر علی رضا افندی رابعہ	» عمر افندی
نائب حاجی غالب افندی	» سالم افندی
کاتب سالم افندی	» حسین افندی
صندوق امینی مصطفی افندی	» حاجی بکر افندی
ابتام مدیری ابراہیم افندی	» احمد افندی

﴿ سیوری حصار قضاسنہ دائرہ معلومات ﴾

سیوری حصار قضاسی شرفاً حیجانہ غرباً خداوندکار و ولایتہ ملحق اسکیشہر و چفتہ لر چفتلک ہایونی شمالاً میخالججق و بکب۔ ازری جنو با خداوندکار و ولایتہ ملحق عنز بزیہ و قونیه و ولایتہ مربوط اشہر قضا ریلہ محاطدر۔
مرکز قضا ۳۶۱۶ خانہ بی مشتمل و مرکز ولایتہ بکرمی درت ساعت سافہدہ کوزل بر قصبہ در۔

قصبہ ۴۰۷۸ ذکور و ۴۰۸۷ اناث مسلم و ۱۸۶۷ ذکور و ۲۱۵۵ اناث ارمنی و عموم فرادہ دخی ۱۰۳۵۸ ذکور و ۱۰۷۷۲ اناث مسلم و ۱۱۱ ذکور و ۷۳ اناث یہودی کہ جمماً ۳۳۵۱۲ نفوس موجوددر۔

۶۸۶۹ خانه ۱۰۸۹ جامع شریف و ۲۰ مسجد و ۳۲ تکیه و فوقانی تختانی
یکرمی درت او طه و جوارنده بر حبسخانه غایت کوزل و منتظم بر حکومت قوناعی
واو کند. باغچه و سکر او طه لی بر تلغراف و پوسته خانه و منتظم مع دائرة عسکر به
بردوی و اش بودائرة عسکر به نک او کند و واسع و کوزل باغچه و ۱ رشده و اوچی
ذکور و بری انات ۴ باب ابتدایه و ۱۰۸ صیان مکتبلی و ۱۸ میدرسه و ۱ کتبخانه
و ۱ کلیسا و ۱ خرسدیان مکتبی و ۹۰۰ دکان و ۴ حمام و ۱۰ خان و ۲ قرآنخانه
و ۳۰ قهوه خانه و ۴۶ صود کرفی و ۱ بار کیر د کرفی و ۶۰۰ چشمه بی حاویدر
ایکیسی حکومت قوناعی باغچه سنده بر یسی دائرة عسکر به باغچه سنده بر یسی ده
چارشوده و دیگر بر یسیده ناحیه مرکزنده اوله رق ۵ شادروان و ۱ ساعت قله سی
و ۴ عدد کیره میندخانه موجوددر.

سایه عمر انوایه حضرت خلافتینا هیده دائرة عسکر به به کوزل بر چشمه و جیخانه
لک جوارنده منتظم بر قره قو لخانه مجدداً یایدیرلمش و رشدی و انات ابتدائی مکتبلی
اره سنده کوزل بر باغچه احداث و بر چشمه و کتبخدا محله سی مسجد شریفی و درون
قصبه و در نیک ارشون قالدیرم مجدداً انشا و اعمال و یکجه محله سی جامع
شرفنک مناره سی تعمیر ای تیرلمش و سایه ترقی وایه حضرت شه پاریده نفس
قصبه و قرق بش عدد حالی دستکاهی تأسیس ای دیله رک سنوی درت بشوز عدد
حالی نسج و اعمال ای دیله رکده بولنشدر.

داخل قضاده بوسنه مهاجر لر بچون مجیده ، محمودیه ، عثمانیه ، اورخایه
و خداوندکار نامر یله بش و روم ایلی مهاجر نی بچون درت و مهاجر بن موسویه
بچون برکه مجدداً اون قریه تشکیل اولنشدر،

سور بحصار قصبه سنک هوایی غایت لطیف و جید و صولری لذید و خوشکواردر
قضاتک جهت غریب سندن کوناهیه صوی و جنوب جهتندن سقاریه نهبری جریان
ایدرك بر چوق مزارغی اروا و اسقا ایله مرکز قضایه سکر ساعت مسافه ده کی صاصیلر

قریه سی جوارنده یکدیگر به اتصال و میخالجبجق جهت طوغری جریان ایدر
سیور بحصار قضاسی اناطولی شمدوفر گذرگاهنه تصادف ابتدیی و داخل
قضاده بش موقعه شمدوفر موقفی بولندیی جهتله اهمیت موقعیه و معاملات
نچار به سی کیدبجه نراید اتمکده در.

داخل قضاده کونیوزی ناحیه سنک سرکری اولان قوزاغاجی قریه سنده هنتده
بازار ایتسی کونلری اولدقجه رواجلی بنا بر طور مقده در.

قصبه نك اوج ساعت مسافه سنده چارداق حمای نامیله معروف آثار عتیقه دن
معدود ایکی قابلیجه موجوددر که صوبی امراض جلدیه به پک زیاده منفعت بخش
ایتمکده در بر قابلیجه قوی قریه سی جوارنده موجوددر.

داخل دائرة قضاده قرق سکز سادات عظام واعزّه کرام حضرت اتک مدفن
شرفلری موجوددر بونلردن اون سکز ذوانک زاویه و تکیه لری معمور اولوب
زواره اطعام طعم ایدلمکده در.

سیور بحصار قصبه سنده دفین خاک عطر ناک اولان شیخ حمدی بابا حضرت تلمرینک
مرقد متورلری اتصالده امانات باهر القیوضات حضرت رسالتیناهیدن عصای
مبارک نهاده موقع تعظیم واحترام و ملثم افواه امامدر.

بوندن بشقه عم زاده حضرت رسالتیناهی جعفر طیار رضی اه عنه الباری
حضرت تلمرینک تربه شریفه لر به اعزّه کرامدن عبدالوهاب غازی حضرت تلمرینک
علاء الدین سلجوقی وزرا سندن امین الدین سیکائیک کوزل بر جامع شرفلری به
درونده سیک بشیوزی متجاوز کتب شوعایی حاوی برکتبخانه لری موجوددر.

سیور بحصار قصبه سنی زیارت ایدن از باب دفتک انظار تقدیر و تماشا لرینی
ترین ایدن علم شاه و شیخ بابا یوسف جامع لری صنعت معمارینه نك برآمودج
نفاستی دینه نك طرز بهیمی خاژدر.

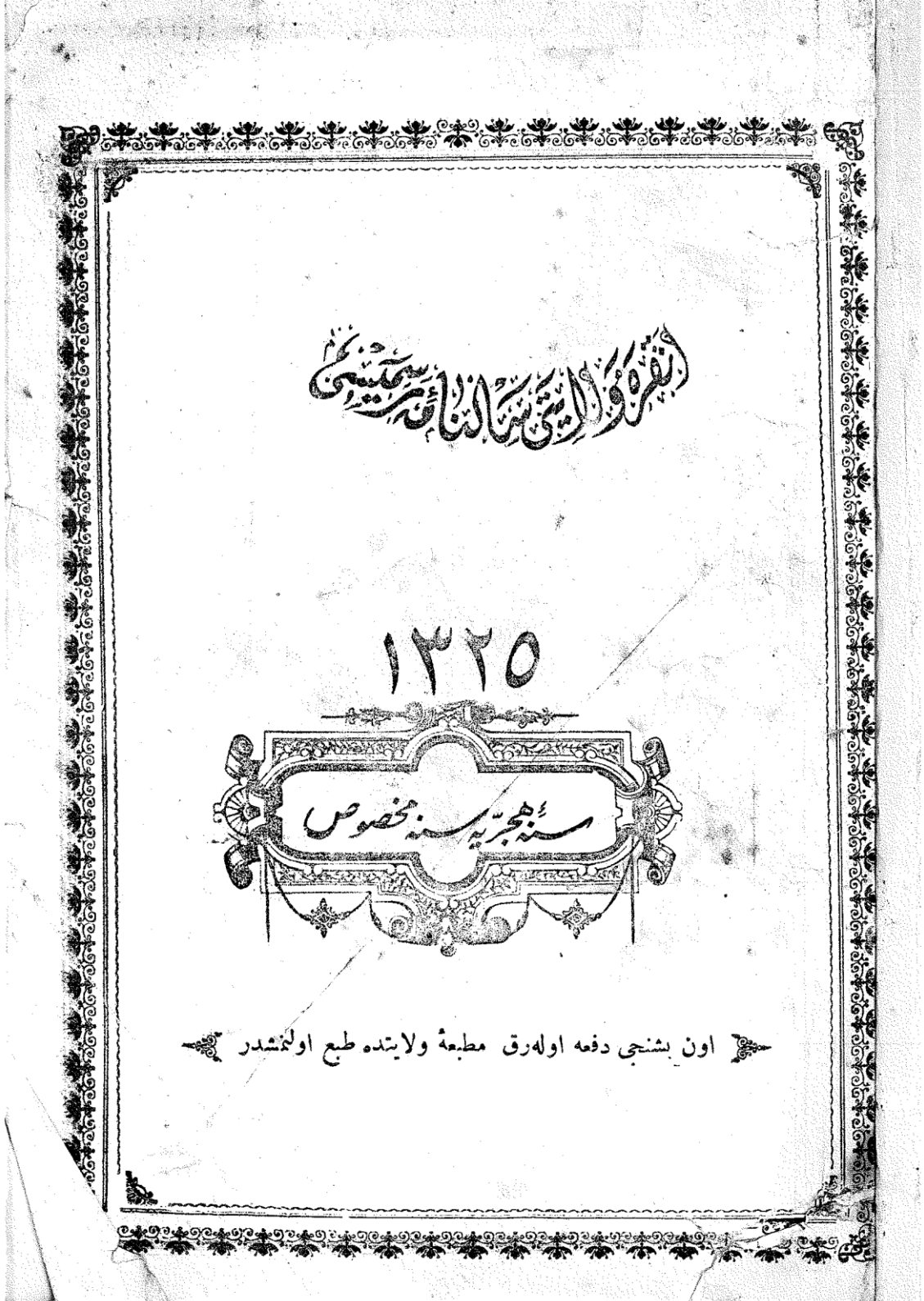
قراده ایکی یوز اللی بی متجاوز حالی کلیم سجاده دستکاهی موجود اولوب

قضاک محصولات صناعیسی کلیم . سجاده ، حالی و تلون و کوشیدن معمول
تلکاری قادین سله زکلی و محاسدن معمول واتی ایله غایت مکمل و نفتک پوسته
مشابه صورتده اعمال و تلون ابدیلور حیوان کیچه لرندن عبارتدر

سیور محضار قضاکنه سر بوط کونیوزی ناحیه سنک مرکزی اولوب ایکبوز
خانه دن عبارت اولان قوز اغاجی قریه سنده سبک اوطلی بر حکومت قونانچی و درت
اوطلی حرم دائره سی موجوددر . سایه تسه لائوایه حضرت خلافتناهیده هفته ده
بر دفعه سواری مخصوصه نقل ایدک اوزده سیور محضاردن ناحیه مذکورده مرکزیته
پوسته شنبه سی کشاد ایدلشدر .

قضاک املاک و اراضی و تمتات ویرکوسی ۶۵۶۲۴۲ و یوزده الی ضم جدید
۳۹۳۷۳ و معارف حصه اعانه سی ۱۱۹۴۳ و بیل عسکری ۶۵۴۰۸ و یوزده الی ضم
جدید ۳۹۲۴ و رسوم متنوعه سی ۵۴۳۶۲ و مع خشخاش افیون و حیوانات متنوعه
اعشار بدلاتی ۸۱۹۲۰۹ و یوزده الی ضم جدیدی ۴۹۶۳۶ و منافع و معارف حصه
اعانه لری ۱۱۷۰۲۳ و اغنام رسومی ۱۳۳۹۸۸۷ و یوزده الی ضم جدیدی ۸۰۳۹۷
فروشیدن عبارتدر . حیوانات و مواشیدن ۱۷۷۹۵۱ نفتک کچی و ۱۷۵۳۸۵
قیون و ۳۰۴۴۴ قیل کچی و ۲۰۰۰۰ صغیر و ۳۵۰۰۰ مانده و ۲۰۰۰۰ مرکب و ۱۵۰۰۰
اسب و ۱۱۰ استرو ۲۵۰ دیره موجود اولوب سنوخی ۹۰۰۰۰ قیه پیانچی و ۱۷۰۰۰۰ قیه نفتک
حاصل اولمتمدهدر . محصولات ارضیه بقندای اریه چودار مرجهک نخود بیولاف صبر
بورجق داری کیمیون خشخاش افیون جهری باموق و میوملر المیا ارمود اوزوم
بادم زردالی اریک ویشنه دن عبارت اولوب بونلردن بشقه هر نوع سبزه و علی الخصوص
باغچانک پک لذیذ و نفیسی ادراک ایلمکدهدر .

درون قضاده تزلیجه همیشه موقمنده بر وقلانچی کوپر یسنده رکه جمعا ایکی
باب در بند وارددر . قضاک رشده مکتبنده ۸۰ و مکاتب ابتداییه و صیانیه ده
۴۰۰۰ شاگرد موجوددر .

سالنامه ولایت

سیوری حصار قضای

قائم مقام	عثمان نوری بك	ممايز	۴
نائب	محمد خلوصی افندی		
مفتی	عمر لطفی افندی		
مال مدیری	حسام الدین افندی		
تحریرات کاتبی	مصطفی نیازی افندی		

مجلس اداره قضا

رئیس: قائم مقام بك

اعضای دائمه	اعضای منتخبه
<p>نائب محمد خلوصی افندی</p> <p>مفتی عمر لطفی افندی</p> <p>مال مدیری حسام الدین افندی</p> <p>تحریرات کاتبی نیازی افندی</p> <p>﴿ مال قلمی ﴾</p>	<p>توحید بك</p> <p>مصطفی افندی</p> <p>هاجی اغوباغا</p> <p>آرہات افندی</p> <p>﴿ محکمہ شرعیہ ﴾</p>
<p>مال مدیری حسام الدین افندی</p> <p>مال معاونی امین افندی</p> <p>رفیق زیور افندی</p> <p>صندوق امینی قرہ بت افندی</p> <p>﴿ نفوس قلمی ﴾</p>	<p>نائب محمد خلوصی افندی</p> <p>کاتب علی افندی</p> <p>﴿ محکمہ ہدایت ﴾</p>
<p>مأمور مصطفی افندی</p> <p>کاتب علی افندی</p>	<p>رئیس نائب افندی</p> <p>اعضا علی افندی</p> <p>اغوباغا</p> <p>باش کاتب ثروت افندی</p> <p>کاتب ثانی محمد افندی</p> <p>مستطق معاونی عبدالرحمن افندی</p>

سیوری حصار

<p>﴿تعارف و پوسته دائره سی﴾</p> <p>مدیر لطفی افندی صاری کوی مدیری مظلوم افندی</p>	<p>﴿دیون عمومیہ﴾</p> <p>مأمور شرف الدین افندی کاتب حقی افندی</p>
<p>﴿بعض مأمورین﴾</p> <p>ایتام مدیری خلیل ابراہیم افندی مقاولات محرری حسین افندی رزی مأموری حسام الدین بک اورمان اوندهلق مأموری عارف افندی اورمان قوریجیسی ولی افندی طاپوکاتبی علی افندی</p>	<p>﴿زراعت بانک دائره سی﴾</p> <p>رئیس علی افندی محاسبہ کاتبی مصطفی فوزی افندی اعضا ابراہیم بک » حاجی چاقراغا » احمد افندی</p>
<p>﴿ضابطہ دائره سی﴾</p> <p>ملازم خلیل افندی » محمد اغا اوچنجی قومیسر ابراہیم افندی پولیس محرم افندی</p>	<p>﴿بلدیہ دائره سی﴾</p> <p>رئیس مصطفی افندی اعضا ابراہیم بک » حاجی چاقرا » حاجی علی اغا آشی مأموری سلیمان افندی کاتب و صندوق امینی اشرف افندی مفتش عمر افندی</p>
<p>﴿تحصیلات قومیسونی﴾</p> <p>رئیس مال مدیری افندی اعضا مصطفی افندی » محمد افندی تحصیلات مفتشی راسم افندی سر تحصیلدار محمد افندی تحصیلدار ۷ نفر</p>	<p>﴿معارف قومیسونی﴾</p> <p>رئیس قائم مقام بک اعضا ابراہیم افندی » توحید بک » مصطفی افندی » محمد افندی</p>

سالنامه ولایت

﴿ اسکان مهاجرین قومیسونی ﴾		﴿ تدقیق بقایا قومیسونی ﴾	
رئیس	قائم مقام بك	رئیس	قائم مقام بك
اعضا	مال مدیری افندی	اعضا	مال مدیری افندی
»	احمد افندی	»	تحریرات کاتبی افندی
»	نفوس مأموری افندی	»	محمد افندی
کاتب	احمد افندی	»	ابراهیم بك
﴿ تجارت و زراعت و صنایع اوطهسی ﴾		﴿ وسائط نقلیه عسکریه قومیسونی ﴾	
رئیس	توحید بك	رئیس	قائم مقام بك
اعضا	علی افندی	اعضا	یوزباشی درویش بك
»	حاجی چاقراغا	»	احمد افندی
»	علی افندی	»	حاجی مصطفی افندی
»	عبده افندی	»	احمد افندی
﴿ رشديه مکتبی ﴾		﴿ اوقاف قومیسونی ﴾	
معلم اول	ابراهیم افندی	رئیس	مفتی افندی
معلم ثانی	احمد افندی	اعضا	احمد افندی
معلم حسین	افندی	»	سالم افندی
بواب	درویش افندی	»	حاجی بکر افندی
»		»	حاجی احمد افندی
»		»	حسین افندی
﴿ برهان ترقی مکتبی ﴾			
معلم اول	عثمان افندی		
معلم ثانی	حسین »		
معلم ثالث	سلیمان »		

سیوری حصار

اعضا		کونیوزی ناحیه سی	
علی افندی		مدیر	حازم افندی
ابراهیم افندی	»	نائب	عثمان اسعد افندی
مصطفی افندی	»	کاتب	احمد افندی

سیوری حصار قصبه سی

سیوری حصار قصبه سی ۳۹ درجه ۳۰ دقیقه ۵ ثانیه عرض شمالی و ۲۹ درجه ۶ دقیقه ۱۵ ثانیه طول شرقیده واقع وغایت سرت ویوکسک و اوچلری جنوبه متوجه غرانت تپه لردن متشکل بر قوسک ایچنده منی اولوب مرکز ولایتک تقریباً ۱۳۴ کیلومتر و غرب جنوبیسنده و بوز طاغلرینک غرب مانله سنده متشکل وقونیه حدود لرینه قدر متمد اووایه ناظر در.

قصبه معمور اولوب غرب جهته تصادف ایدن محلاتی منتظم اینسه لردن متشکلدر منتظم حکومت قونانی مع دبوی دائره عسکریه سی جبخانه لکی رشدی و ابتدائی مکتبلی بازار میدانی و میدانک وسطنده چادر وانی وقصبه نك ك مرتفع محنده بر ساعت قله سی موجود سوقاقلری منتظم وتمیز در .

احوان طبیعی — سیوری حصار قضاسنی تشکیل ایدن اراضی شمالاً میخالججق و شرقاً حیانه قضالری و جنوباً قونیه ولایتی و غرباً خداوندکار ولایتی اراضیسیله محدوددر اراضیسنک وسط و شمال قسملری طاغلق و عارضه لی اولوب جنوب قسمی دوزدر. سقاریایه کچید ویرن «بوز» طاعی پسینوت خرابه لرینک شرفندن غرب شمالی یه طوغری امتداد ایدرک قصبه نك ك شمال جهندن اسکی شهر حدودینه طوغری تسلسل ایدر.

خداوندکار ولایتی داخلندن ظهور ایله «سید صو» و «صاری صو» و «خان

صو « لرینی آلان سقاریا ایرماغی قضا اراضیسنه غربندن داخل اوله رق شمال و جنوبدن برقاچ دره جک آلور و بوزطاغنک شرقنده حیانه اراضیسندن کلن ایایجه چایی اخذ ایلیه رک شماله دونه و قضانک منتهای شمال شرقیسنده انقره و چبق چایلرندن مرکب اولان « انکین » چایی شرقدن و قضانک میخالججق اراضیسیله شمال حدودینی تحدید ایدن « پورصوق » صوینی صولدن آله رق شماله طوغری دوام ایدر بوندن ماعدا بعض دره جککار و ارسه ده شایان ذکر دکلدیر

احوال تاریخیه — سیوریحصاریک قدیم برقصه اولیوب یالکتر جوارنده بعض مبانی قدیمه بقایاسنه تصادف اولتمقده در. قصبه یی شمال جهتدن محیط اولان غرانیق قبالقنک اوزرنده اوفاق برقله موجود اولوب قصبه نک نام حاضرینک بوندن نشئت ایش اولسی محتملدر. قصبه یه بیکرمی کیلو متر و مسافه بیوک قسطنطنین طرفندن غالاتیابه مرکز اداره اولمق اوزره تأسیس ایداش اولان (پسینونت = PESSINUITE) یا خود (پسینوس = PESSNUS) شهر قدیمی خرابه لری وارد بر چوق مابده عتیقه و تیاتر اولر و (هیپودروم = HIPPODROME) کی آثار قدیمه بقایاسنی حاوی و فقط اسمی مجهول اوله رق (زولیه ن) زمانندن بر و منسی قالان دیگر بر شهر حقیقده تفصیلات تاریخیه به تصادف اولنه میور برده قصبه نک ۶۰ کیلو متر و حاجی حمزه قریه سیله (پسینونت) خرابه سندن تقریباً ۴ کیلو متر و مسافه ده و عین استقامتده (آموریوم = AMORIUUM) شهر قدیمی خرابه سی موجودر. بوشهر قدیم بیزانس ایمپراطورلنی ایله سلاجقه روم آراسنده وقوعه کلان محارباتده الک مستحکم بر شهر اولوب دائمی معروض تجاوزات قالوردی. شهر خلفای عباسیه دن معتصم باه طرفندن استیلا ایدیله رک تخریبانه اوغرامشدر. شهرک اقتضای موتقی اولارق بوبله دشما معروض تجاوزات قالمسی سکنه سی طرفندن نهایت ترک ایدلمسی موجب اولمشدر که اهالی مرقومه شمعی قصبه نک بولندینی موقعه مهمساجرت ایلمشلردر.

سیوری حصار

(آبروستولا = ABROSTOLA) بو شهر قدیمک خرابه سی ده آموریوم خرابه سیله سیوری حصار قصبه سندن ۴۰ کیلو مترو مسافه ده بولتمقده در .
 (زهرما = GERMA) - سیوری حصار دن ۳۵ (وپسینوت) خرابه سندن ۲۰ کیلو مترو شرقده بولتمقده در . سبب تسمیه سی موقع مذکورده صیجاق صو منبع لری بولتمسندن نشئت ایتشدرد . شهر رومالیر زمانده اوفاق بر قصبه ایکن بیزانتینلر زمانده توسیع واعمار ایدلشدرد . موقع مذکورده ایمپراطور (ژوستینیانوس طرفدن انشا اولنوب (میریانجلوس = MYRIANGELOS) تسمیه اولنان قاپلیجه بولتمقده در .

قضانک نفوسی -

غیر مسلم		مسلم		یکون	
اناث	ذکور	اناث	ذکور		
۲۱۰۴	۱۸۸۹	۳۸۶۲	۳۶۶۰	۱۱۵۱۵	قصبه
۲۳	۱۱۱	۱۲۵۰۵	۱۲۴۳۱	۲۵۱۲۰	عموم قرا
۲۱۷۷	۲۰۰۰	۱۶۲۶۷	۱۶۰۹۱	۳۶۶۳۵	

مرتبات -

بدل عسکری		از غیر تجهیزات و معارف اهلاک	
اعزاز	مع تجهیزات	تمتع ویرکوسی	وعقار ویرکوسی
غروش	غروش	غروش	غروش
۸۸۰۳۳۲	۱۰۵۰۱۸	۱۰۱۲۸۶	۵۴۴۸۰۶
رسوم متنوعه و حاصلات متفرقه		اغنام و حیوانات اهلیه رسومی	
غروش		غروش	
۱۳۵۸۵		۱۱۶۱۲۳۰	

سازنامه ولایت

داخل قضاده :

خان	دكان	صبيان مكتي	مدرسه	جوامع ومساجد	تكيه	حمام	قهوه	كتبخانه	كليسا	خانه
۸	۶۰۰	۱۰۹	۲۰	۱۲۸	۳۲	۴	۳۰	۱	۱	۶۷۰۰

موجوددر .

— حيوانات —

دوه اينك، او كوز مانده	آتوبار كير وقسراي	استر	مركب	تفتك كچي	قيون
۱۴۵۵۲	۲۰۴۶	۲۰۲۶	۱۳۳	۸۷۸۹	۱۵۰۸۶۶
۹۴۶				۱۲۸۲۹۵	
قيوندين حاصل اولان يياغي		تفتك حاصلاتي		قيون	
۳۰۴۷۳۲		۲۵۶۵۹۰			

۳۰۶ سنه سندن ۳۲۱ سنه سي مهائته قدرسيور محصار قضااسك قيون وتفتك
مقداريني مين جدولدر :

سنه	قيون	تفتك كچي	سنه	قيون	تفتك كچي
۳۰۶	۱۵۲۳۱۷	۱۳۵۳۰۷	۳۱۴	۱۲۸۳۰۵	۱۵۳۶۲۱
۳۰۷	۱۵۵۷۲۸	۱۲۸۲۱۹	۳۱۵	۱۳۴۱۹۲	۱۳۷۷۵۷
۳۰۸	۱۸۰۸۵۱	۱۳۵۸۳۴	۳۱۶	۱۶۲۸۶۵	۱۶۴۴۳۸
۳۰۹	۱۸۵۸۴۴	۱۴۲۱۵۹	۳۱۷	۱۷۵۷۳۴	۱۸۱۰۶۳
۳۱۰	۱۰۹۸۸۳	۱۳۸۱۸۱	۳۱۸	۱۶۵۰۶۶	۱۰۳۰۳۰
۳۱۱	۱۸۲۳۷۸	۱۳۳۶۸۳	۳۱۹	۱۶۶۳۳۷	۱۴۴۵۸۰
۳۱۲	۱۰۱۶۸۶	۱۱۴۹۳۰	۳۲۰	۱۶۰۸۱۴	۱۲۵۱۵۲
۳۱۳	۱۰۶۱۳۴	۱۳۴۲۹۲	۳۲۱	۱۵۰۸۶۶	۱۲۸۲۹۵

سیوری حصار

(سیوری حصار قصبه سنک طپو غرافیای طی و احوال تجاریه و ساثره سی حتمده معلومات)

ارتفاع بلده — ۱۰۲۰ (تخمیناً)

درجه حرارت اعظمی — موسم صیفک اک صیجاق ایامنده درجه حرارت اعظمی وسطی ۳۰ (ساعتی غراد) (کولکهده)

درجه حرارت اصغری — موسم شتاتک اک صغوق ایامنده درجه حرارت اصغری وسطی ۷ (ساعتی غراد)

وضیعت بلده — بلده نك شرق و شمال و غرب جهتلی یکدیگرینه تلاصق ایدرک قوس واری برسلسله تشکیل ایدن مرتفع قبالرله محاط و بالکر جنوب جهتی واسع براوایه ناظر اولوب نك شمالیسی قبالرک ترسیم ایتدیکی قوس دزوننده قالمشدر بلده نك قرینده نه میاه جاریه ونه ده اورماناقی واردر قصبه شمالدن جنوبه جزئی مائل برسطح اوزرنده انشا اولمشدر.

امراض بلدییه — هوانک جیادتی و میاه عذبه نك اراضی ناربه دن نبعان ایتدی یکسندن صفوتی سببیه درون قصبه ده امراض بلدییه دن اثریوقدر

صولرک جنسی — قصبه ده کی میاه عذبه نك کافه سی صاف وکس کی مواد معدنیه نك غایت قلیل وقلورسودیوم یعنی (طوز) انارینی آزمقدارده حاوی اولسنه نظراً مواد عضوییه دن بریدر درون بلده ده میاه معدنیه یوقدر بالکر قصبه نك طرف شرقینسنده اوچ ساعت مسافه ده قدیم برمیاه حاره حامی واردر میاه حاره طبیعی نك تعاملی خفیفاً قلوبی اولوب درجه حرارتی ۳۳ سانتیغراد تجاوز ایتمز کورکورتک موجودتی غیرقابل حس درجه ده در

روز کارلرک انتقامت و مقداری — موسم شتاده کثرتله اسن روز کارلر شمال وکون طوغیشی اولوب موسم ربیع ایله صیفک تموز ماهنده ده اکثریتله باد جنوب و موسم حریف ده دخی باطی روز کارلری وزاندر قیش موسمنده ریاحک درجه وزانی اولدقجه شدیددر بلده نك سمت شمالیسی قبالرله محاط اولدیغندن موسم شتاده کی فورطنلرک تأثیرندن اولدقجه مصوندر

رطوبت مقداری — ایلك بهار و صوك بهار كې مواسمده هوانك راكد بولنديځي زمانلر قبالرك جريان رياحه نوعمما خيولتلي حسيله شهرك اوزرى كشيغ بلوطلرله محاط اولور و بوزمانده درجه رطوبت نزايديدر ياغوره واسمى — موسم باران قاعده عموميه اقليميه به تبعاً ايلك و صوك بهار . قضانك احوال صحيه عموميه سنه متعلق تفصيلات — احوال صحيه عموميه سليمدر يازين هوا براز اطرادسز و صيجاق اولور قيشين صغوغيده بعضاً شديد اولديغندن (ذات الرئه والجنب) مثللو امراض شديدۀ التهابيه نك كثرته حصوله سبب اولور درون بلدهده امراض بلده خصوصيه دن هيچ برى يوقدر

بلديه وارداتى ۳۵۰۰۰ غروش

قصبه نك شوسه ايله مربوط بولنديځي قصبات — هيچ بر قصبه به شوسه سى يوقدر اخيراً بيجر استاسيوننه تمتد بر شوسه انشاسنه تشبث ايدلمش ايسه ده بعض يرلرك تسويه ترايه سى اجرا ايديله رك ناتمام براقلمشدر مناسبات تجار يه سى بولنديځي قصبات — اسكيشهر حمانه و عزيزه و ميخالججق قضايله و مركز ولايتله مناسبت تجار يه ده بولمقده ايسه ده اك زياده مناسبتى اسكى شهر ايله در اكثر يته زرع و ادراك اولنان محصولات — خنطه ، شعير ، مصر ، بورچاق ، پرنج كيميون ، جهري ، ياموق

ميوه — الما ، آرمود ، اوزوم ، نار ، زردالى ، اريك ، ويشنه اخراجات اسكاه سى — بيجر و صارى كوى و اسكيشهر استاسيونلرى عموميتله اخراج اولنان محصولات — تفك ، يياغى ، خنطه ، شعير بناير كونى — يوقدر

بازار كونى — يه قدر يالكز كونيوزى ناحيه سنك مركزى اولان (قوز اغاجي) قريه سنده بازار ايرتسى كونلرى بازار قوريلور صنعت — خاليجيق صنعتى موجود اولديځي كې آلتسون و كموشدن تدكارى بيله زيگ و سائر تفك پوستلر و كليتىلى مقدارده چوراب اعمال اولنور . ده پرجيلاك و دباغت كې صنايع ابتدائى برحاله موجوددر

سیوری حصار

اعمال نسجیه — نفس قصبه ۵۲ عدد خالی دستکاهی موجود اولوب
 یو کدن سنوی ۵۰۰۰ مربع آرشون طبان خالیسی و ۶۰۰ مربع آرشون سجاده نسج
 و اعمال ایدلمکده در ایبک خالی چیقارلمدیگی کبی یوک خالیلردن بعضلری داخل
 فروخت ایدیلرک اکثریسی از پیره کوندرلمکده در کونیوسوزی ناحیه سیله ایج
 ناحیه قراسنده سنوی ۲۰۰ قدر کلیم ایله ۳۵۰ پاله اعمال ایدیلرک بروسه ولایتیله
 داخل صرف ایدلمکده در
 معادن — قضایی تشکیل ایدن اراضی وسیعده مختلف معادن اولمق لازمکلورسده
 شممدی به قدر هیچ اخراجنه تشبث ایدلماش و ایشلدلماشدر.
 قاپلیجه و میاه حاره — مرکز قضایه درت ساعت مسافه ده و قصبه ایله
 کونیوسوزی ناحیه سنک مرکزی اولان قوزاغاجی قریه سی آره سنده ایکی قاپلیجه
 موجود اولوب اوزرلرنده غایت قدیم ایکی قبه واردر. قاپلیجه لک منتظم
 حوضاری آتی مترو قطرنده و دائره ویدر. عین موقعده ساچوقیلر زمانه عابد برجامع
 شریف فقط خراب اوله رق موجوددر. قاپلیجه نك صوبی امراض جلدیه به پک نافعدر
 مراقده مبارکه — قضا داخلنده برچوق سادات عظام واعزه کرام
 حضراتنک مدفن شریفلری موجوددر. قصبه ده دفین خاک غفران اولان
 شیخ حمدی بابا حضرت تلیرنک مرقد نورلری اتصالنده امانات باهر الفیوضات
 حضرت رسالتنهایدن اولان عصای مبارک نهاده موقع تعظیم واحترام
 اولمدهدر. بوندن بشقه عم زاده حضرت نبوتنهای جمع طیار (رضی عنه الباری)
 حضرت تلیرنک تربه شریفه لریله عبدالوهاب غازی حضرت تلیرنک وسائر اصحاب
 رسولدن بعض اعزه کرامک مدفن شریفلری واردر. علاءالدین سلجوقی
 وزراسندن امین الدین میکائیلک کوزل برجامع شریفلریله اتصالنده کائن کبخانه ده
 (۱۵۰۰) ی متجاوز کتب قیمتدار موجوددر.
 قصبه به شرق جهتدن داخل اولان یولک صول جهتده خواجه نصرالدین
 رحمه اللهک کرمه لرینک قبری واردر.

